ERHAN AFYONCU

BALTACI VE KATERİNA

Osmanlı-Rus İlişkileri ve
Baltacı-Katerina Hadisesinin İçyüzü

YEDİTEPE

BALTACI VE KATERİNA

Osmanlı-Rus İlişkileri ve Baltacı-Katerina Hadisesinin İçyüzü

ERHAN AFYONCU

BALTACI VE KATERİNA
ERHAN AFYONCU

Genel Yayın Yönetmeni
Mustafa Karagüllüoğlu

©Yeditepe Yayınevi
T.C. Kültür ve Turizm Bakanlığı
Sertifika No: 16427

ISBN: 978-605-9787-30-7
Yeditepe Yayınevi: 279
Araştırma İnceleme: 228

1. Baskı: Aralık 2015

Sayfa Düzeni
Adem Şenel

Kapak Tasarımı
Sercan Arslan

Baskı-Cilt
Şenyıldız Yay. Matbaacılık Ltd.Şti.
Gümüşsuyu Cad. Işık Sanayi Sitesi C Blok No:102 - Topkapı / İstanbul
Tel: 0212 483 47 91-92 (Sertifika No: 11964)

YEDİTEPE YAYINEVİ
Çatalçeşme Sok. No: 52/1 34410 Cağaloğlu-İstanbul
Tel: (0212) 528 47 53 Faks: (0212) 512 33 78
www.yeditepeyayinevi. com / bilgi@yeditepeyayinevi.com
online alış-veriş: www.kitapadresi.com

BALTACI VE KATERİNA

Osmanlı-Rus İlişkileri ve Baltacı-Katerina Hadisesinin İçyüzü

ERHAN AFYONCU

YEDİTEPE

ERHAN AFYONCU

1967'de Tokat'ta doğdu. İlk ve orta öğrenimini burada tamamladı. 1984'te başladığı 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü, Tarih Öğretmenliği Anabilim Dalı'ndan 1988'de mezun oldu. 1989'da Marmara Üniversitesi Atatürk Eğitim Fakültesi, Sosyal Bilgiler Eğitimi Bölümü'ne Araştırma Görevlisi olarak atandı. Yüksek lisansını Marmara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü'nde *Necati Efendi Tarih-i Kırım (Rusya Sefaretnamesi)* isimli tez ile 1990'da tamamladı. 1997'de *Osmanlı Devlet Teşkilatında Defterhâne-i Âmire (XVI-XVIII. Yüzyıllar)* isimli tez ile doktorasını bitirdi. 2000 yılında yardımcı doçent oldu. 2001 yılında Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü'ne geçti. 2008'de doçent, 2014'te profesör oldu.

Halen Marmara Üniversitesi Fen-Edebiyat Fakültesi'nde öğretim üyesi olarak görev yapan Erhan Afyoncu'nun *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu* (İstanbul 2011), *Tanzimat Öncesi Osmanlı Tarihi Araştırma Rehberi* (İstanbul 2006), *Osmanlı'nın Hayaleti* (İstanbul 2005), *Truva'nın İntikamı* (İstanbul 2009), *Yavuz'un Küpesi* (İstanbul 2010), *Osmanlı İmparatorluğu'nda Askeri İsyanlar ve Darbeler* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte) (İstanbul 2010), *Muhteşem Süleyman* (İstanbul 2011), *Fransa'ya Osmanlı Tokadı* (Ahmet Önal ve Uğur Demir ile birlikte) (İstanbul 2011) *Sahte Mesih* (İstanbul 2013), *Son Dünya Düzeni* (İstanbul 2014), *Süleyman Şah Türbesi* (İstanbul 2015), *Muhteşem Valide Kösem Sultan* (İstanbul 2015), *Turhan Sultan* (Uğur Demir ile birlikte) (İstanbul 2015) isimli kitapları ile Osmanlı tarihi, bürokrasisi ve tarihçileri üzerine çok sayıda akademik makalesi vardır.

e-mail: eafyoncu@hotmail.com

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ 7
AŞK YÜZÜNDEN HRİSTİYAN OLDULAR 9
RUSLAR'I TATARLAR ADAM ETMİŞTİ 11
RUS ELÇİSİNİN PROTOKOLE UYMAYAN DAVRANIŞLARI 15
BİZANS'LA AKRABALIK 19
MÜSLÜMAN HANLIKLARINDA RUS İŞGALİ 21
LEHİSTAN'DA OSMANLI-RUS MÜCADELESİ 25
RUSYA'DA HANEDAN DEĞİŞİKLİĞİ 27
TÜRKLER'E VE RUSLAR'A AVRUPA'DA YER YOK 29
RUSLARIN YENİ SİLAHI: KAZAKLAR 35
İLK TÜRK-RUS SAVAŞI 39
RUSYA'NIN KADERİNİ DEĞİŞTİREN HÜKÜMDAR 41
VİYANA BOZGUN YILLARI VE RUSLAR 45
RUS GEMİSİ İSTANBUL'DA 49
BALTACI VE KATERİNA MESELESİ 53
İRAN'DA TÜRK-RUS MÜCADELESİ 67
1736-1739 OSMANLI-RUS/AVUSTURYA SAVAŞLARI 69
OSMANLI DİPLOMASİSİ VE RUSLAR 77
UZUN BARIŞ DÖNEMİ 79
İLK BÜYÜK MAĞLUBİYET: 1768-1774 SAVAŞI 85
KIRIM'IN İŞGALİ 99
OSMANLI'YA İHANET EDEN SON KIRIM HANI
ŞAHİN GİRAY'IN MEZARI LAĞIM ÇUKURU ALTINDA KALDI 101
1787-1792 SAVAŞLARI 111

RUS ELÇİSİNE TAKUNYA ATTILAR 117
BALKANLAR'DA İSYAN 125
İKİNCİ MAHMUD'A HRİSTİYANLIK TEKLİFİ 131
TÜRK-RUS İTTİFAKI 133
KIRIM HARBİ 135
OSMANLI'NIN OMURGASINI KIRAN SAVAŞ: 93 HARBİ 147
RUSYA'NIN DOĞU ANADOLU'DA ERMENİ DEVLETİ PLANI 157
BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI 161
KOMÜNİST RUSLAR, OSMANLI'YI PAYLAŞAN
GİZLİ ANTLAŞMALARI AÇIKLADILAR 165
SYKES-PİCOT ANTLAŞMASI 167
GİZLİ BELGELER ORTAYA ÇIKTI 169
BİBLİYOGRAFYA 171
RESİMLER 181

ÖNSÖZ

Ruslar uzun süre tarih sahnesinden uzakta yaşadılar. Ruslar'a devlet yönetimini öğreten Altınordu Devleti'dir. Bu yüzden Altınordu Devleti birçok hususta Rusları etkilemiştir. Ruslar, devlet yönetiminden diplomasiye, askerî sistemden beslenmeye kadar birçok şeyi Tatarlar'dan öğrenmişlerdir.

Rus-Türk ilişkileri İkinci Bâyezid döneminde dostlukla başladı. Ancak Ruslar'ın 16. yüzyılın ortalarında Kazan ve Astrahan'ı işgali iki devletin arasını bozdu. 17. yüzyılın ortalarında Ukrayna'ya kimin hâkim olacağı meselesi yüzünden iki devlet savaştı. Rusya, Türk ordusunun 1683'teki İkinci Viyana kuşatmasında mağlup olması üzerine kurulan "Kutsal İttifak"a katılarak, 1686'dan itibaren Osmanlılar'la savaştı. Savaşın sonunda 1700'de imzalanan İstanbul Antlaşması'yla Ukrayna'daki Osmanlı nüfuzu sona erdi ve Karadeniz kıyısındaki Azak Kalesi, Ruslar'a verildi.

İsveç Kralı Demirbaş Şarl, 1709'da Poltava Muharebesi'nde mağlup olup Osmanlı İmparatorluğu'na sığınınca Osmanlılar ile Ruslar arasındaki ilişkiler tekrar gerginleşti ve 1711'de iki devlet arasında savaş çıktı. Petro, Prut Antlaşması'yla düştüğü zor durumdan kurtuldu, ancak Osmanlı toprakları ile ilgili hayallerine de veda etti.

Avusturya ve Rusya birleşerek 1736-1739 yılları arasında Osmanlı'ya savaş açtılar. Ancak savaşın galibi Osmanlı İmparatorluğu idi. 1739'da imzalanan antlaşma ile Rusya'yla uzun sürecek bir barış dönemine girildi. 29 yıl süren barış Osmanlılar açısından tam bir rehavet dönemi oldu. 1768'den sonraki Rus savaşlarında ise İngiliz ve Fransızlar'ın desteğini aldığımız 1853'teki Kırım Harbi hariç, hepsini kaybettik.

Bu kitapta Tatarlar'ın Ruslar'a tesirlerinden başlayıp tarih boyunca Osmanlı-Rus ilişkileri ele alınmıştır. Bu konuda değişik tarihlerde kaleme aldığımız yazılar, Sorularla Osmanlı Tarihi isimli eserimizdeki ilgili kısımlarla birleştirilip, aradaki boşluklar ve ilgili yazılardaki eksiklikler tamamlanarak bu kitap meydana getirildi.

Kitabın hazırlanmasında yardımlarını gördüğüm ve bazı yazılarını kitapta kullanmama müsaade eden Ahmet Önal, Uğur Demir, Aykut Can ve Fatih Gürcan'a teşekkür ederim.

Erhan Afyoncu
Kozyatağı-Kasım 2015

AŞK YÜZÜNDEN HRİSTİYAN OLDULAR*

Ruslar'ın Hristiyanlığa geçişi oldukça ilginçtir. 9. asrın ortalarından itibaren knezlikler, yani prenslikler şeklinde teşekkül eden Rusya, Bizans ile sıkı bir ilişki içerisindeydi. İlk knezlerden Igor'un eşi, Svyatoslav'ın annesi Olga oğlunun yaşının küçük olmasından dolayı idareyi ele aldı. Bu arada bir İstanbul seyahati yaptı. İstanbul'dan döndükten sonra Hristiyanlığı kabul etti. Ancak Olga'nın Hristiyanlığı bu şekilde kabulü münferit bir hareketti. Ruslar Olga'nın Hristiyan olmasından sonra toplu olarak Hristiyanlığa geçmediler. Hristiyanlık kısmen yayıldı.

Ruslar'ın Hristiyanlığı resmen kabulü ise Rus Knezi Vladimir'in, Bizans İmparatoru'nun kızkardeşine olan aşkı sayesinde gerçekleşti. Anadolu'da Bizans İmparatoru İkinci Basil'e karşı Bardas ve Fokas adlı iki general ayaklandı. İsyan bir türlü bastırılamayınca imparator, Vladimir'den yardım istedi. Vladimir ise Bizans İmparatoru'na edeceği yardım karşılığında güzelliği dillere destan kızkardeşi Anna ile evlenmeyi

* Aykut Can tarafından kaleme alınan bu yazının önceki yayını için bk. "Osmanlı padişahlarına sadece Papa değil Rus Çarı da Hristiyan olmalarını teklif etmişti", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 31 (26.12.2010). Yazısını kitabımda kullanmama müsaade ettiği için Aykut Can'a teşekkür ederim.

şart koştu. İktidarını korumak isteyen imparator, Vladimir'in bu teklifini derhal kabul etti.

Vladimir verdiği sözü tutarak 988'de Anadolu'ya asker gönderdi ve sonunda isyan bastırıldı. Sıra İmparator İkinci Basil'in sözünü tutmasına gelmişti. Ancak Bizans İmparatoru sözünde durmayarak kızkardeşini göndermedi. Vladimir bu sefer de Bizans topraklarına saldırdı. Bu durum üzerine İkinci Basil tek şartla kızkardeşini kendisine verebileceğini söyledi. İmparatorun şartına göre Vladimir ancak Hristiyan olursa Bizans prensesi ile evlenebilecekti. Anna ile bir an önce evlenmek isteyen Vladimir hiç vakit kaybetmeden Hristiyanlığı kabul etti. Yalnızca kendinin Hristiyan olmasıyla yetinmeyen Vladimir askerlerini ve halkını da zor kullanarak Hristiyan yaptı. Rusya prenslerinin aşkı sayesinde Hristiyanlaşmıştı.

Rusya'nın Hakimi: Altınordu

Moğollar'ın 13. yüzyılın ikinci çeyreğinde gerçekleştirdikleri seferler neticesinde Deşt-i Kıpçak, Hârezm, Kuzey Kafkaslar, Kırım ve İdil-Bulgar Devleti'nin topraklarında Altınordu Devleti (Altın Orda/Cuci Ulusu) kuruldu. Cuci'nin oğlu Batu Han'ın kurduğu Altınordu Devleti 1242-1502 yılları arasında bölgeyi yönetti. Bölgedeki nüfusun çoğunluğunu Kıpçaklar (Kumanlar), İdil Bulgarları ve diğer Türk kavimleri oluşturuyordu. Moğollar askerî ve yönetici sınıf durumundaydılar. İkinci hükümdar olan Berke Han (1256-1266) döneminde Altınordu Devleti Müslümanlığı kabul etti. Özbek Han zamanında (1312-1341) İslamiyet bütün ülkeye yayıldı. Moğollar zamanla bölgedeki Türkler'le karışarak Türkleştiler. Altınordu bir Türk-İslam devleti hâline geldi. Karadeniz'in kuzeyinde yaşayan kavimler de Tatar olarak anıldılar.

Yeni Bir Siyasi Güç Merkezi: Moskova

Ruslar, 9. yüzyılda tarih sahnesine çıktılar. 879'da ölen İskandinavyalı Rurik'in kurduğu hanedan 17. yüzyıla kadar Rusya'yı yönetti. Bu dönemde Moskova'nın adı bile yoktu. Rusya

Kiev'den yönetiliyordu. Moskova'nın yükselişini Zeynep Dramalı, "Tarihi Tersten Okumak" isimli eserinde şöyle anlatır:

Cengiz Han'ın Moğollar'ı 1230'lu yıllarda Rusya'daydılar. Kiev Devleti, Moğol saldırıları karşısında dayanamadı. Ruslar, Cengiz Han'ın torunu Batu Han'ın kurduğu Altınordu Devleti'nin hâkimiyeti altında uzun süre yaşadılar.

Moskova, ilk olarak Kremlin Sarayı'nın bulunduğu yerde 1156'da inşa edildi. Moskova şehri, Kiev'in Moğollar'ın eline geçmesiyle gelişecekti. Üçüncü Yuriy'in, Altınordu Devleti'ne dayanarak Moskova Büyük Prensi ünvanı almasıyla Moskova ayrı bir prenslik oldu. Altınordu desteğiyle, Tver, Pskov ve Novgrod prenslikleri karşısında daha güçlü bir hâle geldi. 1326'da Ortodoks Kilisesi'nin Rus metropoliti Moskova'ya taşındı.

Moskova'dan Bütün Rusya'ya

Stratejik konumu ve fiilen Altınordu hâkimiyeti altında olmayışı Moskova'yı, Ortodoks Slavlar'ın sığınağı yapmıştı. Birinci İvan Daniloviç (1325-1341) zamanında merkez artık Moskova'ydı. Birinci İvan'ın hükümdarlığında Moskova prensinin ünvanı artık "Bütün Rusya'nın Büyük Prensi" olmuştu. Onun torunu Dimitri ise Moğollar'a karşı başkaldırdı.

Üçüncü İvan'ın 1462-1505 yılları arasındaki hükümdarlığında bütün Rus toprakları Moskova'nın hâkimiyeti altına girmişti. 1502'de Altınordu ortadan kalkmış, onun mirasçıları olan Tatar hanlıkları Moskova için bir tehdit olmaktan çıkmıştı.

Tatarlar'ın Ruslar'a Tesirleri

Rusya, Cengiz'in oğlu Cuci'nin istilasından sonra 250 yıl Moğol hâkimiyetinde kaldı. Bu dönemde Rusya, birçok knezlikten oluşuyordu ve siyasî bir birlik yoktu. Knezler, hanlara olan bağlılıklarını bildiriyor ve onların yanına gidip iktidarlarını

onaylatırlardı. 1242-1430 yılları arasında Rus knezleri, 70 defa Altınordu hükümdarının sarayına gitmişlerdi. Knezler, çocuklarını rehin olarak hanların yanlarında bırakırlardı. Altınordu merkezinde yaşayan ve ileride knezliklerin başına geçen Rus prensleri, rehinlik günlerinde devlet yönetimini burada öğrenerek, Altınordu'dan etkilenmişlerdir.

Moskova Knezliği sırtını Altınordu Devleti'ne dayayarak Rusya'daki en güçlü prenslik hâline gelmiştir. Birçok knez ve Rus ileri geleni Moğol kızları ile evlenmişti. Rus üst tabakası kültürel olarak Moğollaştı. Altınordu dağıldıktan sonra kurulan Kırım, Kazan ve Kasım hanlıklarından birçok Tatar da Rus knezlerinin hizmetine girerek zamanla Hristiyan oldu. Rus tarihinde önemli rol oynayan Rus asillerinin birçoğu Tatar kökenlidir. Tatar kökenli devlet adamları özellikle Moskova Prensliği'ne Moğol devlet teşkilatını ve hükümdarlık anlayışını öğrettiler. Altınordu askerî sisteminin Ruslar üzerinde büyük tesiri oldu.

Moğol tesirleri iktisadî ve malî sahada da görülür. Vergi ve para sistemi Altınordu örnek alınarak oluşturulmuştur. Bu durumun izlerini Rusça'da görürüz. Mesela, Rusça'da gümrük manasına gelen "tamojnya", damga kelimesinden; paranın karşılığı olan "denga", Moğolca "Tenke"den gelir. Ruslar, posta teşkilatı ile at ve arabayı daha yaygın olarak kullanmayı da Tatarlar'dan öğrenmişlerdir. Diplomasi alanında da Tatar tesiri büyüktür. Rus knezleri, diplomasinin kural ve geleneklerini Altınordu Devleti'nden öğrenmişlerdir.

Rus boyarlarının elbiseleri Tatar mirzalarınınkinin aynısıydı. Tatar kıyafetlerinin Ruslar tarafından giyilmesi üzerine 1551'de toplanan Rus Konseyi, Ruslar'a kiliselere başörtüsü ve Müslümanlardan benimsedikleri takkelerle girmelerini yasaklanmıştı. Başmak (ayakkabı, potin), beşmet (beşmet, kapitone palto), azyam (Tatar köylülerinin giydiği uzun kaftan), zipun

(genelde yakasız ve evde dokunan palto), kaftan (kaftan, ipekli kumaştan yapılan uzun, süslü giyisi), şlık (kukuleta, Tatar başlığı), başlık, kolpak (kalpak, takke), safyan (sahtiyan, maroken), atlas, kumaç (al renkli pamuklu dokuma), koşely (para kesesi), klobuk (Ortodoks rahibin başlığı), temlyak (kılıç düğümü) gibi Rusça'da kullanılan kelimeler Tatarlar'ın bu konudaki tesirini gösterir.

Ruslar, Tatar yiyecek ve içeceklerini de benimsemişlerdir. Çayın Rusya'ya Tatarlar sayesinde girdiğini Rus araştırmacılar yazmışlardır. Rusya'da kalaç (kilit şeklinde pişirilmiş buğday ekmeği) olarak bilinen ekmeği de Ruslar'a Tatarlar öğretmişlerdi.

Türkçe'den Rusça'ya kıyafetle ilgili 300, beslenmeyle ilgili ise 280 kelimenin geçtiği tespit edilmiştir. Rusça'da Türkçe kökenli 2000'e yakın kelime vardır. Rahmetli Akdes Nimet Kurat, Rusya ve Karadeniz'in kuzeyindeki Türk kavimleri üzerine yazdığı kitaplarında bu mesele üzerinde durmuş ve oldukça teferruatlı bilgiler vermiştir.

RUS ELÇİSİNİN PROTOKOLE UYMAYAN DAVRANIŞLARI

Fatih Sultan Mehmed döneminde 1474'te bir taraftan Erdel'e akınlar yapılırken, diğer taraftan Arnavutluk'ta İşkodra kuşatıldı. Daha sonra kuzeye yönelindi. Kırım Hanlığı'nda, kurucusu Hacı Giray'ın 1466'daki ölümünden sonra oğulları arasında taht mücadeleleri başlamıştı. Şirin Beyi Eminek, Cenevizliler'e karşı Osmanlılar'dan yardım istedi. Bu fırsatı değerlendiren Fatih, 1475'de Gedik Ahmed Paşa komutasındaki bir donanmayı Kırım'a gönderdi. Cenevizliler'in elindeki Kefe ve Kırım'ın sahil kesimi ele geçirildi.

Ticaretle Başlayan Dostluk

Fatih Sultan Mehmed, Kefe'yi fethedip, ardından da Kırım Hanlığı'nı himaye altına alınca, Osmanlı Devleti ile Rus prenslikleri komşu oldular. Moskova Prensi Üçüncü İvan, Kefe'deki Osmanlı makamlarına Türkiye ile ilişki kurmak istediğini bildirdi. Olumlu cevap gelince 1492'de İkinci Bâyezid'e bir mektup göndererek tüccar ve elçileri için serbest geçiş müsaadesi istedi. Kırım Hanı Mengli Giray Han, Üçüncü İvan'ın elçilerine dostane bir arabuluculukla İstanbul yolunu açmıştı.

Protokol Krizi

Bu dönemde dünyanın önde gelen devletlerinden biri olmayan Rusya birçok knezlikten oluşuyordu ve Rus prensliklerı Altınordu Devleti'ne vergi veriyorlardı. Üçüncü İvan, İstanbul'a gönderdiği elçisi Pleşçeev'den çok dikkatli davranmasını, Osmanlılar'ın tâbiiyet işareti olarak algılayabilecekleri herhangi bir hareket yapmamasını emretmişti. Osmanlı yönetimi ise Ruslar'ın tâbiiyet sunmak istediklerini düşünüyordu. İki devlet arasında eşitlik gibi bir durum hayal bile edilemezdi.

1497'de İkinci Bâyezid'in huzuruna çıkan Mihail Pleşçeev, diz üstüne çökerek sultanı selamlaması gerekirken eğilerek selam verdi. Sultanın huzurunda diğer elçilerden geri kalmamak için öne geçmeye çalışıp, direkt padişaha hitap etmeye çalışınca bu durum hoş karşılanmadı. Elçinin protokole uymayan davranışları yüzünden Osmanlı yöneticileri Ruslar'ın çok kaba ve kültürsüz olduklarına hükmettiler. Sultan, Kırım Hanı'na yazdığı mektupta bu durumu belirtip, Ruslar'ın doğrudan Padişah'la değil Kefe Valisi'yle temas kurmalarını emretti.

Mektuplarda Ünvan Kavgası

Üçüncü İvan, 31 Ağustos 1492 tarihli mektubunda İkinci Bâyezid'e "Müslüman hükümdarlar arasında sen büyük hükümdarsın. Türk ve İran hükümdarları üstünde senin iraden, sen kara ve denizlerin hükümdarı Sultan Bâyezid" şeklinde hitap ederken kendini "İvan, Tanrı'nın acımasıyla bütün Rusya'nın baba ve dededen biricik haklı hükümdarı, kuzeyden doğuya kadar pek çok toprağın hükümdarı bizim sözümüz böyle" diye tasvir etmişti.

Osmanlı bürokrasisi bu ünvanları padişaha uygun bulmadı. Bu yüzden Üçüncü İvan, 1497'deki mektubuna "Anadolu ve Rum toprakları, Akdeniz'in ve Karadeniz ve Karaman

toprakları, Rumeli ve daha birçok yerin hükümdarı" diye başlayacaktı.

İşgal Dostluğu Bozdu

Rus elçilik heyetinin protokol kurallarını ihlal eden davranışlarına rağmen Moskova'ya ticarî haklar verildi. Osmanlı topraklarından Rusya'ya baharat, ipekli kumaşlar ve kadife gönderilirken, kuzeyden kürk, cıva ve keten gibi mallar alınıyordu.

Birkaç yıl sonra, 1499'da Aleksis Kolokvastov aynı amaçlarla Osmanlı Devleti'ne geldi. Ruslar'ın Büyük Prensi'nin o dönemlerde de en büyük endişesi, tebaasına Karadeniz ticareti için bazı avantajlar sağlamaktı.

İki devlet arasındaki ilişkiler, siyasî bir mana taşımasa da 1492'den itibaren uzun süre dostane devam etti. Kırım Hanı Mengli Giray'ın 1502'de Altınordu Devleti'ni ortadan kaldırmasından sonra Ruslar için "Tatar Boyunduruğu" dönemi sona erdi. Moskova Knezliği, bağımsızlığını kazandıktan sonra yavaş yavaş büyüdü. Bu yıllarda Ruslar, Osmanlılar'a karşı bir tehlike teşkil etmedikleri gibi Lehistan-Litvanya Devleti'ne karşı müttefiktiler.

Moskova Büyük Prensi ve Osmanlı Devleti arasındaki dostane ilişki, Yavuz Sultan Selim döneminde biraz daha canlılık kazandı. Yavuz Sultan Selim, 1512'de tahta geçişini Büyük Prens Vasili'ye bir elçi ile haber verdi. Vasili 1514'te gönderdiği elçiyle iki ülke arasındaki mevcut dostluğu yeniledi. 1515'te Kırım Hanı ile anlaşmazlıkları için sultanın yardımına başvurdu. Vasili aynı amaçla 1520'de de Yavuz'a elçi gönderdi. Ancak elçilik heyeti, öncekinden ileri bir netice alamadı. Osmanlı sultanı, Kırım Tatarları için Rusya'ya yardım etmese de, Rus tüccarlarının özellikle Azak için ticaret imtiyazlarını onaylamıştı.

Kanunî Sultan Süleyman, Moskova Prensi Üçüncü Vasili'nin kendisine 1523'de gönderdiği elçi Johann Morosov'u gerçi nazik bir biçimde karşıladı, ama eski dostane ilişkileri canlandırmadı. Rus Prensi'nin 1526'da Macaristan seferi sırasında sultanı Belgrad'da karşılamak üzere aynı amaçla gönderdiği iki elçi, hiçbir iz bırakmadan ortadan kayboldular. Vasili'nin 1531 Nisan'ında Kanunî'ye bu yüzden gönderdiği bir mektuba da cevap verilmedi ve Moskova'nın girişimleri sonuçsuz kaldı.

BİZANS'LA AKRABALIK*

Bizans'ın son imparatorluk hanedanına mensup Sofia (Zoe), 1472'de Papa Dördüncü Sixtus'un arabuluculuğuyla "Büyük İvan" lakabıyla 1462-1505 yılları arasında hükümdarlık yapan Moskova Büyük Dükü İvan Üçüncü Vasilyeviç ile evlendirildi. Bu evlilik, bir taraftan Moskova Büyük Dükü'nün Papalık makamı ve Batı ile ilişkilerini desteklemesi ve diğer taraftan kendisine devrilen Bizans tahtı üzerinde bazı miras hakları sağlaması açısından da önemliydi. Papalık açısından Türkler'le savaş için Rusya kıymetli bir müttefikti. Ayrıca Bizans İmparatorluğu'nun tekrar kurulması için de Üçüncü İvan'a büyük umutlar bağlanmıştı. Ancak bu arada Osmanlı ile komşu olan Rusya dostluk peşindeydi.

Üçüncü İvan, Bizans'ın son imparatorunun yeğeni Sofia Paleolog ile evlenerek, Bizans hanedanı ile Rus hükümdarları arasında bağ kurmuştu. İvan'ın bu evlilikten 1479'da Vasili adlı bir oğlu dünyaya geldi. Vasili, babasının, üvey kardeşi Dimitri'yi veliahd ilan etmesi üzerine 1500 yılında isyan ederek Litvanyalılar'a sığındı. Bunun üzerine İvan, 1502'de Vasili'yi veliahd ilan etmek zorunda kaldı. Vasili, babası ölünce 1505'de "Üçüncü Vasili" sıfatıyla tahta geçti ve 1533'deki ölümüne kadar

* Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2010.

devleti yönetti. Bütün bu süreçte Bizans ve Moskova hanedanları arasındaki akrabalık fikri iyice pekişti. Rus halk inanışlarında Bizans'ın Osmanlılar tarafından fethi sırasında suya atılan imparatorluk tacı ile asasının yüzerek Rusya'ya ulaştığı anlatılır. Artık Moskova Üçüncü Roma olma yolundaydı.

MÜSLÜMAN HANLIKLARINDA RUS İŞGALİ

Üçüncü Vasili'nin oğlu olup daha üç yaşında iken Moskova Knezliği'nin başına geçen Korkunç İvan, 1546 sonlarında Metropolit Makari'ye müracaat ederek "Çar" ünvanı ile taç giymek istediğini belirtti ve onay istedi. 16 Ocak 1547'de "Çar" ünvanı ile taç giyme töreni yapıldı. "Sezar" isminden bozma bu ünvan Moskova prenslerinin Bizans'ın, yani Doğu Roma'nın mirasçısı oldukları iddiasının bir göstergesiydi.

İlk Rus Çarı olan Dördüncü İvan, nam-ı diğer Korkunç İvan, 1547, 1549 ve 1552 yıllarındaki seferleriyle Kazan'ı ülkesine ilhak etti. Ardından 1556'da da Astrahan'ı ele geçirince bölgedeki Müslüman halkın İstanbul'a ulaşan şikâyetleri Osmanlı-Moskova arasındaki ilişkileri bozdu. Dördüncü İvan, tahta çıktıktan yedi yıl sonra Osmanlı yönetimiyle dostane ilişkileri tekrar kurmaya çalışmıştı. Ancak çabaları ilk başlarda başarılı olacakmış gibi görünse de Rusya ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkiler, Osmanlı'ya tâbi Kırım Tatarları ile Moskova arasındaki sürtüşmeler ve Rusya'nın Müslüman hanlıklara yayılması yüzünden düşmanlığa dönüştü.

Ruslar'ın desteklediği Kazaklar'ın Osmanlı topraklarına yağma saldırıları da ilişkinin gerginleşmesinde önemli rol oynamıştı.

Don-Volga Kanalı Projesi

Osmanlı yönetimi, Moskova'nın yayılmacı politikası karşısında, Kanunî Sultan Süleyman'ın iktidarının son yıllarında, 1563'de Don ve Volga nehirlerini bir kanalla birleştirme ve Astrahan'ı fethetme kararı aldı. Fakat bu teşebbüs, önce Malta, sonra da Sigetvar seferlerinden ötürü ertelendi. İstanbul, nihayet 1568-1569'da bu büyük teşebbüs için harekete geçti. Bazı yazarlar Sokollu'nun, Osmanlı İmparatorluğu'nun ve Türk dünyasının kaderini değiştirecek Don-Volga (Ten-İdil) kanalı projesinin gerçekleşmesine engel olarak ihanet ettiği kanaatindedirler. Çok önemli olan bu projeye yeterli ilgiyi göstermediği ve bu işin altından kalkamayacak kabiliyette biri olan Kasım Paşa'yı görevlendirmesinden dolayı kanalın açılamadığını söylerler. Sokollu'nun bu projeyi bilinçli olarak engellediğini iddia etmektedirler. Bu projenin hazırlandığı tarihten daha sonraki yıllarda eserlerini kaleme alan Peçuylu İbrahim Efendi ve Kâtip Çelebi'nin yazdıklarını yorumlayarak bu neticeye varırlar. Ancak o dönemin kaynakları incelendiğinde bu projeye engel olmak bir tarafa, Don-Volga kanalı projesinin Sokollu'nun öncülük yaptığı bir düşünce olduğu açıkça anlaşılır.

Don ve Volga nehirleri arasındaki kanal için görevlendirilen, Kasım Paşa kışın yaklaşması üzerine geri çekilmişti. Ancak onun çabucak bu bölgeden ayrılması komutası altındaki askerlerin müthiş soğuk ve kar fırtınaları ile yok olmasını önlemiştir. Ayrıca ilk teşebbüste istenilen netice alınamasa da, ertesi yıl faaliyete devam edilecekti. Fakat başta Lala Mustafa Paşa olmak üzere Sokollu'nun rakipleri, onun muhalefetine rağmen Kıbrıs'a sefer düzenletince imparatorluğun bütün dikkat ve enerjisi Akdeniz'e çevrildi. Bu gelişmeler ve o bölgede depolanan mühimmatın infilak etmesi Don-Volga kanalı projesinin tekrar yürürlüğe sokulmasını engelledi.

Bazı tarih kitaplarında kanalın üçte birinin kazıldığı yazılıdır. Bu yüzden projenin tamamlanmaya yaklaşıldığı ve kolay bir iş olduğu zannedilir. Ancak Akdes Nimet Kurat'ın bu konudaki incelemesi, iyi bir araştırma yapılmadan, dönemin imkânlarında yapılması mümkün olmayan kanal için teşebbüs edildiyse de, bu işin olamayacağı görülünce bundan vazgeçilerek, gemilerin karadan çekilerek götürülmeye çalışıldığını ortaya çıkarmıştır. Ruslar, bu bölgede yaklaşık 60 kilometre uzunluğundaki kanalı ancak 1952'de yapabilmişlerdir.

Korkunç İvan'ın işgal ettiği Müslüman hanlıklarını kurtarmak için 1569'da yapılan Ejderhan seferi bir netice vermedi. Ejderhan (Astrahan) seferi Osmanlı askerlerinin hiç alışık olmadıkları ve tanımadıkları şartlar altındaki bir bölgeye yapılmıştı, bu yüzden de başarısız oldu.

Üçüncü Murad döneminde, 1587'de, Özbek Hükümdarı İkinci Abdullah, İstanbul'a bir elçi gönderip Ruslar'a ile Safevîler'e karşı ittifak kurulmasını ve Rusların Astrahan'dan çıkartılmasını teklif etti. Bu talep İstanbul'da 1588 baharında yeni bir Ejderhan (Astrahan) seferini gündeme getirdi. Fakat Kırım Hanı İslâm Giray'ın bu teşebbüse soğuk bakması ve onun yerine baharda doğrudan Rus topraklarına yönelmişken ölmesi sebebiyle daha ileri bir adım atılamadı. Sadece aynı sene Özbeklere top ve tüfek yardımı yapıldı.

LEHİSTAN'DA OSMANLI-RUS MÜCADELESİ

1572'de Lehistan Kralı İkinci Sigismund'un varissiz ölümüyle, Lehistan tahtı için çekişme başlamıştı. Ruslar'ın buraya asker sevki üzerine Osmanlı İmparatorluğu harekete geçti. Klasik Osmanlı siyasetine göre Lehistan, Avusturya ve Rusya'ya karşı tampon bölge olarak görülüyordu. Lehistan tahtına Osmanlı aleyhtarı biri geçerse Eflak, Boğdan ve Erdel tehdit altına girebilirdi. Osmanlı yönetimi Leh beylerinden birisinin seçilmesini istiyordu. Ancak Fransa'nın da olaya müdahil olması ve Henry de Valois'i aday göstermesi üzerine, Sokollu Mehmed Paşa onu destekledi. Sokollu'nun Leh beylerine ve piskoposlarına tavsiyesiyle Henry, 1573'de Lehistan Kralı seçildi. Böylece Leh tahtına Osmanlı taraftarı siyaset izleyecek biri çıkmıştı.

Henry'nin 1574'de Fransa tahtına geçmesi üzerine Lehistan yine başsız kaldı. Bunun üzerine Sokollu, buraya tekrar Osmanlı taraftarı birini seçtirmek için harekete geçti. Avusturya ve Rusya hükümdarlarının kendilerini Leh Kralı seçtirmeleri istenmiyordu. Leh soylularının bir kısmı, Osmanlı'nın tavsiye edeceği kişiyi kral seçeceklerini belirttiler. Bunun üzerine Sokollu, kendilerine kral olarak Erdel veya

İsveç Kralı'nı seçmelerini tavsiye etti. Avusturya ile Rusya'nın aleyhinde de faaliyete geçti. Bir müddet hangisinin Leh Kralı olacağını düşünen Sokollu, sonunda Erdel voyvodası Bathory'de karar kıldı ve onu seçtirdi. Böylece Osmanlılar Lehistan'ın hamisi olmuşlardı.

RUSYA'DA HANEDAN DEĞİŞİKLİĞİ*

Dördüncü İvan'ın idaresi altında Moskova'nın toprakları hızla genişledi. 1581'de Sibirya'ya ulaşıldı. Kazak şefi Yermak çok az sayıdaki adamlarıyla Sibirya'yı ele geçirdi. Burasının geniş ormanları ve zengin maden kaynakları Rusya'yı güçlendirdi.

Volga Irmağı'nın iki kıyısını da denetim altına alan İvan, bir kara devleti olan Rusya'yı denize çıkarmak için büyük çaba gösterdi. Baltık Denizi'ne çıkabilmek için Livonya ile 25 yıl süren bir savaşa girdi. Ancak bir netice alamadığı bu savaşı papanın aracılığıyla 1583'te sona erdirdi. Aynı şekilde İsveç ile yaptığı savaşlardan da bir netice alamadı.

Korkunç İvan'ın döneminde Rusya, Asya ve Avrupa ile ticaret yaparak bir dünya devleti haline geldi. İngiltere, Rusya'nın bu ticarette tam bir ortağı oldu.

Dördüncü İvan döneminde Rusya çok büyümüştü ama bu dönem aynı şekilde hanedan açısından olumlu olmamıştı. Korkunç İvan'ın ömrünün sonlarında sadece iki çocuğu hayattaydı. Büyük oğlu İvan İvanoviç veliahttı. Ancak Korkunç İvan bir tartışma sonucunda oğlunu öldürdü. Bu hadise, çarın

* Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2010.

ölümünden sonra Rus tarihinde 30 yıl boyunca, Karışıklık Devri denilen bir karmaşa dönemi yaşanmasına sebep olacaktı.

Korkunç İvan'ın 1584'de, muhtemelen zehirlenerek, ölümünden sonra tahta küçük oğlu Feyodor İvanoviç geçti. Ancak Birinci Feyodor, aklî dengesi yerinde olmadığı için ülkeyi yönetemedi. 1591'de oğlu Dimitri öldürülünce Rurik Hanedanı'nın erkek mensubu kalmadı. Feyodor İvanoviç'in çocuksuz olarak 1598'de ölümüyle Rusya'da taht kavgaları başladı. Bu mücadeleye Lehistan da karıştı. Moskova'yı işgal eden Lehistan'ın halkın isyanı sonucu kovulmasının ardından Rurik Hanedanı ile evlilik yoluyla akraba olan 17 yaşındaki Mihail Fedoroviç Romanov'un 1613'te tahta çıkması ile Rusya'da hanedan değişti. Rusya'yı 1917'ye kadar yönetecek Romanov sülalesi iş başına geçti. Romanovlar Rusya'nın Fetret dönemi yaralarını sararken, 17. yüzyılda Osmanlı İmparatorluğu ile aralarında Kazaklar'dan dolayı bir mücadele başlayacaktı.

TÜRKLER'E VE RUSLAR'A AVRUPA'DA YER YOK

Fransa'da Bourbon Hanedanı'nın kurucusu olan ve krallık otoritesini yeninden tesis eden Dördüncü Henri, Avrupa Birliği fikrinin de öncülerinden biriydi. Habsburgların gücünü yıkıp, kendi müttefiki olan Türkleri Asya'ya sürdükten sonra Rusya'nın dışarıda bırakıldığı yeni bir Avrupa'yı kurmayı tasarlamıştı*.

1598'deki Bervins Barışı'ndan itibaren, ancak hükümdarlığının son yıllarında büyük bir heyecanla bütün Avrupa devletlerini bir "Hristiyan Cumhuriyeti" altında birleştirmek gibi bir plan hazırlamıştı. Osmanlı Avrupa'dan kovulacak, kâfirlere karşı sürekli ve tüm Avrupa devletlerinin ortak gücü ile savaş sürdürülecekti. Savaşı, Avrupa Konfederasyonu'nun ana amacı ve en etkili birleştirici unsuru olarak görüyordu.

Avrupa devletleri arasındaki güç dengelerini oluşturma ve bu "Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti"nde ebedî barışı sağlama kisvesi altında aslında Osmanlı Sultanı'nın Avrupa topraklarındaki hükümdarlığını yoketmek ve Habsburg hanedanının gücünü azaltmak istiyordu.

* Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, III, çev. Nilüfer Epçeli, İstanbul 2011, s. 636-641.

Dördüncü Henri, Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'ni 3 ayrı grupta toplanan 15 bağımsız devlete ayıracaktı. Birinci grup, örneğin Papa, Kayser, Venedik Doju ve kanaatine göre yine seçimle başa getirilecek Macaristan, Lehistan ve Bohemya kralları gibi hükümdarları bağımsız kabul edilecek ve buna uygun bir ünvan taşıyacak, ancak güçlerini ve ünvanlarını yalnızca seçimle elde edebilecek ve buna istinaden az ya da çok seçmenlerinin iradesine bağlı olacak devletleri kapsayacaktı. İkinci grup gerçek bağımsız hükümdarlardan, yani miras hakkı ile ünvanlarını devralan Fransa, İspanya, İngiltere, Danimarka, İsveç ve yeni kurulacak Lombardiya Krallığı'nın krallarından oluşturulacaktı. Nihayet üçüncü grup, Helvetia Cumhuriyeti (İsviçre) ve kurulacak Belçika ve İtalya Devletler Toplulukları gibi, "genel bir popüler yönetim şekli altında yine de bazı hâkimiyet haklarına, kanunlara, imtiyazlara ve geleneklere" bağlı devlet topluluklarından oluşacaktı.

Asıl amacı olan Avusturya hanedanının zayıflatılmasını sağlayabilmek için kral şu dağılımı teklif ediyordu: Napoli'nin tamamı ebediyen Vatikan'a bağlanacaktı ve kaysere bunun karşılığında Helvetia ve Belçika Cumhuriyetleri üzerindeki hâkimiyet bırakılacaktı.

Buna göre Macaristan, Almanya'nın ve İtalya'nın, hatta Hristiyan âleminin büyük bir bölümünün Türklerin korkunç imparatorluğuna karşı en güçlü kalesi olarak kabul edilmek zorunda olduğundan, burayı ayrı bir seçim ülkesi olarak Hristiyan Avrupa'nın en güçlü sekiz hükümdarının, yani Papa'nın, Kayser'in ve Fransa, İspanya, İngiltere, Danimarka, İsveç ve Lombardiya krallarının müşterek seçim hakkı aracılığıyla, eski Macaristan Krallığı'ndan kalanlara hemen Avusturya Arşidüklüğü'nü ve İstirya, Karinyola ve Karinya düklükleri ile daha sonra duruma göre eski Macaristan'ın diğer kısmını ve Erdel,

Slovenya, Bosna ve Hırvatistan'ı da ekleyerek mümkün olduğunca güçlü hâle getirmek gerekiyordu.

Aynı şekilde yine Almanya için yalnızca Türklere karşı değil Ruslar'a ve Tatarlar'a karşı da bir kale oluşturan Lehistan da ele alınmalı idi. Söz konusu sekiz devlet, Lehistan'ı bu yüzden özel himayeleri altına almalı; Lehistan ve komşuları arasındaki tüm anlaşmazlıkların ortadan kaldırılması için uğraşmalı; Lehistan'ın Osmanlı topraklarına doğru mümkün olduğunca genişletilmesini sağlamalıydılar ki, bunun en etkili yolu, Hristiyan hükümdarların burada yapacakları fetihleri Lehistan Krallığı'na dâhil etmeleri olacaktı.

Bohemya için eski eyaletlerine, haklarına ve özgürlüklerine sahip olmak ve komşuları ile barış içinde yaşayıp, içeride din kavgaları ile ayrılmamak ve zayıflatılmamak yeterli olacaktı.

Türklerle en geniş sınırlara sahip olduğu için saldırılarına en fazla maruz kalabilecek Venedik'in de Sicilya Adası'nın ancak yalnızca Vatikan'ın timarı olarak verilerek güçlendirilmesi gerekirken, komşuları ile çıkabilecek tüm muhtemel anlaşmazlıklar, Fransa Kralı ve Helvetia Cumhuriyeti tarafından kurulacak bir hakemler kuruluna bırakılmalı idi.

Fransa, İngiltere ve İspanya'nın yeterince imkânları ve güçleri vardı ve bu yüzden bilge, düzenli ve tasarruflu bir yönetim altında zengin, mutlu ve itibarlı olabilmek için daha fazla büyütülmelerine gerek yoktu. Bilhassa İspanya, kendi toprakları ve Sardunya Adası dahil olmak üzere, komşu adalar ile sınırlı kalabilirdi. Aynı şekilde Danimarka ve İsveç'in de şu andaki toprakları yeterli idi ve diğer devletlerin yapması gereken tek şey, kendi aralarında ve komşuları ile barış ve huzur içinde yaşamalarını sağlamaktı.

Lombardiya ise Milano Düklüğü ile birlikte Piemont Krallığı'na dahil edilmeli ve idaresi gerek erkekler, gerekse kızlar açısından miras hakkı ile birlikte Savoy düküne bırakılmalı idi.

Helvetia ve Belçika Cumhuriyetleri hakkında söylenecek fazlaca bir şey yoktu; şu andaki mevcut durumlarında kalabilirlerdi. Buna karşın papanın hâkimiyeti altında kurulacak yeni İtalya Devletler Topluluğu, Vatikan'a, Lombardiya Krallığı'na ve Venedik Cumhuriyeti'ne ait olmayan tüm diğer küçük prensliklerden ve şehirlerden teşkil edilecekti. Dâhil edilecek olanlar şunlardı: Floransa, Mantua, Parma ve Piacenza, Modena ve Reggio dükleri, Ceneviz ve Lucca cumhuriyetleri ve Mirandola, Piombino, Correggio, Monako, vs. gibi küçük beylikler. Bağımsızlıkları, toprakları ve kanunları tüm hak ve özgürlükler ile birlikte baki kalacaktı; yalnızca konfederasyon olarak aynı menfaatlere ve Vatikan'da müşterek bir temsilciye sahip olacaklardı ve Vatikan'a tâbiyetlerinin göstergesi olarak her 20 yılda bir Vatikan'a 10 bin taler değerinde bir altın haç sunacaklardı; Vatikan ise karşılığında onların tüm haklarını, özgürlüklerini ve imtiyazlarını gerekirse silah zoruyla korumak zorunda idi.

Kral, tebaası üzerinde dünyanın herhangi bir hükümdarından daha fazla hâkimiyet kuran Rus Çarı'nın bu Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'ne dâhil edilmesini istemiyordu. Kral, Çar'ın topraklarının büyük bir kısmının Asya kıtasına ait olduğunu söylüyordu; ayrıca emri altında bulunan tebaa, kimi zaman öylesine barbar, vahşi ve kaba halklardan oluşuyordu ki Avrupa'daki halklarla kaynaşmaları mümkün değildi; buna bir de kısmen hâlâ putperestliğin yanlışlıklarına bağlı olmaları veya Hristiyanlığa geçtikten sonra bile Avrupa Hristiyan Cumhuriyeti'nde geçerli olan üç inançtan, yani Roma Katolik, Protestan ve Reform inançlarının öğretilerinden ve

geleneklerinden çok uzak olmaları ekleniyordu ki, bu açıdan da bir birleşme düşünülemezdi. Ayrıca bu Knez'in devletinin sınırları Avrupa'dan çok fazla uzak olduğundan, örneğin İran, Türkiye ve Tatarlar ile anlaşmazlıklarında kendisine destek vermeleri mümkün değildi.

RUSLARIN YENİ SİLAHI: KAZAKLAR

Moldavya'dan Hazar Denizi'ne kadar uzanan geniş step bölgesi tarih boyunca asilerin sığınma mekânı olmuştu. Kırım hanlarının otoritesini tanımayıp steplere sığınanlara Kazak (kaçak) denilirdi. Bunlar Müslüman'dı. Stepin batı tarafında da Lehistan ve Rusya'dan kaçmış Hristiyanlar bulunurdu. Stepler disiplinli devlet yönetiminde yaşamak istemeyen kaçakların vatanı durumundaydı. Buradaki insanlar hayatlarını saldırdıkları bölgelerden elde ettikleri ganimetlerle sürdürürlerdi.

Stepin kuzeyindeki Hristiyan Kazaklar üç büyük gruptu. Zaporog Kazakları, Orta Dinyeper'de; Don Kazakları, Don Irmağı boylarında; Terek Kazakları, Terek Irmağı boylarında. Zaporog Kazakları, Lehistan'a; diğerleri ise Rus Çarı'na bağlıydılar.

Karadeniz kıyılarının ve İstanbul'un 17. yüzyılda korkulu rüyası hâline gelmek ve Osmanlılar'ın geleneksel kuzey siyasetini değiştirmek için Kazaklar ne yapmıştı? 16. yüzyıl sonlarından itibaren Zaparog Kazakları Karadeniz'deki Osmanlı şehirlerine cüretkâr saldırılar yaptılar. 1594, 1601 ve 1606'da Akkirman; 1602 ve 1606'da Kili; 1609 ve 1613'te Tuna; 1614'te Kefe; 1614 ve 1625'te Trabzon; 1614'te Sinop Kazaklar'ın saldırı

ve yağmalamalarıyla karşılaştı. Hatta 1615, 1620 ve 1624 yıllarında İstanbul'un Karadeniz kıyılarına saldırdılar. Kazak saldırıları sonucu Doğu Bulgaristan ve Anadolu kıyılarındaki halk yerleşim yerlerini bırakarak iç bölgelere çekildi. Kazak saldırıları Özi boylarında ve Karadeniz sahillerinde yaşayanların da göç etmelerine sebep oldu. Osmanlı donanması Kazak saldırıları karşısında Karadeniz kıyılarında devriye gezmeye başladı. Kazak saldırılarını önlemek için Özi (Dinyeper) Irmağı'nın ağzına kaleler inşa edildi. Akkirman ve Özi civarlarında yetiştirilen hayvanlar İstanbul'un iaşesi için kullanılırdı. Bu yüzden Osmanlılar bu bölgeleri Kazak saldırılarından korumak için büyük çaba gösterdiler.

Kazaklar, Osmanlı Düşmanlarıyla Birlikte

Kazaklar, Osmanlılar'a karşı mücadele eden her devlet tarafından aranılan müttefik olmuşlardı. Dördüncü İvan, Kazaklar'ın lideri Rujinskiy ile temasa geçerek ona teçhizat ve para gönderdikten sonra, Verevkin'in komutasındaki Rus birlikleri Zaporog Kazaklarıyla birlikte hareket edip, İslam-Kirman'ı işgal etmişti.

Zaporog Kazaklar'ı, ateşli silah kullanmaları sayesinde Tatarlara karşı üstünlük sağlıyorlardı. Kullandıkları silahları ve barutu sağlamak için Lehistan ve Rusya'ya bağımlı idiler. Bu iki devlet de Kazaklar'ı kontrol altında bulundurmak için bu durumu kullanmaktaydılar.

Osmanlı topraklarına yaptıkları saldırılar ile Avrupa'da şöhret bulan şaykalardan oluşan bu Kazak filosunu Osmanlı karşıtı cepheye kazandırmak için 1593'te Papa, 1594'te Kayser İkinci Rudolf ve Rus Çarı Birinci Feyodor, Kazaklar'a elçiler göndermişlerdi.

Albert Laski, Pretwitz gibi Leh asilleri emirleri altındaki Kazaklar ile Osmanlı topraklarını yağmaladılar. Osmanlı yönetimi, Leh elçilerinden, örneğin 1590'ın başlarında İstanbul'a gelen Leh elçisi Paul Uchanski'den Kazak saldırılarının durdurulmasını istedi.

İkinci Osman'ın tahta çıktığı sıralarda Kazak tehdidinin iyice artması Osmanlı İmparatorluğu'nun yönünü kuzeye çevirdi. Osmanlı-Lehistan savaşları başladı. II. Osman 1621'de Hotin seferine çıktı ancak istediği başarıyı kazanamadı.

Rus Çarını Tehdit

1637'de de Don Kazakları Azak'ı ele geçirdiler ve kalede bulunanları öldürdüler. Bu yıllar, Osmanlı İmparatorluğu'nun Dördüncü Murad'ın demir pençesinde yeniden canlandığı dönemdi. Ancak İran dize getirilmişse de, Kazaklar karşısında bir şey yapılamamıştı. Gönderilen Osmanlı kuvvetleri kaleyi Kazaklar'dan geri alamadı. 5 yıl sonra Kazaklar'ın destekçisi Rus Çarı savaşla tehdit edilerek Azak tahliye ettirildi.

Kazaklar, Osmanlı Himayesinde

Silah ihtiyaçlarından dolayı Lehistan'a bağlı olsalar da, Kazaklar bağımsız hareket etmekteydiler. 1649'ta Khmelnisky'nin liderliğinde yarı-bağımsız bir devlet kurdular. Bu Kazak lideri 1648-1653 yılları arasında, Lehistan hakimiyetinden kurtulmak için Osmanlı himayesine girmeye çalıştı. Ancak Kazaklar istedikleri desteği alamayınca, Lehistan'ın baskısından kurtulmak için 1654'te Pereyaslav Antlaşması'nı imzalayarak, Rus Çarlığı'na bağlandılar. Bu durum Osmanlılar için önemli bir tehlike yarattı. Osmanlı İmparatorluğu, Kazak meselesini çözmek için 1672'de Lehistan üzerine sefere çıkarak Kamaniçe'yi ele geçirdi. İki taraf arasında 1676'da imzalanan

Zuravno Antlaşması'nda "Osmanlılar'a tâbi olan Kazaklar'a Leh Kralı eski hudutları içerisinde memleketlerini geri verecektir" maddesi yer aldı.

17. yüzyılda Kazak saldırıları yüzünden defalarca Rusya ve Lehistan ile karşı karşıya gelen Osmanlılar'ın bu tutumu, birbirine düşman olan iki devleti birbirine yanaştırdı.

İLK TÜRK-RUS SAVAŞI

Fazıl Ahmed Paşa'nın 3 Kasım 1676'da ölümü üzerine Köprülü Mehmed Paşa'nın damadı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa sadarete getirildi. Merifonlu'nun sadaret mührünü aldıktan sonraki ilk icraatlarından biri Rusya'ya karşı sefer hazırlıklarını başlatmak oldu. Zira 1668'de Rusya'ya karşı bir tampon bölge olması amacıyla oluşturulan Çehrin merkezli Kazak Hatmanlığı, Osmanlı tarafından sancakbeyi rütbesiyle hatmanlığın başına getirilen Doreşenko'nun Ukrayna'daki Çehrin Kalesi'ni Ruslar'a teslimi üzerine Türk hâkimiyetinden çıkmıştı. Mustafa Paşa, 1677'de Çehrin'i geri almak için Özi Beylerbeyi Şeytan İbrahim Paşa ile Kırım Hanı Selim Giray'ı görevlendirdi. Buna rağmen 1677'deki seferden olumlu bir sonuç elde edilemedi. Bunun üzerine 1678'de bizzat Dördüncü Mehmed'in komuta edeceği Çehrin Seferi'ne çıkıldı. Dördüncü Mehmed, Silistre'ye kadar ordunun başında ilerledikten sonra komutayı Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'ya bıraktı.

Mustafa Paşa komutasındaki Osmanlı ordusu 21 Temmuz 1768'de Çehrin Kalesi'ni kuşattı; fakat kalenin üç tarafının bataklık ve surlarının tahkim edilmiş olması yüzünden kısa sürede fethi mümkün olmadı. Ayrıca kaleye yardım için gelen Rus birlikleri de Türk ordusunun işini zorlaştırdı. Nihayet

kuşatmanın otuz üçüncü günü Türk lağımcılarının kale surlarının altına yerleştirdiği üç lağımın patlatılmasından sonra fetih mümkün oldu. Çehrin Kalesi, elde tutulması oldukça zor bir yerde olması ve Rusların eline geçme tehlikesinin bulunması yüzünden fethedildikten sonra yerle bir edildi. Çehrin zaferi Sadrazam Merzifonlu Kara Mustafa Paşa'nın şöhretinin ve itibarının artmasını sağladı.

1678'deki başarıya rağmen Rus birlikleri 1679'da Türk topraklarına saldırmaya devam etti. Bu yüzden tekrar Rusya'ya savaş kararı alındı ve askerî hazırlıklar başlatıldı. Türk tarafının niyetinin ciddi olduğunu gören Rus Çarı Üçüncü Feodor Alexievitch, Kırım Hanı Murad Giray vasıtasıyla Osmanlı'ya barış teklifinde bulundu. Çar'ın talebi üzerine başlayan barış görüşmeleri Kırım'ın başkenti Bahçesaray'da yapıldı ve yaklaşık bir yıl devam etti. Nihayet Ocak 1681'de Bahçesaray Antlaşması imzalandı. Bu antlaşma Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasındaki ilk antlaşmadır. Antlaşma, yirmi sene geçerli olmak üzere imzalandı ve şu maddeleri ihtiva ediyordu: Özi Nehri her iki ülke arasında sınır kabul edilecek; Rusya'nın Kırım hanlarına gönderdiği verginin aksatılmadan ödenmesine devam edilecek; Kırım Tatarları Rus topraklarına akın yapmayacaklar; Osmanlılar ve Kırım Hanlığı, Özi ile Aksu arasında yeni kaleler inşa etmeyecek; Kırım Tatarları Özi'nin her iki yakasında hayvanlarını otlatabilecekler; Rus himayesindeki Kazaklar da bu nehirde balık avlayıp tuz çıkarabilecekler; Kiev Ruslar'ın elinde kalacak; yazışmalarda çarın lakapları tam olarak yazılacak; Osmanlı Padişahı ve Kırım Hanı, Çar'ın düşmanlarına yardım etmeyecekler.

Bahçesaray Antlaşması, 1700'de imzalanacak olan İstanbul Antlaşması'na kadar tedavülde kaldı. Çehrin Kalesi sekiz yıl sonra tekrar Rusların eline geçti.

RUSYA'NIN KADERİNİ DEĞİŞTİREN HÜKÜMDAR

Petro, 1682'de tahta geçtiğinde Rusya, Avrupa siyasetinde hiçbir ağırlığı olmayan sıradan bir devletti. Onun reformları ile Rus modernleşmesi başladı. Petro dönemi milletlerin gelişimde liderlerin oynadığı role örnek olarak gösterilir.

Petro 1682'de tek başına hükümdar olmuştu. Ancak üvey kız kardeşi Sofiya'nın, o dönemin sürekli ordusu olan Strelitzleri ayaklandırmasıyla tahtı hem bedenen hem de aklen sakat olan kardeşi İvan ile paylaşmak zorunda kaldı. İvan birinci çar, Petro ikinci çar, Sofiya da naibe ilân edildi. Ülkeyi Sofiya idare ediyordu. Petro ve annesi Nataliya Narıyşkin'i başkent yakınlarındaki Preobrajenskoye Köyü'ne sürdü. Petro bu dönemde Latince, Almanca, Felemenkçe öğrendi. Sürekli okudu. Rusya'ya gelen Avrupalılar'la yakınlık kurarak medeniyetleri hakkında bilgi sahibi oldu. En büyük tutkusu denizcilikti. Çocukluğunda kayıklardan oluşan bir filo kurmuştu ve bunlara Peresvavl Gölü üzerinde manevralar yaptırtırdı. 1689'da Petro'dan tamamen kurtulmak isteyen Sofiya ve yandaşlarının hazırladığı komplonun başarısız olmasıyla tahtı üzerindeki gölge kalktı.

1697'de 270 kişilik bir toplulukla kendisini gizleyerek Avrupa'ya gitti. Almanya'yı, Hollanda'yı gezdi. Amsterdam ve Zaandam tersanelerinde birkaç ay kaldı. Buralarda bir işçi gibi çalıştı. Avrupa'da kaldığı sürece gördüğü her şeyi inceledi. Örnek modeller hazırlattı. Cevdet Paşa, onun Avrupa'da kalmasını "Büyük Petro Avrupa'yı gören, orada yaşayan, ilim ve fenni orada öğrenen bir adamdı. Bizimkilerin böyle bir gezme ve görme imkânı olmadığı için tecrübesizliklerimiz oldu" sözleriyle değerlendirir.

Petro'dan önce düzenli bir Rus ordusu yoktu. Soyluların beslediği askerler, Kazaklar, Strelitz muhafızları ve ordunun yarısını meydana getiren yabancı paralı askerler Rus ordusunu oluşturuyordu. Rusya'nın ilk milli ordusu onun zamanında kuruldu. Askerliği zorunlu hale getirerek, paralı askerlere olan ihtiyacın ortadan kalkmasını sağladı. Ateşli silahların kullanılmasını yaygınlaştırdı, askerî eğitime önem verdi. Kara ordusunda ve donanmada ağır silahları kullanacak insanların eğitimi için akademiler kurdu. Daha önce Rusya'nın Baltık Denizi'nde ve Karadeniz'de limanı olmadığı için donanması da yoktu. İlk Rus donanmasını kurdu ve ülkesinin denizlerde de bir güç olarak boy göstermesini sağladı. Osmanlı İmparatorluğu'ndaki yeniçerilere benzeyen ve yapılacak işleri engelleyen Strelitzler'i yoketti.

Petro'nun iktidarının ilk yılları Rusya'nın ekonomik açıdan en geri olduğu döneme rastlamıştı. Bu durumu düzeltmek için geniş çaplı bir reform hareketi başlattı. Şehirlerin gelişmesini sağlamak için tüccar ve zanaatkârlara kendi belediyelerini kurma imkânını sağladı, lonca sistemini geliştirdi, sanayinin gelişmesine çalıştı. Ondan önce Rusya'da sanayi fazla gelişmemişti ve olanlar da yabancılar tarafından işletiliyordu. En önemli sanayi sektörlerini devlet tekeline alan

Petro, sübvansiyonlarla yeni sektörlerin de doğmasını sağladı. Tahta geçtiğinde 21 olan mal çeşidi öldüğünde 200'e çıkmıştı.

Ülkesinin dış ticaret hacmini yedi kat artırdı, toprak mülkiyetini yeniden düzenledi ve serflerin sanayi işlerinde çalışmalarını sağladı. Rus takvimini Avrupa'nın kullandığı takvime uygun hale getirdi. Slav alfabesini modernleştirdi. İlk Rus gazetesi *Vedemosti*'yi yayınlattı. 1724'te Petersburg Bilim ve Sanat Akademisi'ni kurdu. Eğitim sistemini laikleştirdi, Avrupa'ya çok sayıda öğrenci gönderdi, soylular dışındakilere eğitim olanaklarını açtı. Batı dillerinde yayımlanan kitapları Rusça'ya çevirtti. Kiliseyi bir devlet dairesi statüsüne soktu. Dünyadaki bütün Ortodoksları Rus Ortodoks Kilise'sine bağlamaya gayret etti. Moskova'nın yerini alacak Petersburg Şehri'ni kurdu. Bütün bunları yaparak Rusya'yı kapalı bir yapıdan kurtarıp, Avrupa'nın büyük güçleri arasına sokan birisi deli olabilir mi?

Bizlere tarih derslerinde 'Deli' Petro olarak tanıtılan Rus Çarı I. Pyotr Aleksiyeviç'i tüm dünya 'Büyük' Petro olarak tanıyor. Döneminin Osmanlı kaynaklarında da kendisinden "Koca" ve "Akbıyık" Petro olarak söz edilirdi. Sonradan herhalde küçümsemek için "Deli" olarak anmaya başladık. Birinci Petro, aslına bakarsanız fizikî yapısıyla devasa bir insandı. 2 metreyi geçen boyuyla bu unvanı fiziksel olarak da hakediyordu ama onu tüm dünyanın "büyük" olarak tanıması yaptığı işlerin büyüklüğündendir.

VİYANA BOZGUN YILLARI VE RUSLAR

Merzifonlu Kara Mustafa Paşa, Çehrin Seferi'ndeki başarısının ardından başta Dördüncü Mehmed olmak üzere Osmanlı devlet adamları nezdinde büyük bir itibar kazandı. Bu itibarın da verdiği güvenle 1683'te, ciddi itirazlara rağmen Avusturya'ya karşı İkinci Viyana Seferi'ni başlattı. Bu seferde Türk tarafı ağır bir yenilgi aldı ve ardından Osmanlı İmparatorluğu'na karşı Avrupa'da Kutsal İttifak kuruldu. Venedik, 1684'te, Rusya ise 1686'da bu ittifaka katıldı ve Osmanlı'ya savaş ilân etti. Böylece Osmanlı birlikleri, dört cephede birden mücadele etmek zorunda kaldı.

Azak'ın Düşüşü

Kutsal İttifak'a katılan Rusya'nın asıl hedefi Azak'a hâkim olmaktı. Rusya Çariçesi Sofiya'nın emri ile ilk olarak 1687'de Kırım kuşatıldı. 1687'deki ilk Kırım seferinde istenen başarı elde edilemediği için 1689'da ikinci Kırım seferi başlatıldı; fakat bu seferden de istenen başarı elde edilemedi ve bu yüzden Çariçe Sofiya tahtından oldu. Sofiya'nın yerine ise Rusya'nın en büyük hükümdarlarından Birinci Petro çar seçildi.

Büyük Petro Rusya'da iç düzeni sağladıktan sonra 1695'te Birinci Azak Seferi'ni başlattı; fakat kalenin Türkler tarafından

daha iyi tahkim edilmesi Azak'ın kolay bir şekilde ele geçirilmesini engelledi. Birinci Petro, 1696'da İkinci Azak Seferi'ni başlattı ve bu defa güçlü bir donanma da kuşatmaya katıldı. Azak, 1696'daki kuşatmaya dayanamadı ve Ruslara teslim oldu. Bu zaferden sonra Rusya, bölgede daha etkin olabilmek için Azak'ta bir filo oluşturdu.

Karlofça Antlaşması

1698'in sonuna doğru nihayet Osmanlılar ile Avusturyalılar, Venedikliler, Lehler ve Ruslar'ın arasında barış görüşmeleri başladı. Avusturya ve Venedik, barış istiyorlardı. Ancak Lehistan ile Rusya istedikleri yerleri alamadıkları için savaşın devamından yanaydılar. Fransa, İspanya veraset meselelerinden dolayı Avusturya ile aralarının açılması ihtimali nedeniyle Osmanlılar'ın sulh imzalamamasını istiyordu. İngiltere ve Hollanda ise ticarî menfaatleri için barış taraftarıydılar ve bunun için aracılık yapıyorlardı.

Karlofça'daki görüşmelerde Osmanlı İmparatorluğu'nu Reisülküttâp Rami Mehmed Efendi ile Tercüman Aleksandre Mavrakordoto, Avusturya'yı C. d'Ottingen, C. de Marsigli, C. de Schlick, Lehistan'ı P. de Posnanie Kojakie Malacowsky, Venedik'i Ch. Carlo Ruzzini, Rusya'yı Boganowitsch temsil ediyordu. Ayrıca İngiltere adına Paget, Hollanda adına da M. de Colliers görüşmelere katılmıştı.

Müzakereler sırasında iki taraf toplu olarak görüşmedi. Osmanlılar ile önce Avusturya, sonra Lehistan, daha sonra da Venedik müzakerelerde bulunarak antlaşmaya vardılar. Rusya ile yapılan görüşmeler bir netice vermemişti. Avusturya, sadece Lehistan'a Kamaniçe Kalesi konusunda destek verdi. Diğer müttefiklerinin Osmanlılar ile ilgili anlaşmazlıklarına karışmadı. Müzakerelerin kızıştığı anlarda Avusturya'yı tutan

İngiliz temsilcisi Paget ile Osmanlılar'a destek veren Hollanda temsilcisi M. de Colliers devreye girerek ortamı yumuşattılar.

Ruslar bütün istedikleri yerleri ele geçiremediklerinden antlaşmaya varılmasını istemiyorlardı. Barışa şiddetle karşı çıkan Çar Petro, Avusturyalılar'ı görüşmeleri sürdürmekten vazgeçirmek için uğraştıysa da bir sonuç alamadı. Avusturya, İspanya meselesi büyüdüğünden Fransa ile muhtemel bir savaş tehlikesinden önce Osmanlı İmparatorluğu ile antlaşmaya varmak istiyordu.

Ruslar yalnızca ellerinde bulunan yerlerin tasdikini değil, Azak Denizi'nin güneyindeki girişleri kontrol eden Kerç Kalesi'ni de talep ediyorlardı. Bu durumu kabul etmeyen Osmanlılar, Azak'ın Rus egemenliğine girişini tanıma karşılığında Özü'deki (Dinyeper) Rus kalelerinin yıkılmasını istiyorlardı. İki taraf da isteklerinden vazgeçmedi. Rusya adına görüşmelere katılan Kont Vozhnitsin'in sınırlı talimat ve yetki ile Karlofça'ya gelmesi de antlaşmaya varılmasını engelledi. Bir uzlaşmanın çıkmayacağı anlaşılınca nihaî barış antlaşmasının yapılacağı ileriki bir tarihe kadar, iki yıllık bir ateşkes yapıldı.

RUS GEMİSİ İSTANBUL'DA

Rus Çarı Petro, İsveç'e saldırmak üzere hazırlıklar yapmaktaydı. Osmanlı İmparatorluğu ile de antlaşma imzalamak üzere girişimlere başladı. Türkiye ile antlaşma maddelerini müzakere etmek için ise Ukraintsev'i görevlendirdi. Petro, Rus elçilerinin İstanbul'a ihtişamlı girmesi ve Türkler'e gövde gösterisinde bulunmak için elçilik heyetini Osmanlı payitahtına Krepost (Kale) adlı büyük bir savaş gemisiyle gönderdi. Geminin kaptanı Hollandalı Piter Fon-Pamburg, yardımcısı da Hollandalı Gendrihson idi.

Rus gemisinin İstanbul macerası Fatih Ünal tarafından incelenmiştir. Ayrıca gemi geldiğinde İstanbul'da bulunan Montrea da hadiseyi bütün teferruatıyla anlatır.

Ukraintsev, 1699 Haziran'ının sonlarında Azak yakınlarındaki Taganrok'da kendisini bekleyen Krepost'a bindi. Krepost'a Rus donanmasının diğer büyük savaş gemileri de eşlik ediyordu. Rus gemilerinin Osmanlı hâkimiyeti altındaki Kerç Boğazı'na gelmeleri büyük bir telaşa sebep oldu. Türk yetkililer elçinin karayoluyla İstanbul'a götürülmesini ve savaş gemilerinin Boğaz'dan içeri girmemesini istedi, ancak Ukraintsev bu istekleri kabul etmedi. Yalnızca Krepost dışındaki gemilerin geri gönderilmesini kabul etti.

28 Ağustos 1699'da Ukraintsev İstanbul'a doğru yola çıktı. Böylece Krepost, Karadeniz'e çıkan ilk Rus savaş gemisi olarak tarihe geçti. Gemi, 12 Eylül sabahı İstanbul Boğazı açıklarına yaklaştı ve akşama kadar seyir hâlinde kaldı. Akşam olduğunda Yeşilköy açıklarında demir attı. Rus elçisi birkaç gün Yeşilköy'de bekletildikten sonra Osmanlı kayıklarıyla ikamet edeceği yere götürüldü. Krepost ise elçiden birkaç gün sonra Topkapı Sarayı önlerine geldi ve burada demir attı.

Gemi kaptanı Pamburg içmeyi seven biriydi. Pamburg şehre geldiği ilk günlerden itibaren İstanbul'daki Fransız ve Hollandalı arkadaşlarını gemiye davet etmeye ve onlarla sabaha kadar gürültülü eğlenceler tertip etmeye başladı. Yine dostlarına gemide davet verdiği bir gün İstanbul'u birbirine kattı. Onlarla birlikte sabahın erken saatlerinden gece geç vakitlere kadar içti, eğlendi. Zil zurna sarhoş oldu. Tam gece yarısı geminin tüm silahlarını ateşledi.

Topların kurusıkı doldurulmuş olması, şehirde herhangi bir zararın oluşmasını engelledi. Ancak İstanbul'da gece yarısı öyle korkunç bir gürültü meydana getirdi ki, sarayda panik yaşandı. Rus kaynakları, bizzat padişahın evinden dışarı fırladığını, saraydaki hamile kadınların gürültü ve korkudan dehşete kapılarak düşük yaptığını iddia ederler. İstanbul'daki elçilik kulislerinde, Rus donanma amiralinin Ukraintsev başkanlığındaki Rus elçilik heyetini Kerç'ten İstanbul'a uğurladıktan sonra 10 savaş gemisi ve 40 parça donanmayla Karadeniz'e çıktığı, Trabzon, Sinop, Amasra'yı tarassut altına aldığı söylentilerinin dolaştığı sıralarda böyle bir olayın yaşanması Osmanlı devlet adamlarını daha da kaygılandırdı.

Krepost'tan açılan ateşlerin Karadeniz'de dolaşan Rus donanmasına İstanbul Boğazı'na girmesi için sinyal olduğu yorumları yapıldı. Ertesi gün sabah erkenden Tercüman Mavrokordato, Ukraintsev'e gönderilerek bu olay protesto edildi. Baş

tercüman, Kaptan Pamburg'un görevinden alınmasını ve cezalandırılmak üzere elçinin konağına getirilmesini de talep etti.

Ukraintsev kaptanın hareketlerinden kendisinin de rahatsız olduğunu ve zaten sorgulanmak üzere kaptanı konağına çağırdığını haber verdi. Mavrokordato ise böyle bir küstahlığın tekrarı durumunda kaptanın zindana atılacağı, Krepost'un da tersaneye çekileceği uyarısını yaptı. Ertesi gün kaptan Pamburg'a, Ukraintsev gereken uyarıları yaptı ve iş daha fazla büyümeden kapandı.

Krepost'un gelişi İstanbul'da muazzam bir heyecan oluşturdu. Binlerce insan her gün sandallar ve kayıklarla yanaşarak Krepost'u yakından görmek istedi. Bizzat Sultan İkinci Mustafa ve veziriazam, Krepost'u görmeye geldi. Padişah bu kadar büyük bir geminin İstanbul'a kadar gelebilmesinden rahatsız oldu ve bunu dile getirdi. Krepost'u yalnızca halk değil Osmanlı gemi ustaları da incelediler. Osmanlı yetkilileri Ruslara gemi yapımını öğrettikleri ve onlara kaptanlar verdikleri için bilhassa Hollandalılara çıkıştılar. Bu yüzden Hollanda'nın İstanbul'daki elçisi Kolier ikaz edildi.

Ukraintsev bazı tavizler vererek 15 Temmuz 1700'de İstanbul'da iki devlet arasında savaşı bitiren antlaşmayı imzaladı. Azak Ruslar'a bırakılırken, buna mukabil olarak Özü civarındaki bazı kaleler Osmanlılar'a verilmişti. Ayrıca Ruslar İstanbul'da daimî elçi bulundurmak hakkını da kazanmışlardı.

Ukraintsev, Rusya'nın 17. asırda yetiştirdiği önemli diplomatlardan biriydi. 1700'de İstanbul Antlaşması'nı imzalayıp Moskova'ya döndüğünde Petro tarafından büyük bir ilgiyle karşılandı. Elçilik görevini başarıyla yerine getirdiği için "Dumnıy Sovetnik (Duma Danışmanı)" unvanı kazandı ve Proviantskiy Prikaz'ın (Taşra İdaresi) başına getirildi.

BALTACI VE KATERİNA MESELESİ

Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça Antlaşması ile birlikte büyük toprak kayıplarına uğramıştı. Ancak imparatorluk gücünü tam olarak kaybetmediğinden, antlaşmadan sonra bunun rövanşını almak için fırsat kolluyordu. Diğer taraftan devlet adamları tekrar mağlubiyete uğramaktan da korkuyorlardı. Bu yüzden Kuzey Savaşları'na ve İspanya Savaşları'na karışmadılar. Fakat yine de 1709'da Poltova'da Ruslar'a yenilen İsveç Kralı Demirbaş Şarl ve Kazak lideri Mazepa'nın Osmanlı topraklarına sığınması, iki devletin arasını açtı. Osmanlı İmparatorluğu'nun şahinleri Karlofça'nın rövanşını almak için ilk fırsatın doğduğuna inanıyorlardı. Bu niyetlerini gerçekleştirmek için 1710'da sadrazamlığa Halep Valisi Baltacı Mehmed Paşa'yı getirttiler.

Prut Savaşı

Rus Çarı Petro da Osmanlılar'a saldırma zamanının geldiğine inanıyordu. Poltava'da İsveç'e karşı kazandığı zafer sebebiyle Türkler'i de mağlup edeceğine inanıyordu. Osmanlı'ya tâbi Eflak ve Boğdan beylerinden destek sözü almıştı. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'ndaki Hristiyanlar'ın ayaklanacağını umuyordu. İsveç Kralı'nın Osmanlı topraklarında

bulunmasını savaş sebebi olarak gösterdi ve Osmanlı ülkesine karşı saldırıya geçti.

Petro'nun planı Boğdan'a girip Yaş yoluyla Tuna'yı tutmak, Osmanlı'ya tâbi Eflak ve Boğdan'ı ve Balkanlar'daki Hristiyan Osmanlı tebaasını isyan ettirmekti. Ancak Petro planını uygulayamadı. İsveç ile süren savaş sebebiyle ordularının sadece bir kısmını Osmanlılar'a karşı harekete geçirebilmişti. Önemli miktarda asker Rusya'nın İsveç'e karşı müdafaası için geride bırakılmıştı. Petro bütün ordusunu toplayamamış, ayrıca Romanya prensliklerinden beklediği desteği de alamamıştı. Yolda da Kazak ve Tatar saldırılarıyla uğraşılmıştı. Osmanlı ordusunun süratle hareket edip, Ruslar'dan önce Tuna'yı geçmesi bütün planını bozdu. Petro ve 60 bin kişilik ordusu Prut'ta karşılarında 140 bin kişilik Osmanlı ordusunu bulmuştu. Osmanlı kuvvetlerinin manevraları ile Rus ordusu her taraftan çevrildi. Geri çekilme yollarını da Kırım kuvvetleri tutmuştu. 20 Temmuz 1711'de Rus ordusu Prut Nehri'nin daire çizen kolu üzerinde üç kilometrekarelik bir sahada sıkışıp kalmıştı. Bir tarafı tamamen bataklıktı, diğer tarafları ise Osmanlı kuvvetleri tarafından kuşatılmıştı.

Petro kapana kısıldığının farkındaydı. Siperler kazdırarak, savunma durumuna geçti. Ancak Rus ordusunun elinde yeterince malzeme olmadığı için sadece güney tarafında savunma tertibatı alabilmiş, batı tarafı açık kalmıştı. Bu sırada Bender'deki Osmanlı askerleri, İsveç ve Leh kuvvetleriyle gelerek Prut Nehri'nin öbür tarafından da Rus ordusunu kuşattı.

Kırım Hanı'nın toplar gelmeden taarruza geçilmemesi yönündeki uyarısını dinlemeyen yeniçeriler hücuma geçtiler. Düşman siperlerine varılıp, bayrak dahi dikildi. Ancak Rus top ve tüfek atışları karşısında açıktan, yalınkılıç saldırma bir netice vermedi. Bunun üzerine Osmanlı kuvvetleri de siperler kazdılar. Petro günlüğünde Osmanlılar'ın, Rus ordusunun en zayıf

ve tahkimatsız olan batı kanadından saldırsalar başarılı olacaklarını, ancak bunu yapmadıklarını belirtir. Savaş iki tarafın karşılıklı top atışlarıyla devam etti.

Osmanlı ordusunda bulunan İsveçli General Ponyatovski, sadrazama hücum edilmemesini, Ruslar'ın fazla yiyeceği olmadığı için açlıktan teslim olana kadar beklenilmesini tavsiye etmişti. Onun bu tavsiyesine uyulmayarak cepheden Rus ordusuna saldırıldı. Ancak yapılan saldırılarda bir başarı sağlanamadığı gibi yedi bin asker de şehid düştü. Rus kaynakları Osmanlılar'ın son saldırısı sırasında yeniçerilerin perişan bir halde geri çekildiklerini, Rus ordusunun süvari gücünün az olması sebebiyle bu durumu değerlendiremediklerini belirtir.

Petro, bu durumdan kurtulacak bir çare arıyordu. Fakat bir çıkış yolu bulamadı. Çar, İsveç Kralı Demirbaş Şarl'ın Poltova'daki mağlubiyetinden daha büyük bir felaketle karşı karşıya kaldığını söylüyordu. Sabaha doğru Ruslar son kez şanslarını denemeye karar vermişlerdi. Ancak Osmanlı ordusuna karşı yaptıkları taarruz, yoğun tüfek ateşi karşısında başarısız oldu. Osmanlı toplarının ateşi altında bulunan Ruslar, yiyecekleri olmadığı için ağaç kabuklarını yemeye başlamışlardı. Yeniçeriler saldırmak için sabırsızlanıyorlardı. Yeniçeri ağası Yusuf Ağa, sadrazama haber göndererek hücum için izin istedi. Bunun üzerine Baltacı Mehmed Paşa, son hücum için ordu komutanlarına ve Kırım Hanı'na emirler yazdırmaya başladı.

Ruslar bu cehennemden kurtulabilme umutlarını kaybetmişlerdi. Çar Petro, Osmanlı askerlerinin arasından geçmeye muvaffak olan bir adamıyla Moskova'ya gönderdiği mektubunda: "Hiçbir suçum olmadığı halde, yanlış düşüncelere kapılarak ordumun dört misli bir Osmanlı ordusu tarafından sarılmış bulunuyorum. Tanrı hiç ummadığımız bir anda yardımımıza yetişmeyecek olursa, burada ya birer birer öleceğiz ya da esir olacağız. Eğer beni Osmanlılar esir edecek olursa

beni artık çarınız, senyörünüz olarak saymayın. Hatta benim el yazım olduğunu anlarsanız bile emirlerime uymayın. Kendim gelinceye kadar bekleyin. Eğer öldüğümü duyarsanız içinizden en liyakatlisini seçin" diyordu.

Katerina Sahnede

Ruslar bu ümitsiz durumdayken son bir kez toplandılar. Toplantı da Çariçe Katerina da vardı. Ümitsiz de olsa, yapılacak bir taarruz ile Osmanlı ordusunu yarıp geçmeye çalışmaktan başka çarelerinin olmadığı konuşuldu. Baştan beri soğukkanlılığını koruyan Katerina ise, ne olursa olsun çarı kurtarmaları gerektiğini söyledi ve Osmanlılar'a barış teklifi yapma fikrini ortaya attı. Çarı kurtarmak için her şartı kabul edeceklerdi. Osmanlılar boyun eğene kılıç çekmezlerdi. Petro bu fikri kabul etti ve Rus ordusu başkomutanı Şeremetev'in ağzından Baltacı Mehmed Paşa'ya hitaben barış isteyen bir mektup yazıldı.

Bu sırada Baltacı Mehmed Paşa da çadırında son hücum için emirlerini yazdırmaktaydı. Rus ordusunun sonu gelmişti. Osmanlılar bu kadar üstün durumdayken, Ruslar'ın barış teklifinin kabul edilmesi ihtimali de pek gözükmüyordu. Ancak hiç umulmadık bir şey oldu ve Baltacı Mehmed Paşa, Ruslar'ın barış isteğini kabul etti. Prut Antlaşması'nı yaparak yok olmak üzere olan bütün Rus ordusunun silahları ile birlikte çekip gitmesine izin verdi. Acaba ne olmuştu?

Prut'ta Kaçan Fırsat

Osmanlı İmparatorluğu, İkinci Viyana Kuşatması sonrasında büyük bir hezimete uğramışsa da, bunun dört devlete karşı olduğu unutulmamalıdır. Prut seferi sırasında Osmanlılar'ın askeri organizasyonları mükemmel işledi. Ancak

diplomatik görüşme safhasında Ruslar, Osmanlılar'a göre daha ustaca hareket ettiler. Rus Ordusu tamamıyla imha edilmekten, Modern Rusya'nın kurucusu Çar Petro da esir düşmekten veya ölmekten kurtuldu. Osmanlı ordusunun başında Baltacı Mehmed Paşa yerine daha dirayetli birisi olsaydı, antlaşma farklı olurdu. Ancak burada önemli bir noktaya dikkat etmek gerekir. Osmanlılar, Viyana sendromunu daha atlatamamışlardı. Viyana önlerindeki gibi bir yenilgi alındığı takdirde birkaç devlete karşı savaşacakları ve tekrar bozgun yıllarının yaşanacağından korkuyorlardı. Baltacı Mehmed Paşa'nın, yeniçerilerin isyan etmelerinden korktuğu için barışa yaklaşması meselesinin aslı yoktur.

23 Temmuz 1711'de imzalanan Prut Antlaşması, aslında Osmanlılar açısından çok da kötü değildi. Antlaşma'ya göre Azak Kalesi Ruslar'dan geri alınacak, Osmanlı sınırındaki Rus kaleleri yıkılacak, Rusya Lehistan'a müdahale etmeyecek, İsveç Kralı'nın ülkesine dönmesine müsaade edilecek ve Rusya eskiden olduğu gibi Kırım Hanlığı'na vergi verecekti. Ancak bu antlaşmadaki taahhütler kâğıt üzerinde idi. Antlaşmanın yerine getirileceğine dair ciddi bir garanti alınmadığı gibi, ne kadar süreceği de tespit edilmemişti. Bu yüzden antlaşmanın uygulamaya girmesi mesele oldu. Prut Antlaşması'nın şartlarının yerine getirilmesi için iki defa Rusya'ya savaş açıldı. Savaş tehdidi ile antlaşmanın ancak bir kısım maddeleri uygulatılabildi. 27 Haziran 1713'te Edirne'de yapılan görüşmeler sonucunda gerçek antlaşma yapıldı. Çar Petro'nun Karadeniz'e ve Balkanlar'a inme hayali suya düşmüştü. Ancak büyük bir askeri hezimete uğrayacakken, Prut Antlaşması ile kurtulmaları Rusya için diplomatik bir zaferdi. Eğer Prut'ta Rus ordusu yok edilseydi, Modern Rusya'nın kurucusu ortadan kalkacaktı. Bu da başta Rusya olmak üzere Lehistan, İsveç, Ukrayna ve Osmanlı tarihinin gelişiminin daha farklı olması demekti.

Prut Savaşı'na Tepkiler

Sadrazam İstanbul'a dönmeden aleyhinde dedikodu kazanı kaynamaya başlamıştı. Osmanlı hükümdarı Üçüncü Ahmed, sadrazam aleyhindeki dedikoduları ve Ruslar'ın antlaşmayı uygulamadıklarını duyunca öfkelendi. Savaşa katılanlardan durumu araştırdı. Büyük bir fırsatın kaçırıldığını anladı. Bu sırada sadrazam ve adamlarının aldıkları rüşvetler sebebiyle Rus ordusunun bırakıldığı rivayetleri dolaşıyordu. Padişah, sadrazamı 20 Kasım 1711'de görevden alarak, Midilli'ye sürdü. Antlaşmanın imzalanmasında başrolü oynayan ve Ruslar'dan büyük miktarlarda para alan Osman Ağa ile Ömer Efendi'yi de öldürttü.

Baltacı-Katerina Üzerine Neler Yazıldı?

Baltacı Mehmed Paşa ve Katerina arasında hayali olarak kurulmuş ilişki üzerine birçok roman, hatta şarkılar yazıldı. Bunlardan birisi H. Albrecht takma adıyla yazan 20. yüzyılın önemli şairlerinden Börries Freiherr von Münchhausen tarafından yazılan ve dilimize Prof. Dr. Selçuk Ünlü'nün tenkit ederek aktardığı baladdır. İtalyanca bir kelime olan balad, dans eşliğinde söylenen şarkı manasına gelir. Münchhausen, 1912'de kaleme aldığı bu baladda bir çobandan naklen 1711'deki Prut Savaşı'nı anlatır. Savaşın gidişatını Katerina'nın gözyaşları ve fizikî güzelliğinin değiştirdiğini anlatır. Münchhausen'in yaptığı en önemli yanlışlıklardan birisi, savaşta bulunmayan Üçüncü Ahmed'i Prut'ta göstermesidir. Baltacı Mehmed Paşa ve Katerina efsanesi bu balad gibi sonradan yazılan eserlerden doğdu. Baladın Katerina ile ilgili kısımları şu şekildedir;

Trampetlerin kulakları tırmalayan sesleri arasında Beyaz Çar'ın sarışın karısı da, dört nal giden at sırtında, çarla adeta yarış ediyordu.

Göz alıcı tombul göğüsleri dışarıya taşmış kadın, kokladığında beyaz gülleri solduruyordu.

Ey hayat bahşeden, hayat söndüren kadın güzelliği, tatlı süt.

Üzerindeki gözlerinden acı yaşların döküldüğü, tombul göğüslerden fışkıran ve herkesin içtiği sen tatlı süt!

Sultan, otağında ertesi gün tadacağı olgun meyveyi düşündükçe sabırsızlanır.

O sırada perde açılır ve içeriye çarın güzel sevgilisi girer.

Hediye olarak saçlarının tokalarını çözmesiyle beraber, altın sarısı dalgalı gür saçlar, dal kalçalarına döküldü.

İnci işlemeli korsesini çıkarır-çıkarmaz, dik tombul göğüsler, ileriye fırladı.

Türk mavisi işlemeli pabuçlarını atar-atmaz, o yumuşacık topukları üzerine davet edercesine dikeliyor, gül pembesi zarif ayakları yumuşak tüylü mavi Buhara halısına gömülmüş dinleniyorlardı.

Hışırdayarak yere dökülen zümrüt işlemeli elbisenin içinde o güzel sarışın, üryan ortaya çıkıverir.

Kar gibi bembeyaz kadife gibi yumuşak kollarını açarken sultana: Sana verdiklerim için bizi bırakır mısın?

İçlerine kısık bir nefesin karıştığı kelimeler, sessizliğe damlalar gibi tane tane dökülürler.

Katerina gitti. Gecenin serinliğinde üzerine çiğ düşmüş tüfekler, sabah güneşinde parlarken, ordular eriyerek çözülen buzlar gibi sessizce birbirlerinden ayrıldılar.

Baltacı-Katerina Hikâyesinin Aslı Nedir?

Çariçe Katerina'nın bütün mücevherlerini alarak sadrazamın çadırına gittiği ve onu ağlayarak, yalvararak hatta cinselliğini kullanarak barışa ikna ettiği genel bir kanaattir. Yani bu kanaate göre paşanın uçkuruna düşkünlüğü Osmanlı İmparatorluğu'nun gelecekte en büyük düşmanı olacak Rusya'nın başının tehlike daha küçükken ezilmesini önlemişti. Ancak bu tamamıyla uydurmadır. Bu savaşa şahit olan Türk ve Rus tarihçilerinin eserlerinde böyle bir bilgiye rastlanmaz. Prut seferi üzerine kaynakların önemli bir kısmını inceleyerek iki ciltlik bir eser kaleme alan Akdes Nimet Kurat, bu dedikoduların uydurma olduğunu belirtir.

Katerina'nın barış antlaşmasının imzalanmasında büyük rolü olmuştu. Ruslar'ın elindeki cephane azalınca, Petro bir yarma hareketi ile Osmanlı ordusunu püskürtüp, Transilvanya yolu ile Macaristan'a gitmeyi planlamıştı. Ancak bu bir tür intihar girişimiydi. Bu planın sonları olacağını anlayan Katerina, orduda ne kadar mücevherat, altın, gümüş ve para varsa hepsini toplattı. Bunların sahiplerine de sonra karşılığını ödeyeceğine dair senet verdi. Diğer taraftan da Ruslar, Katerina'nın Avusturya hükümdarının kardeşi olduğu haberini yaydılar. Avusturya imparatorunun kız kardeşinin başına bir şey gelirse Viyana'nın harekete geçeceği ve Osmanlılar'la sulhu bozacağı şayiaları kulaktan kulağa dolaşmaya başladı.

Katerina'nın hazır ettiği yedi araba dolusu para ve hediyeler, Başbakan Şafirov tarafından Sadrazam Baltacı Mehmed Paşa'ya ve yanındaki diğer devlet ileri gelenlerine gönderildi. Sadrazamın yanı sıra, Sadaret Kethüdası Osman Ağa ve Sadaret Mektupçusu Ömer Efendi bu paraları almışlardı. Çar Petro, Prut seferi dönüşünde barışı nasıl elde ettiğini soran Danimarka elçisine, "Sadrazamı para vermek suretiyle barışa razı ederek, feci durumdan kurtuldukları" cevabını vermişti.

Yani Prut'ta Baltacı Mehmed Paşa'yı ikna eden Katerina'nın dişiliği değil, çil çil paralar ve üstün durumdayken işlerin tersine dönmesiyle alınacak bir mağlubiyet korkusuydu. Baltacı Mehmed Paşa, valide sultana yazdığı ve aşağıda metnini verdiğimiz mektupta kendisini müdafaa ederken Karlofça Antlaşması'nın imzalamasına yol açan 1697'deki Zenta hezimeti gibi bir mağlubiyet almaları ihtimalinden bahsetmiş ve Osmanlı tarihinde böyle bir zaferin kazanılmadığını söylemişti.

Baltacı Mehmed Paşa Kimdir?

Çorum, Osmancık doğumlu olan Baltacı Mehmed Paşa, Üçüncü Ahmed'in şehzâdelik yıllarından tanıdığı birisiydi. 1704'te sadrazam olduysa da, 1706'da görevden alınmıştı. Daha sonra Erzurum ve Sakız valilikleri yaptı. Halep valisi iken Rusya'ya karşı savaş isteyenlerin baskısı sonucu, Sadrazam Köprülüzâde Numan Paşa'nın azledilmesi üzerine 1710'da ikinci kez sadrazamlığa getirildi. 19 Şubat 1711'de Osmanlı topraklarına giren Ruslar'a karşı yapılacak Prut seferine serdar tayin edildi ve bu savaş sayesinde tarihe geçti. Ruslar köşeye kıstırılmışken, onlara ağır bir darbe vuracak hücum emrini vermedi. Çevresinin de tesiri ile onlarla Prut Antlaşması'nı imzaladı. Bu hareketinde Osmanlılar'ın İkinci Viyana Kuşatması sonrasında 16 yıl süren savaşlarda uğradıkları büyük bozgunun da rolü vardır. Osmanlı İmparatorluğu Viyana sendromunu üzerinden atamamıştı. Devlet ileri gelenleri tekrar mağlup olmaktan korkuyorlardı. Ruslar'ın üzerine yapılan hücumlarda, taktik yanlışlıklar sebebiyle bir netice alınamamış ve büyük bir direnişle karşılaşılmıştı. Nitekim Baltacı Mehmed Paşa savunmasında, Osmanlı İmparatorluğu'nun ordusunun büyük bir kısmının yok edilmesi yüzünden Karlofça Antlaşması'nı imzalamak zorunda kaldığı 1697'deki Zenta Muharebesi gibi bir yenilgiye maruz kalınabileceğini söylemişti.

Bu savaş ve sonrasında Prut Antlaşması'nın uygulanması sırasındaki hareketlerinden dolayı İstanbul'da Baltacı'ya karşı bir kampanya başlatıldı. Rüşvet alarak Ruslar'ı saldığı dedikoduları her tarafı sardı. Petro'nun, antlaşmanın şartlarını uygulamaması ve sadrazamın da bu hususta ağır davranması sebebiyle 20 Kasım 1711'de görevden alınarak, Midilli'ye sürüldü. Temmuz 1712'de buradan Limni Adası'na gönderildi. 1712 Eylül'ünün sonlarında elli yaşının biraz üzerinde iken Limni Adası'nda öldü ve buraya gömüldü. Hırslı, entrikacı ve devlet adamlığı yönü zayıf birisi idi. Aslında Baltacı Mehmed Paşa iyi bir devlet adamı olmadığı için Osmanlı tarihindeki sadrazamlar arasında adı hiç anılmayacak olanlardan birisi idi. Ancak Prut Savaşı onu meşhur etti ve adı tarihe geçti.

Baltacı Mehmed Paşa'nın Savunması

Baltacı Mehmed Paşa, Prut Savaşı'ndan sonra valide sultana bir mektup yazarak kendisini savunmuştu. Akdes Nimet Kurat'ın yayınladığı mektubun sadeleştirilmiş hali:

Benim devletlü, mürüvvetlü, velinimetim, efendim, sultanım hazretleri Moskof'a sefer eylemelisin deyü ferman buyuruldukda baş üstüne diyerek ve gece ve gündüz uykuyu ve rahatı terkedüp, topları ve yelkenleri ve donanması ve kusursuz takımlarıyla eskiden Tersane-i Âmire'de olanlardan başka doksan gün içinde üç yüz on beş adet gemi yaptırıp Azak ve Taygan ve Özü taraflarına gönderdikten sonra İslâm askeri ile bu kulları dahi gelüp Prut Nehri kıyılarında Moskov taburu ile karşılaşıp, Yüce Osman Devleti'nin kurulmasından bu yana meydana gelen tabur cenklerinde iki buçuk nihayet üç saatten fazla cenk olmuş değil iken Temmuz'un ikinci Cumartesi akşama kadar, Pazartesi ve Salı sabahtan yatsıya değin bir büyük cenk ve muharebe olunmuştur ki neuzibillahi teala 1697'de Osmanlı ordusunun Zenta'da uğradığı büyük

hezimeti tekrar yaşamaya bir ramak kalmışken meleklerin yardımı ile din düşmanlarının kalplerine korku verüp, orada telef olan Alah'ın kullarının kanlarına girmesinler mahşer günü cevabı nice verilür, düşünsünler deyü sulha rağbetini bildirmek için adamlar gönderdükde: Şevketlü kudretlü padişah efendimizin kılıcı keskin ve uzundur, askerimiz kavi, hazinemiz çok, cephanemiz, lazım gelenden on beş kat fazladır, biz cenkten usanmadık deyü red olunduklarından sonra hemen arkasından yine gelüp: Sizin şeriatınız gereğince aman dileriz! dedikte, teklifleri kabul ederler ise sulh olalım yoksa baş başa sulh olunmaz, hemen vaktine hazır olsun! dedik. İki taraftan barış antlaşmasına dair kâğıtlar alınup, verilüp Allah'ın izniyle hem düşmanımıza galip ve hem de isteklerimizi kabul etdirdik, Bu şevketlü efendimizin kuvvet-i baht-ı hümâyûnlarının eseridir. Ancak bu sene kâfirler ile savaşıldıkta berabere kalınmak dahi herkesin canına minnet olup bu kadar uzun cenk bir kişinin hatırına gelmez iken zaferle sonuçlanan seferimize bütün Boğdan memleketi ile İbrail Kalesi'ni (Romanya'da) Cenâb-ı Allah yeniden ihsan ettiğinden gayri üç bölük düşmanın mağlup edilmesi ve zafer kazandıktan sonra dört adet kalenin alınması hiçbir yolla hatırlara gelmez iken Allah'ım bu fetih ve zaferin şükrünü eda etmeyi bize müyesser eyleye deyü bütün İslâm askeri yüzlerini ve gözlerini yerlere sürerek Cenâb-ı Hakk'a secde ettiler. Bu fakir ve biçâre kulunuz Allah korusun İstanbul'u kâfirlere vermiş gibi hayatımdan ümidi kesip, yemeden ve içmeden kalup, bu davranışı anlayamayıp şuursuz ve hayretler içinde kaldım.

Kedinin kabahatini önüne koyup burnunu batırırlar da kabahatine göre ceza tertip ederler; bu fakirin kabahati: Adamlarımı ve kendi malik olduğum servetimi bu uğurda harcamak. Top ve humbara yağmur gibi yağarken yalın kılıç savaşıp, Allah'ın yardımıyla taburların bozup ve bu kadar kalelerin alup

aman dedirttiğim için ise, aldığın kaleleri geri versin deyü ferman buyururlar ise, o saat sahibine verilir: Yok bu kâfirden az almışsın, Moskof'un ta başkentine varıncaya kadar isterim deyü ferman buyururlar ise ferman efendimindir. Allah-ı azimü'ş-şanın lütf u ihsanı ve padişahımızın himmetleri ve hayır duaları ile o dahi mümkündür. Ve lâkin bu kış bunda kışlayup evvel bahar olduğu gibi, bu taraftan hareket olunup gidilmeye muhtaçtır; zira hâlâ olduğumuz mahalde altı buçukta sabah namazı kılınır, Moskof'un başkentinden öte yerde akşam namazından bir saat sonra sabah olup yatsı namazına vakit yoktur: Öyle uzak memlekete yol ortasında kışlamadıktan sonra ağır asker ile İstanbul'dan doğru gitmek bir veçhile mümkün.

Çok zafer ve çok vezir gördünüz. Allah-ı zülcelâle nice yüz bin hamd ü sena olsun böyle büyük bir zaferi kime ihsan etmiştir. Allah aşkına ve Resul muhabbeti hürmetine yukarıda yazdığım mevzuların nizam ve intizamı ve İslâm askerini yerli yerine dağıtıp İnşallahu teala İstanbul'a varup vasıl oluncaya dek olur olmaz kimselerin sözlerin kulak asmayıp, ikmâl üzere işler tamam olduktan sonra gördüğümüz hizmetlere nazar buyursunlar, eğer bir hilâfı meydana gelirse ona göre cezalandırsınlar. Gerçek durum malumunuz oldukta bu kulunuzun çok az olan hatırı içün olsun şevketlü velinimetim efendimiz hazretlerine yazdırmak zahmet olur ise bir kullarıyla ifâde ve bildirmeye himmet buyurmaları bâbında emr ü ferman ve lütf u ihsân devletlü, mürüvvetlü, merhametlü sebeb-i devletim efendim sultanım hazretlerinindir. 16 Ağustos 1711.

Katerina Kimdir?

Rusça'daki ismi tam olarak Marta Skovronska'dır. 15 Nisan 1684'te Litvanya'da bir köylü ailesinin kızı olarak dünyaya geldi. Üç yaşında öksüz kaldı. Mariensburg'da Protestan bir papaz tarafından büyütüldü. İsveç'le yapılan Kuzey Savaşları

sırasında da Ruslar tarafından esir edildi ve Çar Petro'nun danışmanına verildi. Çarın gönlünü çalan Katerina 1703'te bir çocuk doğurunca Ortodoks oldu ve Yekaterina Alekseyevna adını aldı. Şubat 1712'de resmen çarla evlendi, 1724'te ise taç giydi. 1725'te Çar Petro varis tayin etmeden ölünce soyluların muhalefetine rağmen muhafızların ve saraydaki görevlilerin desteği ile tahta aday oldu. Kutsal Sinod, senato ve devlet ileri gelenleri tarafından çariçe ilân edildi.

Özel bir danışma kurdu ve devlet işlerini Petro'nun altı danışmanını atadığı bu kurula bıraktı. Petro zamanında büyük önemleri olan Senato ve Kutsal Sinod'un devlet yönetimindeki etkisi azaldı. Dış politikada İngiltere, Fransa ve Prusya'nın kurduğu Hannover Birliği'ne karşı Avusturya-İspanyol işbirliğine katıldı. Eğlenceye ve içkiye aşırı düşkündü. 15 Nisan 1727'de aşırı içkiden öldü. Tahta Petro'nun on iki yaşındaki torunu Pyotr Aleksiyeviç, İkinci Petro adıyla geçti. Onun 1730'daki ölümü üzerine Büyük Petro'ya düşman olanlar, onun yeğeni ve Kurland Büyük Dükü'nün karısı olan Anna İvanova'yı Çariçe yaptılar. Ülkede Alman nüfuzunun artması üzerine ayaklanan ordu 1740'da Petro'nun ve Katerina'nın kızı olan Yelizaveta'yı tahta çıkardı. Birinci Katerina'nın kızı Anna'dan olan torunu Pyotr Fyodoroviç de 1762'de Üçüncü Petro adıyla hükümdar oldu.

Çar Petro'nun Vasiyetnamesi

Hemen hemen herkesin bildiği, Ruslar'ın sıcak denizlere inmesi ile ilgili ve izlenecek daha birçok politikalarını belirleyen bir "Petro Vasiyetnamesi" vardır. Ancak bu vasiyetname ona ait değildir. Ondan sonraki dönemlerde Alman asıllı olmasına rağmen Rusya'ya büyük hizmetlerde bulunmuş olan Başbakan Christoph von Münnich ve taraftarlarının kaleme aldıkları bir protokoldür. İlber Ortaylı, Ahmed Cevdet Paşa'nın

belirli bir Rus fobisi oluşturmak için bu vasiyetnameyi tarihine aldığını ve "Büyük Petro Vasiyetnamesi" diye takdim ettiğini belirtir. Cevdet Paşa'dan sonra da bu protokol "Petro Vasiyetnamesi" olarak anılmıştır.

İRAN'DA TÜRK-RUS MÜCADELESİ

Osmanlı İmparatorluğu 1715-1718 arasında Avusturya ve Venedik'le savaştı. Rusya savaşa dâhil olmak istediyse de Avusturya kabul etmedi. Avusturya yönetimi, Orta Avrupa'nın kilidi olan Belgrad'ı ele geçirebilirse Türk saldırılarından kurtulabileceğini düşünüyordu. Prens Eugen, Avusturya'nın Belgrad'ı kendi imkânlarıyla alabileceğinden emin olduğu için Rus Çarı Petro'nun Avusturya'nın tarafında savaşa girme önerisini reddetti. Zira Rus Çarı'nın sadece Tuna ülkelerinde genişleme peşinde olduğunu düşünüyordu.

Avusturya'nın karşı çıkması sebebiyle Avrupa'da Osmanlılar ile karşı karşıya gelemeyen Çar Petro, kısa bir süre sonra Asya'da Osmanlılar'a evvela rakip, ardından da müttefik oldu. 18. yüzyılın başlarında İran'da Safevi hâkimiyeti sarsılmaya başlamıştı. Safeviler'e tâbi olan Afganlılar isyan ederek, Orta ve Güney İran'a hâkim oldular. 1694-1723 yılları arasında tahtta bulunan Son Safevi hükümdarı Şah Hüseyin'in oğlu Tahmasb, Afganlılar'ın istilası üzerine Tebriz'e kaçarak, İkinci Tahmasb adıyla kendisini şah ilan etti. İran'da iktidar boşluğu oluştu. Ancak ülkeye hâkim olamadı ve Horasan'a kaçarak, Avşar ve Kaçar Türkleri'nden yardım aldı. Avşarlar'ın lideri Nadir Şah, önce İkinci Tahmasb'a yardım ederek İran'da otoriteyi

tesis etti, ardından da 1736'da Üçüncü Abbas'ın çocuk yaşta ölümü üzerine Safevi hanedanına son vererek, İran'da Avşar hâkimiyetini başlattı.

Safevi Devleti'nin içinde bulunduğu durumdan istifade eden Rus Çarı Petro, 1723 sonbaharında Kafkasya üzerine yürüdü. Azerbaycan'a girerek, Derbend ve Bakü'yü ele geçirdi. Osmanlılar, Ruslar'ın hızla ilerleyerek İran'ın içlerine gireceklerinden korktular. Ayrıca Safeviler'in çöküşünden istifade edilmesi de düşünüldü. 1723'te Osmanlı ordusu üç koldan İran'a girdi. Tiflis, Gori, Nahcivan, Revan ve Gence fethedildi. Başlangıçtaki bu başarılar seferi İran içlerine yöneltti. 1725'te Kirmanşah, Meraga, Nihavend, Hemedan, Tebriz ve Erdebil ele geçirildi. Osmanlı idaresi ve halkı büyük sevinç içerisindeydi. Yavuz Sultan Selim ve Kanunî Sultan Süleyman zamanlarında bile bu kadar büyük başarı elde edilememişti.

Hem Ruslar, hem de Osmanlılar aynı zamanda İran'ın çeşitli bölgelerini ele geçiriyorlardı. İki devlet arasında çatışma ihtimali belirince çeşitli görüşmeler yapıldı ve sonunda antlaşma imzalandı. 24 Haziran 1724'te imzalanan İran Mukasemesi'ne göre Osmanlı İmparatorluğu, Gürcistan, Şirvan ve Azerbaycan'ı, Rusya da Gilan, Mazendaran ve Esterebad'ı alıyordu. İran'ın kalan kısımlarında da İkinci Tahmasb'ın hükümdarlığı kabul ediliyordu. Gerekirse Afganlılar'a karşı iki devlet birlikte hareket edecekti.

İran Mukasemesi, ne Çar Petro'ya ne de Üçüncü Ahmed'e hayır getirdi. Hazar kıyılarına yaptığı sefer sırasında sağlığı bozulan Petro, 1725'de öldü. Kısa süre içinde toparlanan İran ile yapılan savaşlardaki başarısızlık İstanbul'da 1730'da Patrona Halil İsyanı'nın çıkmasına ve Üçüncü Ahmed'in tahtan indirilmesine yol açtı.

1736-1739 OSMANLI-RUS/AVUSTURYA SAVAŞLARI

1711'de Osmanlı İmparatorluğu karşısında mağlup olan Rusya, daha sonra Kuzey Savaşı'nda başarılı olarak 1721'de imzaladığı Nystadt Antlaşması'yla geniş topraklar ele geçirip, Kuzey Avrupa'nın hâkimiyetini İsveç'ten almıştı. Ardından da 1724'te İran'a saldırarak, Hazar Denizi'ne doğru ilerlemişti.

Birinci Petro'nun ölümünden sonra tahta geçenler, onun büyüttüğü Rusya'yı daha da ileri götürdüler. Rusya, İran'la yapılan savaşlarda Osmanlı İmparatorluğu'nun mağlup olup, yıpranması üzerine gözünü tekrar güneye çevirmişti. Bu sırada Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya, Lehistan'a kral seçimi yüzünden karşı karşıya geldi. Prut Antlaşması ve daha sonra yapılan antlaşmalarda Rusya'nın Lehistan'a karışmayacağı hususu da yer almıştı. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nun İran'la mücadelesini fırsat bilen Rusya, Avusturya ile birlikte Lehistan'daki kral seçimine müdahale ederek, 1734'te Üçüncü August'u kral seçtirdi. Bâbıâli, devam eden İran savaşlarından dolayı Rusya'ya savaş ilan edememişti.

Fransa, Lehistan'daki krallık seçiminde kralın kayınpederi olan Stanislav Leçinski'yi desteklemişti. Ancak seçtiremeyince savaş yoluyla tahta çıkarmaya karar verdi. Osmanlılar'ı savaşa sokmaya çalıştı. Çabaları bir netice vermeyince,

1733-1735 yılları arasında kendi başına Lehistan'a müdahale etti. Üstünlük sağlamasına rağmen Leçinski'nin krallığının problemli olacağını görünce, 1735'te Viyana Antlaşması'yla bazı tavizler karşılığında Üçüncü August'un krallığını tanıdı.

Daha sonraki yıllarda Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Marquis de Villeneuve, Osmanlı İmparatorluğu'nu Rusya'ya karşı savaş açması için kışkırtırken, Ruslar'ın İstanbul'daki elçisi de yazdığı raporlarla Çariçe Anna'yı sürpriz bir savaşa davet ediyordu.

Rusya, Bâbıâli'ye bir nota vererek, ülkesine Kırım Tatarları'nın yaptığı akınlar sebebiyle Prut Antlaşması'nı tanımadığını bildirdi. Osmanlı yönetiminden kabul edilemeyecek isteklerde bulundu. İyice gerginleşen ortamda İngiliz ve Hollanda elçileri iki devletin arasını bulmaya çalışırken, Fransa elçisi Osmanlı yönetimini savaşa yönlendirdi. Sonunda 2 Mayıs 1736'da Rusya'ya savaş ilân edildi.

Nemirov Kongresi

1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya savaşlarının en önemli, fakat az bilinen hadisesi Nemirov Kongresi'dir. İvan Parvev, 1683'ten 1739'a kadar Habsburglar ile Osmanlılar arasındaki ilişkileri incelediği eserinde, Nemirov (Niemirov) Kongresi'nin Şark Meselesi'nin genel diplomasi tarihi içerisindeki yeri üzerinde durur ve kongrenin bu açıdan öneminin pek bilinmediğini söyler. Parvev, Nemirov Kongresi'nin Şark Meselesi'ndeki yerini şöyle anlatır:

Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya arasında 1736 Mayıs'ında üç yıl sürecek bir savaş çıktı ve Osmanlılar savaşın başlarında toprak kayıplarına uğradılar. Ruslar'ın amacı 1711'de Prut'ta uğradıkları kayıpların yeniden tazmin edilmesiydi. Ruslar, savaşın başlarında Kırım ve Azak'taki pozisyonlarını güçlendirdikten sonra Eflak ve Boğdan'ı istila edip, İstanbul'u işgal

etmeyi düşünüyorlardı. Habsburglar da müttefikleri Ruslar'ın planlarına yakın duruyor gibiydiler.

Avusturya'nın girişimleriyle Nisan 1737'de Ukrayna'da küçük ve tarafsız bir Polonya kasabası olan Nemirov'da barış görüşmelerinin yapılması kararlaştırıldı. Ancak Avusturya, bu görüşmeler sürerken Bâbıâli'yi gafil avlayarak, 6 Haziran 1737'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açıp, üç koldan Osmanlı topraklarına girerek birçok yeri işgal etti. Hâlbuki Avusturya, bu sırada barışı sağlamaya çalışıyor görüntüsü veriyordu. Murahhaslar, Nemirov'a vardıktan hemen sonra değil 16 Ağustos'ta resmî görüşmeler başladı. Osmanlı diplomasisinin çabaları 1736-1739 savaşı öncesi sınırlara dönülmesini sağlamaktı. Ruslar'ın amacı ise Kuban, Kırım ve Tuna'ya kadar olan toprakları hâkimiyetleri altına almak, Eflak ve Boğdan'ı Çariçe'nin himayesi altında tampon devlet yapmak, Osmanlı bürokrasisine Rus hükümdarlarının "Çar" ünvanını tanıtmaktı.

Viyana Sarayı, ilk askerî operasyonların sonucunu beklemekteydi. Avusturya, her devletin işgal ettiği toprakları elinde bulundurmasından yanaydı. Habsburglar, ayrıca 12 milyon gulden tazminat ve 1718'deki Pasarofça Antlaşması'nın ticarî hükümlerinin genişletilmesini talep ediyorlardı. Avusturya, Niş'e, Vidin'e, Bosna'ya ve Eflak'taki bazı bölgelere hâkim olacağını da düşünüyordu.

Rusya ile Habsburglar'ın vizyonlarındaki farklılık artık daha aşikârdı. Kont Ostermann'ın planı daha ihtiraslı ve daha radikalken, Avusturya "küçük savaş" mantığı çerçevesinde daha dengeli talepleri tercih ediyordu. Habsburg İmparatorluğu, Rusya'nın Eflak ve Boğdan üzerinde nüfuz kurmasına müsaade edemezdi. Bu bölgelerde Osmanlı varlığını Rus hâkimiyetine tercih ediyordu.

Rus ve Osmanlı murahhaslarının 18 Ekim'de kongrenin dağılması hususunda karşılıklı protestolarından sonra, veda görüşmeleri ertesi gün yapıldı ve 21 Ekim'de heyetler ayrılmaya başladı.

Kongre barış getirmedi ve diğer devletler tarafından tam bir komedi olarak algılandı. Bu yüzden "Barış yok" Kongresi diye de adlandırılmıştı. Avusturya ve Rusya'nın, Osmanlı İmparatorluğu üzerindeki taleplerini zorla kabul ettirmelerini engelleyen şey, iki devletin diplomatik baskıyı uygulatabilecek askerî güçten mahrum olmalarıydı.

Nemirov'daki başarısızlık Şark Meselesi'nin başlangıcıydı. Rusya'nın kongrede ortaya koyduğu planları, 20. yüzyıla kadar yürürlükte kaldı. Habsburglar, Tuna prenslikleri üzerinde kurulacak nüfuzu hiçbir Hristiyan güçle paylaşmama arzusundaydılar. Avusturya'nın daha önce rakibi Lehistan iken 1730'larda Rusya'ydı. Viyana Sarayı, yeni Avrupa gücünün farkına varıp, tek başına Rusya'yı engelleyemeyeceğini anlayınca, diğer Avrupa güçlerinin kıskaçlıklarını, hatta Osmanlı İmparatorluğu'nun hukukî haklarını öne çıkardı.

Avusturya, 1737'de küçük fetihler yapmayı, Osmanlılar ile radikal bir hesaplaşmaya, özellikle Balkanlar için ihtiraslı planlara sahip bir rakip müttefiki varken tercih etmekteydi. Habsburglar, durumun net olmamasından dolayı büyük fetihler yerine ucuz barış taraftarıydılar. Ayrıca Osmanlı İmparatorluğu'nun bütünlüğünü korumak bir bakıma Avrupa'nın büyük devletlerinin Osmanlı aleyhine genişlemesinin engellenmesiydi.

Nemirov Kongresi, iki imparatorluğun Balkanlar'la ilgili düşüncelerinin çatışmasına şahit olmuştu: Rusya'nın büyük ideallerle dolu planlarına karşılık, Habsburglar'ın eldekini korumaya yönelik planları.

Osmanlı İmparatorluğu ilk defa görünürde eşit güçlere sahip ama iki rakip olan ve gelecekte toprak bölüşümü hususunda anlaşamayan iki komşusu ile yüzleşmişti. Bu durum Osmanlılar'a karşı tesirli bir baskı politikasının uygulanmasına engel olmuştu. Ne Rusya ne de Habsburg monarşisi, fikirlerini müttefikine empoze etmeyi başaramamış, ayrı yapılan müzakerelerde hadisenin boyutu müttefiklik ilişkisine karşı ihanete kadar gitmişti.

Nemirov'da Osmanlılar güvenli bir şekilde dayanabilecekleri yeni bir müttefik ile tanışmışlardı. Bu müttefikin ismi, büyük devletler arasında Osmanlı'nın paylaşımı hususundaki rekabetti. Osmanlı fetihlerinin ilk yıllarında Balkanlar'da Türk hâkimiyetinin kurulmasına yardımcı olan rekabet, değişik şartlarda ve değişik bir görünümde bu defa Osmanlılar'ın Balkanlar'dan çıkarılması sürecini geciktirecekti.

Avusturya'nın Rusya'ya Desteği

Osmanlılar, Rusya'ya karşı savaşa girdiklerinde İkinci Viyana Kuşatması'ndan sonra en büyük düşmanları olan Avusturya'nın durumu belli değildi. Bu sırada iki devletin birlikte hareket edebileceklerini Bâbıâli'ye haber veren Fransız elçisi Villeneuve'ye, Osmanlı yönetimi itibar etmedi. Avusturya'nın İstanbul'daki elçisi Leopold von Talman, Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun arasını bulmak bahanesiyle Bâbıâli'yi oyaladı. Bu süre zarfında da Avusturya ile Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'na karşı birlikte savaşa girmek için anlaştılar. Buna göre önce Rusya, sonra da Avusturya savaşa girecek; Rusya, Kırım ve Azak'ı, Avusturya da Bosna ile Hersek'i alacaktı.

Rus Cephesi

Rusya uzun süredir bu savaşa hazırlanırken, Osmanlılar hazırlıksızdı. Mareşal Münnich komutasındaki Rus ordusu,

Kırım'ı işgal etti. Ruslar, 13 Temmuz 1736'da Azak'ı ele geçirdiler. Ancak savaşın başında büyük başarılar kazanan Ruslar, kendi topraklarından çok uzaklaşmışlar ve ele geçirdikleri yerleri de yakıp yıkmışlardı. Bu yüzden zor duruma düştüler. Açlık ve salgın hastalıklar sebebiyle, Kırım'ı terketmek zorunda kaldılar.

Ruslar, Özi'yi de ele geçirmişlerdi. Ancak Özi'yi geçip, Boğdan'a girmelerini Bender'de Numan Paşa engelledi. Özi ve Kılburun kaleleri, Osmanlı donanmasının Rus donanmasını etkisiz hale getirmesi üzerine geri alındı.

Ruslar, Osmanlı kuvvetlerinin Avusturya ile mücadelesinden istifade ederek, Lehistan topraklarından asker geçirip, Hotin ve Bender'i işgal ettiler. Boğdan'a girdiler. Sıra Eflak'taydı. Ancak bu sırada Avusturya'nın savaştan çekilmesi Rusya'nın bu ilerleyişinin durmasına sebep oldu.

Avusturya Cephesi

Avusturya, Rusya'yla anlaştıktan sonra Bâbıâli'yi gafil avlayarak, Temmuz 1737'de üç koldan Osmanlı topraklarına girdi. Bosna ve Eflak'ı işgal edip, Niş'i aldılar.

Bâbıâli, Avusturya idaresindeki Macarlar'ı isyan ettirmek için, daha önce Osmanlılar'a sığınan Rakoczi Ferenc'in oğlu Joseph'i Erdel Kralı yaparak Vidin'e gönderdi. Ancak onun cephede ölmesi, Macarlar'dan istifade etmeyi engelledi.

Bir müddet sonra toparlanan Osmanlı kuvvetleri ilk olarak Avusturya'nın eline geçen Niş'i 20 Ekim 1737'de geri aldılar. Bosna savunmasına memur edilen Hekimoğlu Ali Paşa, Avusturya ordularını iki defa mağlup etti. Bu sırada Hacı İvaz Mehmed Paşa da, Vidin civarında Avusturyalılar'a karşı bir zafer kazandı. Ardından Osmanlı kuvvetleri müdafaa durumundan taarruza geçtiler ve Pasarofça Antlaşması'yla Avusturya'ya

bırakılan Belgrad'a doğru akın yapmaya başladılar. Osmanlılar, Belgrad, Semendire ve Orsova'yı Avusturya'dan geri alarak, Tuna savunma hattını yeniden kurdular.

Barışa Doğru

Savaş devam ederken Fransa'nın arabuluculuğu Avusturya ve Rusya nezdinde itibar görmemişti. Ancak Osmanlı kuvvetlerinin Belgrad'ı kuşatıp, alma aşamasına gelmesi, Avusturyalılar'ın direncini iyice kırdı. Bu sırada Fransa ile İsveç'in ittifak yapması, Osmanlı İmparatorluğu'nun da Prusya'yla yakınlaşması ve İsveç'le ticaret antlaşması imzalamasıyla, durum Avusturya ve Rusya'nın aleyhine gelişti. Avusturya, Osmanlılar'la antlaşma imzalayarak savaştan çekilince Rusya, Hotin'i ele geçirmiş olmasına rağmen, Bâbıâli ile antlaşmak zorunda kaldı.

Belgrad Antlaşması

Osmanlı İmparatorluğu, Avusturya ile 18 Eylül 1739'da Belgrad Antlaşması'nı imzalayarak Belgrad ve Şebeş'i aldı ve iki devlet arasında Tuna ve Sava hudut oldu.

Bâbıâli ile Avusturya arasında arabuluculuk yapan Fransız elçisi Villenueve, Rusya'yla da antlaşma imzalanmasını sağladı. Yapılan antlaşmayla, Rusya işgal ettiği Osmanlı topraklarından geri çekildi. Azak Kalesi yıkılıp, arazisi tarafsız hâle getirildi. Büyük ve Küçük Kabartay topraklarının bağımsızlığı kabul edildi. Ruslar, Kazak baskınlarını sona erdirirse, Kırım Tatarları da Rusya'ya akın yapmayacaktı. Ruslar'ın, Karadeniz'de savaş ve ticaret gemisi bulunmayacaktı.

1736-1739 Savaşı'nın başından beri aktif rol oynayan Fransa'nın İstanbul'daki elçisi Marquis de Villeneuve, bu sayede

Fransa'nın daha önce aldı kapitülasyonları genişleten bir antlaşmanın (30 Mayıs 1740) imzalanmasını sağladı.

Antlaşmadan sonra karşılıklı elçiler gönderilmesi kararlaştırılmıştı. Canib Ali Efendi Viyana'ya, Mehmed Emnî Efendi de Petersburg'a gönderildi.

OSMANLI DİPLOMASİSİ VE RUSLAR

Osmanlı elçileri, yabancı ülke topraklarına girdikten sonra belirlenen güzergâh üzerinden yollarına devam ederlerdi. Her ne kadar gittikleri ülke tarafından kendilerinin emniyeti için maiyetlerine asker, mihmandar ve tercüman tayin olunmuşsa da davranışlarında son derece bağımsız idiler. Maiyetlerine verilen tercümanların nasıl davranacaklarından, askerlerin nasıl selama durmaları gerektiğine kadar her şeyi kendi anlayışları doğrultusunda düzenlerler ve aksi davranışların zuhuru halinde derhal müdahale ederek gerekli tavırları sergilerlerdi. Osmanlı elçileri, refakatlerine verilen yabancı askerlerin kılıçlarını çekerek selama durmalarından rahatsız olup, derhal müdahale etmişlerdi. 1748'de Viyana'ya gönderilen Osmanlı elçisi Mustafa Hatti Efendi ve 1739'da Avusturya ile sınırın çizilmesine katılan Ebu Sehl Numan Efendi, böyle bir hadise yaşamış ve duruma müdahale edip sorunu çözmüşlerdi.

Mehmet Emnî Paşa da 1740'da Rusya topraklarına girdikten sonra Rus askerlerinin yalınkılıç selam durmasından, çadırı etrafında nöbet tutmalarından, trampet ve boru çalmalarından hoşlanmamış ve bu uygulamaları kaldırtmıştı. Osmanlı elçisi o kadar etkiliydi ki Çariçe'nin çocuğu olduğu müjdesini alan Ruslar, Mehmet Emnî'den izin almadan bu durumu

kutlamak için top bile atamamışlardı. Rus topraklarında bir süre yol alan Osmanlı elçilik heyeti Petersburg'a nehir yolundan gitmek için gemiye bindiği zaman bir sürprizle karşılaşmıştı. Gemide haçlı bayrakları asılıydı. Osmanlı elçisi, bunun üzerine bu duruma müdahale edip, gemideki haçlı bayraklarını indirtmişti.

Devlet Gururu

Diplomasi ile alakalı eserler incelendiğinde görülür ki, Osmanlı Devleti'nin muhatabı olan devlet diplomatları da her fırsatta diplomat muhatabını taciz etmeyi ve onun şahsında devletinin gururu ve onuru ile oynamayı denemek istemişler, fakat hemen her defasında Osmanlı diplomatlarının tavizsiz tavırları karşısında niyetlerine nail olamamışlardır.

Sınırlarda yapılan elçi mübadelelerinde dikkat edilen husus, ilk hareketi veya ziyareti yapmamak ve muhatabını ayağına getirmek, böylece de devletini yabancı devletler nezdinde temsil ederken onurunu korumaktı. Mesela, 1748'de Avusturya'ya elçi olarak giden Mustafa Hatti Efendi, Dalya isimli şehre geldiklerinde, kendini karşılamaya gelmeyip konağına çağıran o bölgenin generali Gaudagni Ascanus'un tüm ısrar ve tehditlerine rağmen yanına gitmemişti.

1739'dan sonra Rusya ile sınır çizimi görüşmelerine katılan Ahmet Meramî Efendi, Rus generali Repnin Vasile'nin ilk ziyareti kimin yapacağı ve Azak Kalesi'nin yıkımının ağırdan alınması gibi konulardaki tavırlarına çok kararlı cevaplar vermiş ve görüşmeyi istediği şekilde sonuçlandırmıştı.

UZUN BARIŞ DÖNEMİ*

1739 Belgrad Andlaşması'nın imzalanmasından sonra Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya, 1768 Savaşı'na kadar devam eden bir barış dönemine girdi. Bu dönemde, her iki taraftan da birçok defa sınır ihlali yapıldıysa; Rus himayesindeki Kazaklar Osmanlı, Osmanlı tâbiyetindeki Kırım Tatarları Rus topraklarına saldırdıysa da bütün bunlar bir savaş sebebi olarak görülmedi. Buna mukabil 1739-1768 yılları arasında göreceli bir barış hâkim olsa da, zaman zaman her iki ülke de diğerine savaş ilanının eşiğine geldi. Bunda, bir taraftan Rusya'nın Türk tarafı ile yaptığı antlaşmaların hilafına Osmanlı sınırında yeni kaleler inşa etmesi veya Lehistan'daki taht değişikliğine Rus yönetiminin fiilen askerî bir müdahalede bulunması; diğer taraftan da Avrupa'da değişen güç dengeleri ve bunun bir sonucu olarak 1756-1763 yılları arasında devam eden Yedi Sene Savaşları etkili oldu.

Rusya, 1747'den itibaren Osmanlı sınırındaki kaleleri ya güçlendirmeye ya da yenilerini yapmaya başladı. Bunların en önemlisi de Elizabeth Kalesi idi. İsminden de anlaşılacağı üzere Çariçe Elizabeth döneminde, Kazak saldırılarını engellemek

* Bu kısım Uğur Demir'in "*1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012" isimli tezinden özetlenmiştir.

gerekçesiyle inşa edilen kale, daha sonra Rusya tarafından Lehistan'a giden yolları kontrol altında tutmak üzere kullanılmaya başlandı. Bâbıâli, Rus idaresine birçok defa ve farklı diplomatik kanalları kullanarak adı geçen kaleyi yıktırtmaya çalıştıysa da buna bir türlü muvaffak olamadı.

Bâbıâli, Üçüncü Osman'ın cülûsunu haber vermek üzere 1755'te Rusya'ya gönderilen Derviş Mehmed Efendi'nin elçiliğini de Elizabeth Kalesi ve diğer hususlarda görüşlerini birinci elden bildirmek için bir fırsat olarak gördü. Bunun yanında Mehmed Efendi, Rusya sınırındaki askerî hazırlıklara dair bilgi topladı ve bunları sefaretnâmesinde ayrıntılı bir şekilde rapor etti. Ayrıca bu elçilik vasıtasıyla Bâbıâli, Rusya ile iyi münasebetlerin devamını arzuladığını bildirdi. Zira 1755'de Avrupa'daki güçler ve ittifaklar dengesinde ciddi değişimler meydana geliyordu. Bu durum, Rusya'nın da iyi ilişki idame ettirmeye meyyal bir politika takip etmesini zorunlu kılıyordu. Bu minvalde Derviş Mehmed Efendi'nin sefaretine bir cevap ve Üçüncü Osman'ın tahtta çıkmasını tebrik etmek üzere İstanbul'a gönderilen Rus elçisi Dolgoraki, iki ülke arasındaki iyi münasebetlerin devamını arzuladıklarını resmî yollarla Osmanlı yetkililerine bildirdi.

1756'da Prusya Kralı Büyük Friedrich'in Lehistan'a ait Saksonya topraklarını işgal etmesiyle başlayan ve hızla Avrupa'nın büyük bir kısmına yayılan Yedi Sene Savaşları süresince Bâbıâli ile Rusya arasındaki ilişkiler inişli çıkışlı bir seyir takip etti. Hatta Prusya'yı engellemek için Rus birliklerinin, antlaşmalar hilafına, Lehistan'a girmesi ve ülkenin önemli bir bölümünü işgal etmesi yüzünden Türk tarafı, Rusya'ya savaş ilan etmenin eşiğine geldi. Bunda, Prusya'nın ve daha sonra Fransa'nın teşvikleri kadar, savaş yanlısı Üçüncü Mustafa'nın 1757'de tahta çıkması da önemli bir amildi. Buna

karşılık Sadrazam Koca Ragıb Paşa'nın sulhun devamına yönelik politikaları, kesin bir savaşı engelledi.

Ragıb Paşa, barışın korunması adına Osmanlı diplomasi tarihinde ender görülen bir tedbire başvurdu. Üçüncü Mustafa'nın tahtta çıktığını bildirmek üzere Rusya'ya elçi olarak gönderilen Şehdî Osman Efendi'nin asıl vazifesi, Osmanlı-Rusya arasındaki antlaşmaların ihlalinden kaçınılması ve iki ülke arasındaki "dostane" münasebetlerin devamı arzusunu iletmekti. Buna rağmen Osman Efendi, daha Rus topraklarına ilk adım attığı günden itibaren diplomatik sıkıntılara sebep olacak davranışlarda bulundu. Bu yüzden Rus yetkililer, Osmanlı elçisini Ragıb Paşa'ya şikâyet ettiler. Bunun üzerine Ragıb Paşa, Osman Efendi'ye ağır bir buyuruldu gönderdi ve yine aynı sertlikte bir ferman gönderilmesini sağladı. Buyuruldu ve fermânda, görevinin yalnızca nâme-i hümayunu teslim etmek olduğu hatırlatılıyor; buna mukabil kendisinin haddi aşan işlere kalkıştığı, iki ülke arasında krize sebep olduğu; şayet böyle davranmaya devam ederse dönüşte Bender'e geldiğinde başının vurulacağı ve kesik başının da başkalarına ibret olsun diye Topkapı Sarayı önünde sergileneceği uyarısında bulunuluyordu. Sadrazamın bu tehditleri üzerine Osman Efendi de kendisinden beklendiği gibi hareket etti ve krizin daha fazla büyümesine izin vermedi.

Osman Efendi'nin elçilik krizi suhuletle atlatılmasına rağmen 1758 yılına gelindiğinde İstanbul'da Rusya ile ilgili farklı tasavvurlar dillendirilmeye başladı. Bunda Prusya ve İngiltere'nin teşvikleri etkili oldu. Buna mukabil 1758'in ilerleyen aylarında Prusya'nın cephelerde ağır yenilgiler alması ve bunu fırsat bilen savaş karşıtı Sadrazam Ragıb Paşa'nın diplomatik hamleleriyle Bâbıâli'nin Rusya ve Avusturya'ya savaş ilan etmesi engellendi. Bu durum, zaman zaman Zaparog Kazakları

ve Kırım Tatarları ile ilgili bazı tartışmalar bir tarafa bırakılacak olursa, 1762'ye kadar devam etti.

1762'de Prusya'nın da teşvikleriyle Bâbıâli, Rusya'ya savaş ilan etmek için sınır kalelerinde askerî hazırlıklara başladı. Buna mukabil Rusya'da tahtta Üçüncü Petro'nun çıkması her şeyi tekrar değiştirdi. Zira Üçüncü Petro, tam bir Prusya ve Büyük Friedrich hayranı idi ve tahtta çıkar çıkmaz ilk iş olarak Prusya ile barış antlaşması imzaladı. Bu gelişmeler üzerine Türk tarafı da Rusya'ya savaş ilan etmekten vazgeçmek zorunda kaldı.

1763'ten itibaren ise Osmanlı-Rusya münasebetleri giderek gerildi. Bunda bir taraftan Ragıb Paşa gibi güçlü ve savaş karşıtı bir sadrazamın vefat etmesi, diğer taraftan da Lehistan Kralı Üçüncü August'un aynı yıl ölümü ve ardından ülkede başlayan kral seçimi tartışmaları etkiliydi.

Üçüncü August'un ölümünden sonra Lehistan yeni kralın seçimi yüzünden bir iç savaşa sürüklendi. Bunu fırsat bilen Rus Çariçesi İkinci Katerina, Lehistan'a askerî müdahalede bulundu ve kendi desteklediği Poniatowski'nin kral seçilmesini sağladı. Bâbıâli, bu seçimi uzun bir süre tanımadı ve başlarda özellikle Üçüncü Mustafa'nın baskılarıyla Lehistan'da askerî bir darbe dahi düşünüldü; fakat bunu hayata geçirmek mümkün olmadı. Tam tersine Lehistan'daki Rus askerî varlığı daha da güçlendi. Bundan rahatsız olan, fakat bir savaşı da uzun süre göze alamayan Bâbıâli, şikâyetlerini iletmek üzere Derviş Mehmed Efendi'yi 1764'te Rusya'ya elçi olarak gönderdi.

Mehmed Efendi, Rus yetkililerle yaptığı görüşmelerde Lehistan'daki durumdan duyulan rahatsızlığı dile getirmekle birlikte Bâbıâli'nin iki ülke arasındaki iyi ilişkilerin muhafazasını arzu ettiğini bildirdi. Her ne kadar Türk elçisinin arzusuna Rus

devlet adamları da benzeri dileklerle karşılık verseler de, Rus askerleri Lehistan'dan uzun bir müddet daha geri çekilmedi.

1766'da Lehistan'da Ortodokslar lehine birtakım reform teşebbüslerine başlanması ülkede Rus muhalefetini arttırdı ve muhaliflerin önemli bir kısmı Osmanlı sınırına yakın olan Bar kasabasında toplanmaya başladılar. Rusya, Bar'a askerî müdahalede bulundu ve muhalifler Osmanlı sınırındaki Balta'ya sığındılar. Muhalifleri yakalama bahanesiyle bölgeye gelen Rus askerleri Osmanlı vatandaşlarını da katletti.

Balta'daki katliam yüzünden Rusya'ya savaş ilan edilip edilmemesi hususunda Osmanlı devlet adamları ikiye bölündü; fakat bizzat Üçüncü Mustafa'nın müdahaleleriyle savaş karşıtları teker teker tasfiye edildiler. Savaş karşıtları etkisiz hâle getirildikten sonra 8 Ekim 1768'deki meşveret meclisinde Rusya'ya savaş ilan edilmesi kararı alındı. Bâbıâli, 23 Ekim'de Avrupa'nın önde gelen devletlerine savaşı neden ilan etmek zorunda kaldığını izah ettiği bir beyannâme gönderdi. Böylece 1768 Osmanlı-Rus Harbi başladı.

İLK BÜYÜK MAĞLUBİYET: 1768-1774 SAVAŞI

Osmanlı İmparatorluğu, 1739'da imzalanan Belgrad Antlaşması ile uzun süreli bir barış dönemine girdi. Ancak antlaşmanın bitmesinden kısa bir süre sonra 1768'de, Osmanlı-Rus sulhu bozuldu ve Osmanlı'nın aleyhine ağır sonuçlar doğuracak bir savaşa girildi. Ruslar'ın Osmanlı sınır boylarına yeni kaleler yapmaları, serbestiyetleri kabul olunmuş kabilelerin işlerine müdahale etmeleri ve Lehistan topraklarını istilâ ile bu devleti hâkimiyetleri altına almak istemeleri, savaşın çıkmasının sebeplerinden sadece birkaçıydı.

1768-1774 Savaşı'nın çıkmasında Avrupa'daki güç dengeleri de önemli bir etkendi. 1756-1763 yılları arasında devam eden Yedi Yıl Savaşları Avrupa'daki dengeleri alt üst etti. Hem Avrupa'da hem de Amerika'da büyük yenilgiler alan Fransa yönünü doğuya döndü ve Osmanlı Devleti ile ilişkilerini güçlendirmeye çalıştı. Ayrıca Rusya, Prusya ve İngiltere'nin Osmanlı üzerindeki nüfuzunu da kırmaya çalıştı. Fransa'nın aradığı fırsat 5 Kasım 1763'te Lehistan Kralı III. August'un vefatı ile doğdu. II. Katerina, sevgilisi Kont Poniatowski'yi destekledi ve Lehistan'a yaklaşık 30 bin kişilik bir birlik soktu. Lehistan seçimlerine Rusya'nın doğrudan müdahalesi üzerine Fransa Elçisi Vergennes, Osmanlı Devleti'ni Rusya aleyhine kışkırttı.

Fransa elçisinin kışkırtmaları ve iç kamuoyunun baskıları sonucu Osmanlı devlet adamları savaş ilan ettiler. Savaş ilanında, Sadrazam Muhsinzade Mehmed Paşa gibi savaş karşıtlarının tasfiyesi de etkili oldu.

4 Ekim 1768'de padişahın huzurunda devlet ricalinin yaptığı toplantıda Ruslar'a, Lehistan'a karışmaması yönünde ültimatom verilmesi kararlaştırıldı. Rus elçisi Obreskov, ültimatomu aldıktan sonra oyalayıcı hareketlere girişince, 17 kişilik maiyeti ile birlikte tutuklanarak Yedikule'ye hapsedildi. Bu hadisenin ardından padişahın başkanlığında yapılan toplantıdan, 1769'un ilkbaharında Rusya'ya savaş açılması kararı çıktı.

Sadrazam Hamza Paşa değiştirildi ve yerine Yağlıkçızade Mehmed Emin Paşa getirildi. Savaş kararı İstanbul'daki ahalinin arasında büyük bir sevinç uyandırdı. Herkes savaşın kesinlikle kazanılacağına inanıyordu. Devrin önemli bürokratlarından Ahmed Resmî Efendi bu sevinç gösterilerini tenkit ederek, bunların "Kızılelma'yı Boğdan'dan gelen alyanak elma" zannedecek kadar cahil olduklarını söyler.

1768-1774 savaşıyla ilgili eserlerin çoğunda Osmanlı Devleti'nin hiçbir hazırlık yapmadan savaş kararı aldığını ve bunun daha sonraki mağlubiyetlerin ana sebebi olduğu yazar. Ayrıca yine bu eserlerde Ekim 1768'de savaş ilan edilmesi üzerine Nisan 1769'a kadar Rusya'ya hazırlık yapmak için zaman kazandırıldığı için Osmanlı devlet adamları eleştirilir. Fakat bu bilgiler doğru değildir. Osmanlı devlet adamları daha 1763'te bir savaş olması ihtimalini göze alarak sınır kalelerinde bazı hazırlıklar yapmışlar, kale surlarını tahkim etmişler ve erzak depolamışlardır. Bu hazırlıklara rağmen savaş başladığında Osmanlı tarafında ciddi sıkıntılar yaşandığı da tarihi bir vakıadır. Sıkıntıların en önemli sebebi ise hiç hazırlık yapılmaması değil hazırlıkların ancak bir sene yetecek kadar yapılmasıdır.

Osmanlı devlet adamları savaşın bir yıldan fazla sürmeyeceğini düşünmüşlerdi.

Savaşın Genişlemesi

31 Ocak 1769'da 100 bin kişilik bir süvari kuvveti ile Rusya'ya üç koldan giren Kırım Giray Han karşısına çıkan kuvvetleri yendi ve ardından birçok kasaba ve köyü tahrip edip, yağmaladı. Bu saldırı karşısında dehşete düşen Ruslar, Kırım Giray'dan kurtulmaları gerektiğini anlamışlardı. Rus Çariçesi II. Katerina, Siropilo adlı bir Rum hekime para vererek Kırım hanını zehirletti. Ruslar sadrazam ve ordu ileri gelenlerini de, aynı şekilde zehirlemek istemişlerse de, bu planları haber alındığından muvaffak olamadılar. Ancak Osmanlı ordusu Edirne'ye geldiğinde içme sularına zehir katarak ve hekim kılığına giren casusları kullanarak askere zarar verdiler.

Rusya savaş hazırlıklarını tamamlar tamamlamaz harekete geçerek, Osmanlı topraklarına girdi. Hotin'i kuşatan Prens Galçin idaresindeki Rus kuvvetleri, yardıma yetişen Osmanlı askerleriyle yaptığı savaşı kaybetti (1 Mayıs 1769). Galçin karşısında Hotin önlerinde kazanılan bu zafer üzerine Sultan III. Mustafa'ya hutbelerde "Gazi" denmeye başladı. Galçin'in 17 Temmuz'daki ikinci Hotin kuşatması da Osmanlılar'ın başarısıyla neticelendi. Savaşın başlangıcındaki ilk çarpışmalar Osmanlılar'ın lehine neticelenmişti. Ancak kısa bir süre sonra herşey korkunç bir şekilde aleyhlerine dönecekti. Osmanlı ordusu zahire temin edemediğinden perişan bir duruma düştü. Bu arada bürokratlıktan yetiştiği için savaştan anlamayan Sadrazam Mehmed Emin Paşa azledilerek, yerine Hotin Savaşı'nı kazanan Moldovancı Ali Paşa getirildi.

Podolya'da toplanan Rus ordusunun üzerine yürüyen Osmanlı kuvvetlerinin bir kısmı köprü kurarak Turla (Dinyester)

Nehri'ni geçip, Ruslar'a saldırdılar. Ancak şiddetli yağmurlardan ve Rus patlayıcılarından Turla'daki köprüler tahrip oldu. Karşıya geçen askerlere yardım edilemediği için, Ruslar 17 Eylül'deki çatışmalarda Turla'yı geçen Osmanlı kuvvetlerini rahatlıkla yok ettiler. Osmanlı ordusunun kalan kısımlarının geri çekilmesi üzerine Rus kuvvetleri Hotin'i 21 Eylül'de ele geçirip, ardından kolaylıkla Eflak ve Boğdan'ı istila ederek Tuna kıyılarına kadar ilerlediler.

Büyük Mağlubiyetler

Kont Panin komutasındaki yaklaşık 60 bin Rus askeri Bender Kalesi'ni muhasara ederken, Kont Romanzov komutasındaki 37.500 Rus askeri de Larga'da ordugâh kurmuştu. Bunu haber alan Sadrazam İvazzâde Halil Paşa, Kırım Hanı II. Kaplan Giray ve Boğdan Seraskeri Abdi Paşa'yı Larga'da bekleyen Rus askerini kuşatmak üzere görevlendirdi. Kırım hanı ve Abdi Paşa, kısa sürede Romanzov komutasındaki Rus askerini kuşattı. Türk ordugâhı ile Prut Nehri arasında sıkışan Romanzov kurtulmak için bir saldırı planı hazırladı. Plana göre Rus birlikleri Osmanlı ordugâhına sağ kol, sol kol ve arkadan aynı anda saldıracaktı. Saldırı ile birlikte yoğun bir topçu ateşi de başlatılacaktı. Daha önce planlandığı üzere 17 Haziran 1770 sabahı Rus birlikleri harekete geçti. Türk ordugâhı kısa sürede kuşatıldı ve yoğun top ateşi karşısında tutunamayan Tatar birlikleri dağılmaya başladı. Tatarlar arasındaki bozgun kısa sürede diğer Osmanlı askerine de yansıdı ve Türk ordugâhı dağıldı. Larga Muharebesi'nde Rusların başarılı olmasının en önemli nedeni topları etkili bir şekilde kullanabilmeleriydi. Temmuz ayında da Osmanlı birlikleri ile Romanzov komutasındaki Rus birlikleri arasında bazı çatışmalar yaşandı. Bu arada Osmanlı ordusunun ana kısmı ise Larga'nın karşısında İsakçı'da bulunuyordu.

Larga Muharebesi'nden sonra dağılan Osmanlı ve Tatar birlikleri Kartal'da (Kagul) toplandı. Sadrazam İvazzâde Halil Paşa komutasındaki ana Osmanlı ordusu da onlara yardım etmek üzere İsakçı'dan Kartal'a doğru hareket etti. Tuna Nehri'nin sularının yüksek olmasına sadrazam komutasındaki Osmanlı ordusu Kartal tarafına geçirildi ve burada ordugâh kuruldu. Kartal'ın ordugâh olarak seçilmesi önemliydi. Çünkü Kartal'ın üç tarafı bataklıklarla çevriliydi ve düşman saldırısına kapalıydı. Ayrıca buraya İsakça tarafından geçiş ancak Tuna Nehri'ni geçerek mümkün oluyordu. Kartal'ın bu korunaklı konumu tersi sonuçlar da doğurabilirdi. Çünkü bir bozgun anında Osmanlı ordusunun geri çekilme şansı yoktu. Bunun için Sadrazam Halil Paşa, Kartal'daki Osmanlı ordugâhının etrafını hendeklerle çevirtti. Osmanlı ordusunun Kartal'da ordugâh kurduğunu haber alan Romanzov Temmuz 1770'de hemen harekete geçti. Kısa sürede Kartal yakınlarına ulaştı ve genel bir saldırı için hazırlıklarını yaptı. 1 Ağustos sabahı ise günün ilk ışıklarıyla birlikte Ruslar saldırıya geçti. Ruslar'ın ilk saldırıları Yeniçeriler tarafından geri püskürtüldü. Fakat savaşın sonucunu daha sonra devreye giren Rus topları belirlerdi. Yoğun top atışı karşısında dayanamayan Osmanlı ordusunda bozgun baş gösterdi ve bu kısa sürede büyüdü. Fakat Tuna Nehri üzerine köprü kurulmadığı için kaçış büyük bir felakete döndü. Rus topçusundan kurtulan Türk askerleri Tuna Nehri'nin sularında can verdiler. Kartal Muharebesi'nde 30 binden fazla asker şehid düştü, 143 top ve binbir güçlükle elde edilen 7 bin araba zahire de Ruslar'ın eline geçti.

Çeşme Baskını

1770 başlarında Mora'daki Rumlar'ı ayaklandırmak için Rus donanması Cebelitarık'ı geçerek, Akdeniz'e girdi. Mora'ya yardıma giden Osmanlı donanması başarısızlığa uğrayınca

geri çekildi. 5 Temmuz 1770'de Çeşme'nin kuzeyinde Koyunadaları önünde tekrar Rus donanması ile karşılaşan Osmanlı gemileri savaşa tutuştular. İki taraftan da bazı gemilerin yanmaya başlaması üzerine diğer Türk ve Rus gemileri savaş alanından uzaklaştılar. Rus donanması çevrede dolaşırken Osmanlı donanması dönemin önemli denizcilerinden Cezayirli Gazi Hasan Bey'in muhalefetine rağmen Kaptanıderya Hüsameddin Paşa tarafından manevra imkânı olmayan Çeşme Limanı'na sokuldu. Bu hatayı anında değerlendiren Ruslar 6 Temmuz günü Çeşme Limanı'nın ağzını kapatıp, içeriye ateş kayıkları göndererek birbirine çok yakın olarak demirlemiş Osmanlı gemilerini yaktılar. Bütün Osmanlı donanması yanmış, sadece Kaptanıderya Hüsameddin Paşa'nın gemisi Sakız'a kaçabilmişti.

Bu savaştaki başarısından dolayı Çariçe Katerina tarafından Rus generali Aleksi Orlof'a, Çeşmeski (Çeşmeli) ünvanı verildi, Rusya'da da savaşın anısına bir abide dikildi. Osmanlı donanmasının imhası üzerine Ruslar savaşın sonuna kadar Akdeniz'de serbestçe dolaştılar. Bazı adalara asker çıkararak, Çanakkale Boğazı'nı ablukaya aldılar. Ancak Boğazı geçemediler.

Cebelitarık Meselesi

1768-1774 Osmanlı-Rus Harbi'nde yaşanılan Çeşme bozgununun meydana gelişi günümüzde, bazı kitaplarda Osmanlı İmparatorluğu'nu yönetenlerin ne kadar cahil olduklarına dair bir örnek olarak kullanılır. Rus donanması Baltıklardan hareketle, Cebelitarık'ı geçip, Akdeniz'e gelerek, Osmanlı donanmasının büyük bir kısmını Çeşme'de bir baskın sonucu batırmıştı. Rus donanmasının geldiğini haber alan Osmanlı yönetimi Akdeniz'den içeriye girecek bir boğaz olduğunu bilmediklerinden (yani Cebelitarık'tan haberleri yok!) bu bilgiye itibar etmemişlerdi. Bu malumat *Vasıf Tarihi*'ndeki bir

kaydın Hammer tarafından yanlış algılanmasından ve daha sonra gelenlerin de (örn. Bernard Lewis) bu olayı analiz etmeden, üzerinde düşünmeden aynen zikretmelerinden kaynaklanmaktadır. *Vasıf Tarihi*'nde Osmanlı devlet adamlarının Rus filosunun o dönemdeki zayıf haliyle böyle bir hareketi gerçekleştiremeyeceklerini düşündükleri anlatılmaktadır. Akdeniz'de bir boğazın olduğunu bilmedikleri ile ilgili bir bahis yoktur. Bu bilgi, *Vasıf Tarihi*'nden olay aktarılırken Hammer tarafından ilave edilmiştir.

Fas'a kadar hakim olmuş ve belli bir dönem Akdeniz'de söz sahibi bir devletin Cebelitarık Boğazı'ndan habersiz olduğunu düşünmek biraz komik olmaktadır. Osmanlılar tarafından çizilmiş Akdeniz haritalarına şöyle bir göz atan Cebelitarık'ın Osmanlılarca hiç de meçhul olmadığını anlayacaktır (örn. Piri Reis'in *Kitab-ı Bahriyesi* veya 1768'de çizilmiş Enderunlu Mustafa'nın haritası). Ayrıca bu savaş yıllarında yazılmış eserlere bakılırsa (Örn. Ahmed Resmî Efendi'nin *Prusya Sefaretnâmesi*) Cebelitarık'ın bırakın bilinmemesini, hem Batı'da kullanılan adıyla (Gilbatar), hem de Türkçe'deki adıyla (Septe) zikredildiği görülür.

Kırım'ın İşgali

Osmanlı İmparatorluğu 1736-1739 savaşında Kırım'ın Rus işgaline uğraması sebebiyle Kırım'ı, Tatarlar'ın tek başlarına savunamayacağını gördüğünden burada bir seraskerlik oluşturmuştu. Ruslar'ın Kırım'a gireceği Or Kapı adlı geçit, buranın müdafaası açısından son derece önemliydi. Bu savaşta Kırım seraskeri olarak görevlendirilen Silahdar İbrahim Paşa'nın, Or Kapı'nın müdafaası için harekete geçmesi, Tatarlar tarafından geciktirildi, Osmanlı ordusu yoldayken de Or Kapı'daki kalede bulunan Tatarlar bu önemli geçit noktasını Ruslar'a teslim ettiler. Buradan rahatlıkla geçen Rus kuvvetleri

Kırım'ı kısa zamanda işgal edip, Osmanlı ordusu komutanı İbrahim Paşa'yı da esir alarak, Petersburg'a götürdüler.

Rus belgelerinden anlaşıldığına göre Ruslar, Kırımlılar ile çeşitli müzâkereler yapmışlar, yayınladıkları bildirilerle de onlara, Kırım'a doğru ilerleyen Rus kuvvetlerine karşı gelmedikleri takdirde bağımsızlıklarını vereceklerini vaat etmişlerdi. 1771'in sonunda Kırım Tatarları'nın, Rus vaatlerini kabul ettikleri anlaşılmaktadır. Nitekim bu dönemde Kırım'daki Osmanlı ordusunda görev yapan Mehmed Necati isimli bir müellif de hatıratında Tatarlar'ın, Ruslar'la işbirliği yaptıklarını açıkça anlatır.

Barışa Doğru

1768-1774 savaşı esnasında zaman zaman barış görüşmelerine teşebbüs edildiyse de bir netice alınamamıştı. Osmanlı İmparatorluğu, topraklarının önemli bir bölümü Rus işgali altına girince ve ordusunun savaşmaya mecali kalmayınca her türlü şartı kabul ederek antlaşma imzalamaya mecbur kaldı.

Rus Mareşali Romanzov, bir mektup göndererek barış teklifi yaptığında, Osmanlılar bunu kabul etmemişlerdi. Ancak bu mektubun ardından Kozluca'da Osmanlı kuvvetleri büyük bir mağlubiyete uğradı ve Osmanlı ordusunun kalan kuvvetleri de serdar-ı ekrem ile birlikte Şumnu'da, Ruslar tarafından kuşatıldı. Osmanlılar, bu gelişmeler üzerine antlaşmadan başka çare kalmadığını anladılar.

Büyük askeri başarılarına rağmen Ruslar da barış istiyorlardı. Veba salgını Rus ordusuna önemli zararlar vermişti. Ayrıca Rusya'da Pugaçev önderliğinde başlayan Kazak isyanı genişleyerek, tehlikeli bir hal almıştı. Rusya'nın bu savaştaki en önemli komutanı olan Romanzov, bir an önce Petersburg'a dönmek istiyordu. Zira çariçenin etrafını saran Orloflar'ın kendi

aleyhine bazı faaliyetlerde bulunduklarını haber almıştı. Avusturya ve Prusya gibi devletler de kendi siyasetleri açısından barış yapılması için uğraşıyorlardı. Bu yüzden Romanzov, Osmanlı Seraskeri Muhsinzâde Mehmed Paşa'nın kendi mektubuna karşılık yazdığı barış teklifini kabul etti.

Küçük Kaynarca Antlaşması

18. yüzyılın en önemli bürokrat ve tarihçilerinden biri olan Sadaret Kethüdası Ahmed Resmî Efendi barış görüşmelerine Osmanlı İmparatorluğu'nun birinci murahhası olarak tayin edildi. 12 Temmuz 1774'te Osmanlı ordugâhından ayrılan heyet, Ruslar'ın barış görüşmelerini yapmak üzere tespit ettikleri, Silistre'ye dört saat uzaklıkta bulunan Balya Boğazı civarındaki Küçük Kaynarca Kasabası'na doğru hareket etti. Burada Mareşal Romanzov'un karargâhı bulunuyordu. Ruslar'ın Küçük Kaynarca'yı seçmelerinin sebebinin bir yıl önce burada öldürülen General Weisman'ın hatırasını anmak için olduğu sadece bir rivayettir.

Rus temsilcisi General Repnin'di. Ruslar daha önce yapılan ateşkeslerin bir netice vermediğini ileri sürerek Osmanlı murahhaslarının ateşkes önerisini reddettiler. Bu gelişme üzerine hemen barış antlaşması görüşmelerine geçildi ve 7 saat süren müzakerelerin sonunda daha önce Bükreş'te kararlaştırılan esaslara göre antlaşmaya varıldı. Ancak Rus temsilcisi Repnin, Mareşal Romanzov'un emri ile antlaşmayı imzalamayı dört gün sonraya bıraktı. 21 Temmuz'un Çar Petro'nun, Prut mağlubiyetine rastlayan bir tarih olması ve böylece Ruslar'ın tarihlerindeki bir lekeyi temizlediklerine inandıkları söylenir. Ancak bu rivayetin bir dayanağı yoktur. Sadrazamın onayı bu tarihte geldiği için, antlaşma 21 Temmuz'da imzalanmıştır.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nın en ağır maddesi Kırım'ın bağımsız bir statüye sokulmasıydı. Bu durum gelecekteki bir Rus işgalinin de habercisiydi. Ruslar'a, İstanbul'da bir kilise inşası, Boğazlar'dan ticaret gemilerini serbestçe geçirme, İstanbul'da daimi bir elçi bulundurma gibi haklar da verilmişti. Ayrıca kapitülasyonlardan istifadeye başlayacak olan Rusya'ya üç sene içerisinde 4.5 milyon ruble savaş tazminatı da ödenecekti. Bu tazminat meselesinin İbrahim Münib adlı Osmanlı murahhasının, görüşmeler sırasında, bir ara dirseğine dayanarak şekerleme yapması ve uyandığı zaman da görüşmeleri takip ettiği intibaını vermek için "Gelelim tazminat meselesine" demesinden kaynaklandığı söylenir. Daha önce yapılan Bükreş görüşmelerinde kararlaştırılan esaslar arasında tazminat hususunun olmadığı, bu yüzden de Kaynarca'da bu mesele açılmamışken İbrahim Münib'in gafleti yüzünden savaş tazminatı verildiği, bazı kitaplarda yer almaktaysa da, bu bilgi doğru değildir.

Küçük Kaynarca Antlaşması İle İlgili Yanlış Bilinenler

Yaklaşık 225 yıldır, Küçük Kaynarca Antlaşması, Rus hüneri ve Osmanlı beceriksizliği olarak anlatılır. Roderic H. Davison, bu görüşleri değiştirecek araştırmalar yaptıysa da, bunlar anlaşılamamış, bu yüzden de getirdiği yeni bilgiler yaygınlaşmamıştır.

Bu antlaşmayla Ruslar'ın, Osmanlı ülkesindeki Ortodoksları himaye hakkını elde ettiği hemen hemen bütün kitaplarda zikredilir. Ancak Davison'un yaptığı araştırmalar, bu durumun böyle olmadığını, Ruslar'ın sadece İstanbul'da, Galata semtinde Rus elçisinin himayesinde bir kilise kurma hakkını kazandıklarını ortaya çıkarmıştır.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Rus hüneri ve Osmanlı beceriksizliği yaşandığı hakkındaki kanaat, yaklaşık 225 yıl önce bu konuda bir rapor yazan Franz Thugut'tan ve ondan 100 yıl sonra onun görüşlerini paylaşarak Şark Meselesi üzerine bir eser kaleme alan Albert Sorel'den kaynaklanmaktadır. Roderic Davison'un antlaşma üzerinde yıllarca süren araştırmaları bu iki araştırmacıdan kaynaklanan fikirlerin artık terkedilmesi gerektiğini ortaya çıkarmıştır.

Antlaşmada bu kilisenin Greko-Rus inancına sahip olacağı belirtilmişti. Ancak Türkçe metni kaleme alan Bâbıâlî kâtibi "Rusogrek" yazacağı yerde, yanlışlıkla "Dosografa" yazmıştır. Davison, Küçük Kaynarca Antlaşması'ndan bahseden Cevdet Paşa ve Akdes Nimet Kurat gibi Türk tarihçilerinin bu yanlışlığı fark edemediklerini ve eserlerinde bu antlaşmayla Rusya himayesinde "Dosografa" diye anılacak bir kilisenin kurulacağını zikrettiklerini belirtir.

Aslında İstanbul'da yeni bir kilise kurma ve himayesi hakkı dahi Ruslar açısından önemli bir başarıydı. İstanbul'un fethinden sonra mevcut kiliselerin çoğu devam etmiş, ancak yeni bir kilise inşasına Osmanlı İmparatorluğu izin vermemişti. Beyoğlu'nun ana caddesi üzerinde, halka açık olacak bir kilise Osmanlı Rumlar'ı üzerinde Rusya'nın nüfuzunu artıracaktı. Fakat Rusya'ya Küçük Kaynarca Antlaşması ile verilen bir Rus-Grek kiliseyi inşa ve himaye hakkı Ruslar'ın vazgeçmeleri sebebiyle gerçekleşmedi.

Küçük Kaynarca Antlaşması'nda Ruslar'ın savaştaki başarılarına göre beceriksizlik gösterdikleri de oldu. Kırım halkının Osmanlı padişahını halife olarak tanıması Rus diplomatlarının beceriksizliğidir. Bu mesele Ruslar'ın yıllarca başını ağrıttı ve ancak 21 Mart 1779 tarihli Aynalıkavak Tenkihnâmesi ile durumu lehlerine çevirebildiler.

Mağlubiyetin Sebepleri

Osmanlı İmparatorluğu, Karlofça Antlaşması'nın rövanşını almak için başlattığı savaşlarda belli ölçüde muvaffak olmuştu. Nitekim son olarak 1736-1739 Osmanlı-Avusturya ve Rusya savaşında başarılı olup, Sırbistan'da kaybettiği toprakları geri alarak, Belgrad Antlaşması'nı imzalamıştı. Bu tarihten sonra yaklaşık 30 yıl savaşa girilmemesi, rehaveti de beraberinde getirdi. 1768'de harbe girişildiğinde Osmanlı İmparatorluğu savaş tecrübesi olan komutanlara sahip değildi. Aynı şekilde ordunun teknik kıtalarında da uzun süre savaşılmadığı için teknik bir zaafiyet yaşanıyordu. *Enveri Tarihi*'ne göre savaş esnasında köprü yapılması icap etmiş, ancak yapacak insan bulunamamıştı. Hâlbuki bundan önceki savaşlar sırasında Osmanlı ordusunda Avrupalılar tarafından da takdir edilen ölçülerde köprüler yapan teknik kıtalar vardı.

Yedi Yıl Savaşları'nda Rusya askerî alanda önemli reformlar yaptı. Özellikle toplarının atış menzilleri arttırıldı ve daha hızlı ilerleyen top arabaları icat edildi. Buna karşın Yedi Yıl Savaşları'nda tarafsız kalan Osmanlı Devleti'nde bu tür teknolojik yenilikler takip edilemedi. Larga ve Kartal muharebelerinde savaşın sonucunu Rus topçusunun belirlemesinin en önemli nedeni de bu tür yeniliklerdi.

1739 Belgrad Antlaşması'ndan önce yapılan bazı ıslahatlar 1736-1739 Savaşı'nda başarıyı getirmişti. Ancak tehlike uzaklaşınca askeri yeniliklerden vazgeçilip, yapılanlar rafa kaldırıldı. Bu yüzden Osmanlı ordusu kendisini yenileyemediği gibi, daha da kötüye gidip, 30 yıllık barış sürecinin rehaveti ile eski maharetlerini de unuttu. Osmanlı yönetimi, 1736-1739 Savaşı'nda Avusturya karşısında gösterdiği muvaffakiyeti Rusya'ya karşı gösteremediğine fazla dikkat etmemişti. Ruslar'ın bu savaştaki başarıları, 1711 Prut Savaşı'ndan sonra kendilerini ne kadar geliştirdiklerini göstermekteydi. 1768-1774 Savaşı'nın

bu kadar uzayacağının düşünülmemesi de Rusya'nın başarısını kolaylaştırdı. Savaştan önce Nogaylar'ın, Ruslar tarafından kazanılması da Osmanlılar'ın aleyhine oldu.

Savaşta büyük yenilgiler alınmasının bir diğer önemli sebebi de Lehistan, Eflak ve Boğdan'da halkın büyük bir kısmının Rusya tarafına geçmesidir. Bu durum yüzünden Osmanlı ordusunda erzak sıkıntısı çekilmiştir. Ruslar'ın savaşı geniş bir alana yaymaları ve Osmanlı reayası arasında kargaşalıkları teşvik etmeleri de Osmanlı Devleti'nin elini zayıflatan etkenlerdir.

1768-1774 Savaşının Osmanlı Tarihi Açısından Önemi

1768'de Ruslar'la başlayan bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu başlangıçta bazı başarılar elde etmesine rağmen, savaş Osmanlı kuvvetlerinin Rumeli cephesinde ağır mağlubiyetlere uğramaları, Çeşme'de Osmanlı donanmasının yakılması ve Kırım'ın istiklâli ile sonuçlanmıştır.

Bu savaş sonunda 17 Temmuz 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması Osmanlı tarihinin en ağır antlaşmalarından birisiydi. Bu antlaşmayla 1475'ten itibaren Osmanlı İmparatorluğu'nun hâkimiyetinde olan Kırım Hanlığı sözde istiklâline kavuşarak Osmanlı idaresinden ayrıldı. Bu durum Kırım'ın Rus idaresine girmesinin ilk basamağını teşkil etmiş, Rusya'nın Lehistan'ı paylaşmayı bitirdikten sonra, 1783'te Kırım'ı işgal ederek topraklarına katmasına vesile oldu. Müslüman Türkler'in yaşadığı Kırım'ın, Rus hâkimiyetine geçmesi, Türk milletinde şiddetli tepki ve üzüntü meydana getirirken, Kırım'ın geri alınması arzusu uzun yıllar Osmanlı politikasının temelini oluşturdu. Ayrıca, Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkması, Karadeniz kıyıları, Anadolu, Boğazlar ve İstanbul'un

Rus tehdidine maruz kalmasına sebep olduğu gibi, Osmanlı ordusu da Tatar kuvvetlerinin yardımından da mahrum kaldı.

Antlaşmanın en ağır maddelerinden biri de Osmanlı tarafının ödemesi gereken tazminatla ilgili maddedir.

Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküş yılları 1768-1774 Osmanlı-Rus savaşından sonra başlar. Osmanlılar, ilk defa bu savaşta tek bir devlet karşısında ağır bir mağlubiyet aldı ve bundan sonra bir daha belini doğrultamadı. Bu durumda da en önemli sebeplerden birisi 1739'daki başarıdan sonra tehlike geçti diye yapılmakta olan askeri yeniliklerin terkedilmesi ve rehavet ortamına girilmesidir. 18. yüzyılın sonlarından itibaren Sanayi İnkılâbı'nın meydana getirdiği gelişmeler yüzünden Avrupalı devletlerle ara gittikçe açıldı ve olaylar Osmanlı İmparatorluğu'nun aleyhine gelişti.

1768-1774 Osmanlı-Rus Savaşı, Şark Meselesi'nde en önemli dönüm noktasıdır. Osmanlı İmparatorluğu, bu savaşta, tarihinde ilk defa tek bir devlet karşısında büyük bir hezimete uğramıştı. Savaşın sonunda tarihinin en ağır antlaşmalarından olan Küçük Kaynarca Antlaşması'nı imzalamadı. Artık Şark Meselesi'nde yeni ve en etkili aktör olarak Rusya sahnedeydi. Şark Meselesi'nin merkezine yerleşen Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun bundan sonra en amansız rakibi olacak ve Osmanlı tarihinin gidişatını değiştirecekti. İngiltere ve Fransa gibi Batı Avrupa ülkelerinin aksine Osmanlı İmparatorluğu ile komşu olan Rusya'nın ayrıca bu iki devlete nazaran Osmanlı tebaası ile daha köklü milli ve dini bağlarının bulunması müdahalelerinde işini kolaylaştıracaktı. Bu yüzden Küçük Kaynarca Antlaşması Şark Meselesi'nde en önemli dönüm noktasıdır.

KIRIM'IN İŞGALİ

Aynalıkavak Tenkihnamesi

1777'de Şahin Giray'ın Çariçe İkinci Katerina'nın desteğiyle han olmasından itibaren Kırım daha çok Rusya'ya yakınlaştı. Şahin Giray, Kırım'da birtakım askerî ve idarî değişikliklere imza attı. Ancak bu yenilikler ve Rusya'nın giderek bölge üzerindeki nüfuzunun artması yüzünden Şahin Giray'a bir tepki oluştu ve tepkiler sonunda hana karşı bir isyana dönüştü. İsyan, Kırım'ın başkenti Bahçesaray'a kadar yayıldı ve şehir ateşe verildi. Bunun üzerine hayatı tehlikeye giren Şahin Giray, hanlığı Ocak 1778'de Selim Giray'a devretti. Aslında bu Osmanlı Devleti'nin de desteklediği ve başarıya ulaşan bir darbeydi ama Ruslar'ın desteklediği Şahin Giray'ın hanlık davasından vazgeçmeye hiç niyeti yoktu.

Şahin Giray, 1778 Şubat'ında Kırım'da Rus askerinin desteğiyle büyük bir isyan başlattı. Şahin Giray, silah zoruyla ve binlerce Kırımlı'nın kanı pahasına, ikinci defa han oldu.

Yeni bir Osmanlı-Rus savaşı çıkmak üzereyken Fransızlar'ın araya girmesiyle 21 Mart 1779'da Aynalıkavak Tenkihnâmesi imzalandı. Bu antlaşmayla Kırım bağımsız bir devlet olacaktı. Ruslar da Kırım'daki askerlerini çekeceklerdi.

Osmanlı yönetimi de Şahin Giray'ın hanlığını tanıyacaktı. Ayrıca Eflak ve Boğdan voyvodalıkları ile ilgili dini düzenlemeler de yapılacaktı.

Kırım'ın İşgali

Şahin Giray'ın ikinci hanlığı, çoğu kanlı bir şekilde bastırılan isyanlara rağmen beş sene sürdü. 1782'de Halim Giray liderliğinde başlatılan isyan ise beklenenden daha fazla destek buldu ve Şahin Giray, ancak Ruslar'a sığınarak canını kurtarabildi. Fakat General Potemkin komutasındaki Rus ordusunun desteğiyle 1782 yazında üçüncü defa Kırım hanlığına getirildi. Ancak üçüncü hanlığı döneminde Şahin Giray, Rus General Potemkin'in kuklası gibiydi.

Potemkin, bir yolunu bulup Kırım'ı doğrudan Rusya topraklarına katmak istiyordu. Bunun için yarımadada askerî yığınaklar yapıyordu ancak uluslararası dengeler uygun olmadığından bu isteğini yerine getiremiyordu. Nihayet 1783 Nisanı'nda yayınlanan bir beyannâme, Potemkin'in hayallerinin gerekçe olmasının kapısını araladı. Çariçe Katerina adına yayınlanan beyannâmede Kırım'ın fiilen işgal edilmesinin gerekçeleri sıralanıyordu. Potemkin büyük bir memnuniyetle tekrar Rus ordusunun başına geçti ve kısa bir sürede Kırım'ı fiilen işgal etti. Bu işgalle birlikte kukla han Şahin Giray hanlığından, Kırım ise bir daha elde edemeyeceği bağımsızlığından oldu.

Osmanlı yönetimi Kırım'daki bu durumu kabullenmek istememiş, ancak yeni bir savaşı da göze alamamıştı. Osmanlı Devleti 8 Ocak 1784'te imzalanan antlaşma ile yarım adadaki Rus hâkimiyetini tanımak zorunda kaldı fakat Kırım'ın tekrar geri alınması hep bir ideal olarak yaşatıldı.

OSMANLI'YA İHANET EDEN SON KIRIM HANI ŞAHİN GİRAY'IN MEZARI LAĞIM ÇUKURU ALTINDA KALDI*

Fatih Sultan Mehmed zamanında Osmanlı hâkimiyetine giren ve hanların idaresinde yönetilen Kırım, 1774'te imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması'yla bağımsız bir devlet oldu. Fakat bu, Rusya'nın Kırım'ı işgal etmek için uyguladığı siyasetin ilk basamağıydı. Kırım'ın kesin olarak Rusya hâkimiyetine girmesi için ise Çariçe Katerina, bir zamanlar çok beğendiği ve Voltaire'e yazdığı mektuplarda kendisinden övgüyle bahsettiği Şahin Giray'ı maşa olarak kullandı.

Şahin Giray, Osmanlı Devleti'ne ihanet etme pahasına Kırım'ın 1783'te Rusya tarafından resmen işgal edilmesine zemin hazırladı. Kırım işgal edildikten sonra ise İkinci Katerina hanı hapsettirdi. Şahin Giray, bu ihanetin bedelini kendi canıyla ödedi. Son hanın ihaneti binlerce Kırımlının hayatını kaybetmesine ve günümüze kadar devam eden bir drama sebep oldu.

1768'de başlayıp 1774'te Küçük Kaynarca Antlaşması ile biten Osmanlı-Rus savaşı, Osmanlı tarihinin en ağır savaşlarından

* Uğur Demir tarafından kaleme alınan bu yazının önceki yayını için bk. "Kırım'ın hain hanı Şahin Giray'ı idam ettikten sonra mezarının üstüne helâ yaptık, *Habertürk-Tarih*", Sayı: 44 (27.03.2011). Yazısını kitabımda kullanmama müsaade ettiği için Uğur Demir'e teşekkür ederim.

biriydi. Osmanlı Devleti, Rusya karşısında ilk defa teketek mücadele verdi ve bu mücadeleyi kaybetti. Askerî yenilgiler ardından imzalanan Küçük Kaynarca Antlaşması ise Türk tarafına savaştan daha çok zarar verdi. Bu antlaşma ile Osmanlı Devleti, çok ağır bir maddî tazminat ödeyecekti. Antlaşmanın üçüncü maddesiyle ise Kırım Hanlığı, bağımsız bir devlet olarak tanındı. Ancak Osmanlı devlet adamları ve özellikle Sultan Birinci Abdülhamid, Kırım'ın elden çıkmasını bir türlü kabullenmek istemedi ve yarımadayı tekrar geri alma hayalleri ile yaşadı.

1777'de Şahin Giray'ın Çariçe İkinci Katerina'nın desteğiyle han olmasından itibaren Kırım daha çok Rusya'ya yakınlaştı. Şahin Giray, Kırım'da birtakım askerî ve idarî değişikliklere imza attı. Ancak bu yenilikler ve Rusya'nın giderek bölge üzerindeki nüfuzunun artması yüzünden Şahin Giray'a bir tepki oluştu ve tepkiler sonunda hana karşı bir isyana dönüştü. İsyan, Kırım'ın başkenti Bahçesaray'a kadar yayıldı ve şehir ateşe verildi. Bunun üzerine hayatı tehlikeye giren Şahin Giray, hanlığı Ocak 1778'de Selim Giray'a devretti. Aslında bu Osmanlı Devleti'nin de desteklediği ve başarıya ulaşan bir darbeydi ama Ruslar'ın desteklediği Şahin Giray'ın hanlık davasından vazgeçmeye hiç niyeti yoktu.

Şahin Giray, 1778 Şubat'ında Kırım'da Rus askerinin desteğiyle büyük bir isyan başlattı ve Kırım, tarihinin en kanlı günlerini bu isyan sırasında yaşadı. Binlerce Kırımlı Rus askerleri tarafından kılıçtan geçirilirken başta Kefe, Akmescit ve Eski Kırım olmak üzere yarımadadaki birçok şehir ateşe verildi. Hatta bir rivayete göre Kefe'yi işgal eden Rus General Balmen, şehirdekilerin tamamını katletti. Şahin Giray, silah zoruyla ve binlerce Kırımlı'nın kanı pahasına, ikinci defa han oldu.

Şahin Giray'ın ikinci hanlığı, çoğu kanlı bir şekilde bastırılan isyanlara rağmen beş sene sürdü. 1782'de Halim Giray liderliğinde başlatılan isyan ise beklenenden daha fazla destek buldu ve Şahin Giray, ancak Ruslar'a sığınarak canını kurtarabildi. Fakat General Potemkin komutasındaki Rus ordusunun desteğiyle 1782 yazında üçüncü defa Kırım hanlığına getirildi. Ancak üçüncü hanlığı döneminde Şahin Giray, Rus General Potemkin'in kuklası gibiydi.

Potemkin, bir yolunu bulup Kırım'ı doğrudan Rusya topraklarına katmak istiyordu. Bunun için yarımadada askerî yığınaklar yapıyordu ancak uluslararası dengeler uygun olmadığından bu isteğini yerine getiremiyordu. Nihayet 1783 Nisanı'nda yayınlanan bir beyannâme, Potemkin'in hayallerinin gerekçe olmasının kapısını araladı. Çariçe Katerina adına yayınlanan beyannâmede Kırım'ın fiilen işgal edilmesinin gerekçeleri sıralanıyordu. Potemkin büyük bir memnuniyetle tekrar Rus ordusunun başına geçti ve kısa bir sürede Kırım'ı fiilen işgal etti. Bu işgalle birlikte kukla han Şahin Giray hanlığından, Kırım ise bir daha elde edemeyeceği bağımsızlığından oldu.

Kırım'ın Ruslar tarafından işgalinden sonra Şahin Giray, Ruslara güvenmekle yanlış yaptığını anlamış fakat iş işten artık geçmişti. Önce Taman taraflarına geçerek Ruslar'a karşı bir isyan çıkartmak istedi ama Kırım Genel Valisi Baron Igelström tarafından yakalandı ve Petersburg'a gönderildi. Şahin Giray, Petersburg'dan sonra Voronoj'e gönderildi, burada göz hapsine alındı ve yiyecekleri bile kısıtlandı. Üç senelik hapis hayatından sonra Şahin Giray çareyi ihanet ettiği Osmanlı Devleti'nden yardım istemekte buldu.

Şahin Giray, 1786'da Ahmed Efendi adlı adamını, dönemin sadrazamı Koca Yusuf Paşa'ya hediyeler ve sığınma talebini içeren mektupla birlikte İstanbul'a gönderdi. Mektupta Şahin Giray, daha önceki Kırım hanları gibi kendisine Rumeli

taraflarında bir çiftlik verilmesini ve burada Osmanlı'ya hizmet etmeyi arzuladığını yazıyordu. Bir sonraki mektubunda ise hayatının tehlikede olduğunu belirterek Deşt-i Kıpçak'a kaçmasında yardımcı olunmasını rica ediyordu.

Bu mektuplar devrin padişahı Sultan Birinci Abdülhamid'i çok sevindirdi. Çünkü Kırım'ın Osmanlı hâkimiyetinden çıkmasına, binlerce Kırımlı'nın kanının akmasına ve yarımadanın Rusya hâkimiyetine girmesine neden olan hain şimdi kendisinden yardım istiyordu. Artık intikam alma zamanıydı. Fakat bunun için uygun zaman beklenmeliydi. Aksi takdirde Osmanlı Devleti, uluslararası arenada zor duruma düşebilirdi.

Bu durumu gayet iyi bilen Birinci Abdülhamid bir hatt-ı hümâyânunda, yani bizzat kendi eliyle yazdığı bir emirde "Bu dinsiz herif bir hilekârdır! Şimdilik bize lazımdır. Anlaşmalara aykırı bir harekette bulunulmasın. Yapılması gereken, uygun tedbirleri almak ve gerekli şekilde cevap vermektir. Rusya tarafından hanın öldürülmesi anlaşmaya aykırı bir hareket olarak gösterilmesinden Allah muhafaza etsin! Uygun bir şekle sokmak gerekir. Yoksa hanın dininden ve imanından zaten şüphe ederiz. Şimdilik şartlar gereği durumun ıslah edilmesi gereklidir" diyerek temkinli hareket edilmesi gerektiğini özellikle vurguluyordu.

Şahin Giray'ın sığınma isteği kabul edilecek ve katiyen hanın bir şeyden şüphelenmesinden sakınılacaktı. Uygun zamana ve yere gelinmeden önce hareket edilmesi bütün planları alt üst edebilirdi. Bunun için önce sığınma talebinin kabul edildiğini ve Rumeli'de bir çiftlikte ikamet ettirileceğini bildiren mektup 1787'nin Ocak ayında Şahin Giray'a gönderildi.

Mektubu alan Şahin Giray vakit kaybetmeden yola koyuldu ve kısa bir sürede Hotin'den Osmanlı topraklarına girdi. Rus tarafı ise hanın Osmanlı topraklarına sığınmasına göz yumdu.

Çünkü böylece bir taşla iki kuş vurmayı düşünüyordu. Hem Şahin Giray'dan kurtuluyor hem de ateşi Osmanlı Devleti'nin kucağına atıyordu. Türkler'in Şahin Giray'ı öldüreceklerini gayet iyi biliyorlardı ama bu Ruslar'ın eline bir koz geçmesi demekti.

Şahin Giray da sığınma talebinin kabul edilmesine seviniyor, ancak bunun beklediğinden daha kolay ve bir şart ileri sürülmeden kabul edilmesinden şüphelenmeden de kendini alamıyordu. Bu yüzden yanında 150 silahlı adamı ile birlikte Osmanlı'ya sığındı.

Hanın etrafında sürekli silahlı ve gözü kara muhafızların olması, Türk tarafının planlarının kolay hayata geçirilemeyeceğinin habercisiydi. İlk sorunlar da Hotin'de başladı. Birinci Abdülhamid, devrik hanın bir an önce Hotin'den yola çıkmasını isterken Şahin Giray bunu geciktirdikçe geciktiriyordu. Bahane olarak da adamlarının bir kısmının hâlâ Rusya'dan gelmediklerini bir kısmının da hummaya yakalandıklarını ileri sürüyordu. Fakat Şahin Giray'ın hesapları başkaydı. Buradan Bucak Tatarları ile irtibata geçmeyi ve Boğdan'a kaçmayı planlıyordu.

Hotin'den bir türlü ayrılmayan Şahin Giray'ın ne yapmak istediğine dair İstanbul'a bir biriyle tamamen zıt birçok rapor gönderildi. Bunun üzerine Şahin Giray hakkındaki şüpheler giderek arttı. Şüpheleri artan ve bir an önce Şahin Giray'ın ortadan kaldırılmasını isteyenlerin başında da Birinci Abdülhamid geliyordu. Bir türlü Hotin'den ayrılmaması üzerine kaleme aldığı bir yazısında, "Niyeti Boğdan'ı işgal etmektir ve başka amacı da yoktur. Kimi görevlendirirseniz görevlendirin ve vücudunu ortadan kaldırın. Bu, dinen ve İslâm diyarlarının korunması için gereklidir. Yoksa sonra iş çok daha zor olacaktır. Bunu, hareketleri göstermektedir" demekteydi.

Bizzat padişahın artık Hotin'den hareket etmesini isteyen emirlerinin gelmesi üzere daha fazla direnemeyen Şahin Giray, 13 Nisan 1787'de kimseye haber vermeden, gece yarısı şehirden ayrıldı ve Yaş şehrine gitmeye başladı. Ancak hanın habersiz yola çıktığı öğrenilir öğrenilmez peşine adamlar koşuldu ve han yolda yakalandı. Artık iyice kontrolden çıkan ve her geçen gün etrafındaki silahlı adamların sayısı artan Şahin Giray'ın bir an önce ortadan kaldırılması için acele edilmeliydi. Bunu hisseden han ise silahlı adamlarını yanından hiç ayırmıyordu ve temkini elden bırakmıyordu.

Osmanlı yetkilileri, Şahin Giray'ın kolay bir lokma olmadığını ve basit bir planla ortadan kaldırılamayacağını gördüler. Bunun üzerine yeni bir suikast planı hazırladılar. Plana göre Yaş'tan Edirne'ye doğru ilerleyen Şahin Giray kurşun atılarak ortadan kaldırılacak ve olaya kaza süsü verilecekti. Fakat hanın etrafında etten duvar ören silahlı muhafızları yüzünden bu plan bir türlü hayata geçirilemedi. Nihayet Şahin Giray yanındaki yüzlerce silahlı muhafızıyla birlikte 30 Haziran 1787'de sağ salim Edirne'ye girdi.

Edirne'ye gelmeden Şahin Giray öldürülemediğinden İstanbul'da sinirler iyice gerildi. Bu yüzden Sultan Birinci Abdülhamid yeni bir plan hazırladı. Buna göre Şahin Giray, vakit kaybettirilmeden Edirne'den Gelibolu'ya buradan da Rodos Adası'na götürülecek, yolda ilk fırsatta ortadan kaldırılacaktı.

Yolculuk ve suikast için hazırlıklar kısa sürede tamamlandı. Şahin Giray'ı Rodos'a götürecek geminin kaptanı Ahmed Reis ile Edirne Bostancıbaşı Mir Ali'ye hitaben gönderilen emirde suikast planı şu şekilde anlatılmaktaydı:

"Şahin Giray'ı daha önceki emirlerimde belirttiğim üzere gemiye binmek için Gelibolu'ya götürünceye kadar yollarda birkaç menzil vardır. Bu menzillerden birinde "eceliyle vefat

etti" denilecek bir şekilde ortadan kaldırın. Şayet bu mümkün olmazsa Gelibolu'dan gemiye binip Rodos'a giderken denizde ayağı kayıp düşmek suretiyle mi olur yoksa gemide bulunanlardan biri tüfeğini karıştırırken kazaen kurşun isabet ederek mi olur, özetle cezayı gerektirmeyen ve kaza süsü verecek bir bahaneyle Rodos'a ulaşmadan öldürün".

Hazırlıklar tamamlandıktan sonra Şahin Giray'ı Gelibolu'ya götürecek kafile 7 Temmuz 1757'de yola çıktı. Ancak yolda hana bir türlü suikast düzenlemedi. Buna çok sinirlenen Birinci Abdülhamid, gemi kaptanına hanın hemen ortadan kaldırılmasına dair bir kez daha emir göndermesine rağmen bu emir de hayata geçirilemedi. Çünkü Şahin Giray, yanındaki 20-30 silahlı adamı tarafından çok iyi korunuyordu.

Şahin Giray, yanındakilerle birlikte sağ salim Rodos Adası'na ulaştı. Burada kale içinde değil de bir bağ evinde kalmayı, güvenliği açısından daha uygun buldu. Bundan sonra kendisini zor günlerin beklediğini ve Osmanlı Devleti'nin bir şekilde kendisini ortadan kaldıracağını bilen Şahin Giray, adadan kaçmanın yollarını aramaya başladı. Bunu haber alan Osmanlı idarecileri de Rodos Adası kadısı meşhur şairlerden Sünbülzâde Vehbî ve adanın diğer idarecilerine hanı zorla kale içine almalarını emretti.

Sünbülzâde Vehbî ve ada idarecileri bu emir üzerine hanın kale dışındaki bağ evini bastılar ve Şahin Giray'ı silah zoruyla kale içine getirmeye çalıştılar. Fakat Şahin Giray, bir fırsatını buldu ve bağ evine yakın Fransa Konsolosluğu'na sığındı. Bunun üzerine Sünbülzâde ve diğer idareciler bir süreliğine hanın peşini bıraktılar. Birkaç gün sonra ise Şahin Giray'ın adadan kaçmak için hazırlıklar yaptığı haber alındı. Bu haberle birlikte ada idarecileri tekrar hazırlandılar ve yanlarındaki yaklaşık 1000 kadar askerle Fransa konsolosluğunu

bastılar, Şahin Giray'ı zorla dışarı çıkardılar, kale içine götürdüler ve burada hapsettiler.

Osmanlı yönetimi, 1787 Ağustos'unda Şahin Giray'ın için son hükmünü verdi. Şahin Giray, hapsedildiği yerde gizlice boğduruldu ve başı kestirildi. Kesik başı öldürüldüğünün bir nişanesi olarak İstanbul'a gönderildi. Başsız vücudu ise kale içinde bir yere defnedildi. Fakat Şahin Giray mezarında da rahat yatamayacaktı.

Mezarı Lağım Kuyusu Altında Kaldı

Şahin Giray'ın Rodos Adası'ndaki mezarının başına gelenler Osmanlı tarihinin en önemli kaynaklarından Tayyarzâde Atâ'nın *Târîh-i Enderûn* adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatılır. Tayyarzâde, bir görev için Rodos Adası'na gider ve burada Hacı Hafız Ağa ve diğer arkadaşlarıyla birlikte sohbet ederken son Kırım hanı Şahin Giray'ın mezarının nasıl ortadan kalktığını da öğrenir. Olaya bizzat şahit olanların anlattıklarına göre Rodos Kalesi içindeki kışla, Sultan Üçüncü Selim veya Sultan İkinci Mahmud dönemlerinde tamir edildi. Bu tamir sırasında kışlaya yeni helâlar yapılması düşünüldü ve bunun için kuyular kazıldı. Kuyulardan biri de Şahin Giray'ın mezarının olduğu yerde açıldı. Tayyarzâde bu olayı kaderin bir cilvesi ve ihanetin cezası olarak yorumlar ama bunun bilinçli mi yoksa tesadüf mü olduğunu anlatmaz.

Tam Bir Batılı Gibi Yetişti

Şahin Giray, âdeta bir Batılı gibi yetiştirilmişti. Konuşması, yemek kültürü, hatta kıyafetleri tam bir Batılı gibiydi. Çariçe İkinci Katerina'nın özel ilgisini kazanan Şahin Giray, Rus saraylarında büyüdü. İkinci Katerina, Voltaire'e yazdığı mektuplarda Şahin Giray'ın yakışıklılığını ve aldığı eğitimi

övüyor, Venedik'e giderek burada İtalyanca öğrendiğini yazıyordu. Çariçenin favorilerinden olan Şahin Giray adeta gelecekte Kırım hanı olmak üzere yetiştirildi ve 1777'de bu proje hayata geçirildi.

Katerina inatla Şahin Giray'ın han olmasını destekledi ve isyanlara rağmen onu üç defa silah zoruyla han seçtirdi. Şahin Giray'ın tam bir Batılı gibi yetiştirildiği söylentileri İstanbul'a kadar da ulaştı. Bu yüzdene Sultan Birinci Abdülhamid, Şahin Giray'ın nasıl biri olduğunu merak etmeye başladı. Sultanın bu merakı Şahin Giray Hotin'e sığındığında giderilmeye çalışıldı ve bir resmi çizildi. Bu resim Birinci Abdülhamid'e gönderildi ve sultan, resmi inceledikten sonra şunları kaleme aldı: "Onun elbisesi tam bir Hristiyan gibi, kâfir olduğundan artık şüphe etmiyorum. Diğerlerine ibret olsun diye Allah onu helak ede! Acaba elbisesi ve kalpağı sürekli böyle midir yoksa arada sırada Tatar kalpağı giyer mi?"

Grek Projesi

Küçük Kaynarca Antlaşması üzerinden fazla bir zaman geçmeden Rusya, 1783'te Kırım'ı fiilen işgal etti. Halk Kırım'ın kurtarılmasını istiyordu. İngiltere ve Prusya da Osmanlı'yı Rusya'yla savaşa teşvik ediyorlardı. Kırım'ın geri alınması için 1787'de Rusya'ya savaş ilân edildi.

Avusturya ve Rusya ise savaştan önce "Grek Projesi" adı altında Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırarak, Bizans'ı yeniden kurmayı planlamışlardı. Çariçe II. Katerina'nın Konstantin adı verilmiş torunu Bizans imparatoru olarak yetiştirilmesi planlanmıştı. Çariçe, bu duruma o kadar ehemmiyet vermişti ki, torununu takımadalardan getiriler altı Rum sütanneye emzirtmeyi bile planlamıştı. Ayrıca torununun vaftizinin Rus Ortodoks kilisesinin gelenekleri yerine Rum Ortodoks geleneklerine göre yapılmasını emretmişti. Ancak getirilen Rum sütanneler, toruna süt veremeyince yeni doğan bebek, Rus sütü ile emzirilmek zorunda kaldı. Çariçe bu duruma o kadar kızmıştı ki, vaftizin de Rus Ortodoks geleneklere göre yapılmasını emretti. Ayrıca bu durum için basılan sikkeler de toplatıldı.

Rusya ile Avusturya "Grek Projesi" çerçevesinde 1780'de Osmanlı topraklarını kendi aralarında taksim etmişlerdi. Avusturya da, bu yüzden Rusya'nın yanında savaşa katıldı. Bu sırada Fransa ve İngiltere, Amerika iç savaşı yüzünden dikkatlerini yeni dünyaya çevirmişlerdi ve bu durum Rusya'nın işini kolaylaştırıyordu. Şark Meselesi açısından bu savaşın en önemli yanı Osmanlı İmparatorluğu'nun cephelerdeki yükünü hafifletmek için Prusya ve İsveç ile ittifak antlaşmaları yapmasıydı. Daha önce Prusya, Osmanlı İmparatorluğu'nun desteğini almak için uğraşırken artık durum tam tersine dönmüştü.

Sultanın Üzüntüden Ölümü

Projeye göre Boğdan, Eflak, Bulgaristan ve Trakya ile İstanbul ve civarı Ruslar'a; Küçük Eflak, Sırbistan, Bosna-Hersek, Arnavutluk ve Mora tarafları da Avusturyalılar'a bırakılacaktı.

Sonunda 1787-1792 yılları arasında Osmanlılar ile Avusturya ve Rusya arasında beş yıl süren bir savaş çıkmıştı. 1789 baharında Koca Yusuf Paşa, harekâtı daha erken başlatarak düşmanlarına karşı inisiyatifi ele geçirmiş, ancak Yaş'taki Avusturya ve Rus birliklerini zor durumdan İstanbul'daki yeni gelişmeler kurtarmıştı. Özi'den gelen katliam haberleriyle sağlığı bozulan Birinci Abdülhamid, Kafkaslar'da Anapa'nın da düştüğü ve Battal Hacı Hüseyin Paşa'nın esir edildiği söylentisi üzerine 7 Nisan 1789 sabahında beyin kanaması geçirerek hayata gözlerini yumdu.

Yeni Padişah, Yeni Ümit

Üçüncü Selim, 1787'den beri Avusturya ve Rusya'ya karşı yürütülen iki cepheli bir savaşın keşmekeşi içinde 1789'da tahta çıktı. Genç padişah, tahta çıktığı ilk günlerden itibaren savaşı sürdürmedeki kararlılığını gösterdi. Yeniçerilerden eskisi gibi

cesur olmalarını ve Kırım geri alınana kadar mücadeleyi kararlılıkla sürdürmelerini istedi. Cülus bahşişi geleneğini tekrar başlatıp, yeniçerilerin birikmiş ulufelerini ödedi.

İstanbul'da taht değişikliğinin kargaşası yaşanırken Rus ve Avusturya orduları cephedeki konumlarını güçlendirdiler. İsveç'le uzun süreden beri devam eden görüşmeler sonucunda nihayet 12 Temmuz 1789'da bir ittifak anlaşması imzalanması da, bu aşamada, durumu değiştiremedi.

Osmanlıları büyük bir felaketten kurtaran belki de en önemli gelişme kışın bastırması oldu. Bir taraftan cephelerden gelen kötü haberler, bir taraftan da İstanbul'un iaşesinin temin edildiği bölgelerin peş peşe kaybı sebebiyle başkentte artan gıda fiyatları halkı sokaklara döktü. Her şeye rağmen Üçüncü Selim, savaşa devam etme hususundaki heyecan ve arzusunu kaybetmedi. Padişah, savaş hazırlıklarının finansmanı için saraydaki altın ve gümüş eşyaları darphaneye teslim etti, devlet ricali ve halktan da aynı tavrı sergilemelerini istedi.

Fransız İhtilali Felaketten Kurtardı

Savaşta Avusturya cephesinde düşman durduruldu. Ancak Rus orduları Osmanlı birliklerini arka arkaya mağlup etmişti. Savaşın başlamasından iki sene sonra Avrupa'daki dengeleri alt üst edecek Fransız İhtilali patlak verdi. Bu gelişmenin üstüne 1790'da İkinci Josef'in ölümü ve yerine İkinci Leopold'ün geçmesi savaşın gidişatını tamamen değiştirmişti. Yeni Habsburg İmparatoru, kardeşinin Rusya'ya sağladığı desteği geri çektiği gibi iç huzursuzluklar ve Prusya ile savaş ihtimali yüzünden bir an önce savaşı sona erdirecek girişimlere hız verdi. Avusturya ile Osmanlılar arasında nihai barış antlaşması uzun müzakerelerden sonra 4 Ağustos 1791'de Ziştovi'de imzalandı.

Avusturya savaş sırasında ele geçirdiği toprakların hemen tamamını iade etti.

1787-1790 Osmanlı-Avusturya harbi de Şark Meselesi'nde önemli bir dönüm noktasıydı. Bu savaştan sonra Fransız İhtilali'nin yaydığı milliyetçilik fikrinin de etkisiyle Avusturya, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğünün korunması yönünde bir dış politika takip edecekti. Özellikle Rusya'nın Balkanlar'da Ortodoksluğu ve Slav milliyetçiliğini kullanarak Osmanlı aleyhine yayılmaya çalışması Avusturya için de büyük bir tehlike arz ediyordu. Bu yüzden Avusturya, Rus yayılmasını engellemek için 1877'ye kadar Osmanlı İmparatorluğu'nun yanında yer aldı.

Yaş Antlaşması

Avusturya'nın savaştan çekilmesine rağmen Rus birlikleri önemli başarılar kazanmaya devam etti. Rus donanması Tuna ve Karadeniz'de denetimi tamamen ele geçirdi.. Ruslar, Sünne ve Kili boğazlarını, ardından da Kili, Tolçı ve İsakçı kalelerini işgal ettiler. General Potemkin stratejik öneme sahip İsmail'i ele geçirdi.

Prens Repnin sürpriz bir saldırıyla 4 Nisan'da Maçin'de Osmanlı ordusunu feci bir hezimete uğrattı, 8 Temmuz'da da Tuna'yı aşıp Osmanlı karargâhını tekrar dağıttı. Bu son mağlubiyetler Osmanlı ordusu için ölümcül bir darbe oldu. Ancak Rusya, İngiltere ve Prusya'nın girişimleri ve askerî güç kullanma tehditleri karşısında Osmanlılarla Kalas'ta bir ateşkes imzaladı.

Üçüncü Selim hâlâ savaşa devam edilmesini istiyordu. Ancak ordugâhta daha önce Osmanlı tarihinde görülmemiş bir olay yaşandı. Yeniçeri ağası ve diğer ocak zabitleri sadrazamın huzuruna gelip, 120.000'den fazla askerin 8.000 kişilik Rus

birliği tarafından perişan edildiğini, gavurun nizamlı askerine bizim nizamsız askerimizin mukavemet etmesinin mümkün olmadığını, yeni harp usullerini kullanmadığımız sürece kıyamete kadar savaşılsa bile zafer kazanılamayacağını söylediler. Sadrazam bu durumu padişaha arzedemeyeceğini söyleyince, ordu kumandanları 12 Ağustos'ta müşterek bir mahzarla artık mücadeleyi sürdürmeyeceklerini bildirdiler. Bu arada İstanbul'da yangında 32 bin evin kül olması gerginliği zirveye taşıdı. Padişah ne zaman halkın önüne çıksa, halk Üçüncü Selim'den şiddetle Rusya ile barış yapmasını istiyordu. Bunun üzerine Üçüncü Selim sulh görüşmelerine başlamak zorunda kaldı.

10 Ocak 1792'de Yaş'ta akdedilen Osmanlı-Rus barış anlaşmasına göre: Dinyester (Turla) Nehri iki devlet arasında sınır olacak; Özi ve havalisi Rusya'ya bırakılacak; Rusya, Bender, İsmail, Kili, Akkirman, Bucak, Eflak ve Boğdan'ı iade edecek; Osmanlılar da Rusların Kırım ve Gürcistan'daki hâkimiyetini tanıyacaktı.

Bu antlaşmayla büyük toprak kaybına uğrayan Osmanlılar, Kırım'ı geri alma hayallerini de kaybettiler.

RUS ELÇİSİNE TAKUNYA ATTILAR*

Fransa'nın Mısır'ı İşgali

Avusturya'yı dize getiren Bonapart'ın en büyük isteği İngiltere'yi sıkıştırmaktı. Mısır'ı işgal ederek, İngiltere'nin Akdeniz'deki hâkimiyetini kırıp, Hindistan'a giden ticaret yoluna hâkim olmayı planladı. 1798 Temmuz'unda İskenderiye'ye çıkarma yapan Napolyon, ayın sonlarına doğru Kahire'yi de işgal etti. Fransa'nın bu ani saldırısı karşısında Osmanlı yönetimi, Avrupa'dan umulmadık bir destek aldı. İngiliz Amiral Nelson 1 Ağustos'ta Abukir'de Fransız donanmasını yaktı. Rusya, İngiltere ve Sicilyateyn Ocak 1799'da, arka arkaya Osmanlılarla ittifak anlaşması imzaladılar. Rusya ve İngiltere'nin desteğini alan Osmanlı İmparatorluğu, Fransa'yı durdurdu.

Rusya'yla Elçi Krizi

Rus Elçisi General Vasiliç Stepanoviç Tamara, sancılı bir dönemde, 1798'de büyükelçi sıfatıyla İstanbul'a geldi. 1789

* Ahmet Önal tarafından kaleme alınan bu yazının önceki yayını için bk. "Iraklı gazeteci ucuz kurtuldu. Biz, Rus Elçisi'ne ayakkabı fırlatanları asmıştık, ", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 29 (12.12.2010). Yazısının bir kısmını kitabımda kullanmama müsaade ettiği için Ahmet Önal'a teşekkür ediyorum.

Fransız İhtilâli, Avrupa'da bütün taşları yerinden oynatmıştı. Fransa'da ilân edilen genç cumhuriyet ile yaşlı kıtayı "Fransız hastalığından" kurtarmak için biraraya gelen krallar arasında kanlı bir hesaplaşma başladı. Fransa, 1795'de Toskana, Prusya, Hollanda ve İspanya'ya üstünlüğünü kabul ettirdi. Napolyon Bonapart, 1797'de Avusturya'yı dize getirip, Dalmaçya sahilleri ile Korfu, Zenta, Ayamavra ve Kefalonya gibi stratejik adaları Fransa topraklarına kattı. Napolyon'un yeni hedefi, Osmanlı İmparatorluğu'na ait Mısır'ı işgal edip Hindistan'a giden ticaret yolunun hâkimiyeti ele geçirerek en büyük düşmanı İngiltere'nin şahdamarını kesmekti.

Avrupa'nın topyekün bir savaş alanına dönmesi başlangıçta Rusya ile Osmanlı İmparatorluğu'nun işine gelmişti. Rusya, bu keşmekeşten istifadeyle 1795'de Avusturya ve Prusya'yı Polonya topraklarını tamamen paylaşmaya razı edip sınırlarını genişletti. Osmanlı İmparatorluğu da, değişen dünyanın ihtiyaçlarına cevap veremeyen kurumlarını Üçüncü Selim'in Nizâm-ı Cedid adı verilen reformları çerçevesinde elden geçirme fırsatı buldu. Ancak Napolyon'un son zaferiyle Balkanlar'a el atması ve Akdeniz'i Fransız gölü haline getirmeye hazırlanması, hem Rusya hem de Osmanlı İmparatorluğu için kabul edilemez bir meydan okumaydı.

Rusya, bu şartlar altında İstanbul'a General Tamara'yı elçi olarak gönderdi. General Tamara, İstanbul'a gelir gelmez Rusya'nın varlığı kendisi için çok gerekli olan Osmanlı İmparatorluğu'nun Fransa tarafından yok edilmesine izin vermeyeceğini açıkladı. Elçiye göre, "Çar hazretleri, gerek devlet menfaatleri gerekse ülkesinin doğal konumu yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'nun kaderi ile yakından ilgileniyordu. Osmanlılar, yalnızca çara yöneldikleri takdirde sürekli denize açılmaya hazır olan Rus donanmasının Karadeniz'de yardımlarına koşacağından emin olabilirlerdi. Fransızlar'ı Akdeniz'den kovmak

için derhal Osmanlılar'la Ruslar arasında İngiltere'nin de dahil edileceği bir askeri ittifak kurulmalıydı".

Osmanlı yönetimi ise, 1768-1774 ve 1787-1792 yılları arasındaki savaşlarda ağır mağlubiyet alıp başta Kırım olmak üzere birçok toprağını kaybettiği Rusya'ya güvenmediğinden kuzeyden gelen yardım teklifini önce soğuk karşıladı. Üstelik Arabistan'daki Vehhabî ayaklanması ve Rumeli'deki Pazvandoğlu Osman Paşa isyanı henüz bastırılamamıştı.

Napolyon komutasındaki bir Fransız ordusunun 1798 Temmuz'unda İskenderiye'ye çıkarma yapması ve ayın sonlarına doğru Kahire'yi işgal etmesi durumu değiştirdi. Osmanlılar denize düşen yılana sarılır diye Ruslar'a yanaştılar. General Tamara'ya Osmanlı İmparatorluğu'nun ittifaka hazır ve gönül olduğu söylendi. İngiliz Amiral Nelson'un 1 Ağustos'ta Abukır'da Fransız donanmasını yakması, ümitleri biraz daha yeşertti. Üçüncü Selim, 2 Eylül'de Fransa'ya resmen harp ilan etti. Rusya, İngiltere ve Sicilyateyn 1799'un ilk günlerinde Osmanlılarla ittifak anlaşması imzaladılar.

Osmanlı ve Rus donanması, Yedi Ada'yı ele geçirerek Mısır'daki Fransız birliklerinin ikmal yollarını kesti. Cezzar Ahmed Paşa'nın İngiliz donanmasının da yardımıyla 1799 Mayıs'ında Akkâ'daki parlak galibiyeti, Napolyon'un Doğu hayallerine büyük darbe indirdi. Kahire'ye çekilen Napolyon, 25 Temmuz'da Osmanlı ordusunu mağlup ederek durumunu bir nebze düzeltti. Ancak Fransız ordularının Avrupa'da koalisyon güçleri karşısında peş peşe mağlubiyetler alması üzerine 22 Ağustos'ta Mısır'ın idaresini General Kleber'e havale edip Fransa'ya döndü.

General Kleber'le Sadrazam Yusuf Ziyaeddin Paşa arasında yapılan yazışmalar, 28 Ocak 1800'de Fransızların Mısır'ı boşaltması hakkında El-Ariş Sözleşmesi'nin imzalanmasıyla

neticelendi. Esaslarını İngiliz Amiral Sidney Smith'in belirlediği anlaşmaya göre, üç aylık ateşkes sonunda Fransız askerleri savaş araç gereçleriyle memleketlerine dönebilecek, yolculuk için gerekli gemileri ve yol masraflarını Osmanlılar karşılayacaktı. Lâkin ne Londra hükümeti, ne de Napolyon anlaşmayı onaylamadı. Osmanlı yönetimi de kendi topraklarında, kendisine ait olmayan bu savaşı sürdürmek zorunda kaldı.

Rusya, Fransa'yı Akdeniz'den söküp atmak hususunda savaşın ilk yıllarında sergilediği heyecanı yitirmişti. Rus Çarı, El-Ariş'teki müzakereler sırasında Sir Sidney Smith'in Rusya'yı Osmanlı İmparatorluğu'nun en tehlikeli düşmanı olarak göstermesine çok kızdı. İngilizler'in 20 Eylül 1800'de Malta'da Fransızlar'ı mağlup edip adaya yerleşmesi gerginliği daha da tırmandırdı. Zira Rus Çarı, adanın gerçek sahipleri olan ve Napolyon tarafından buradan kovulan Malta Şövalyeleri'nin hamiliğini üstlenmiş, daha sonra Papa Altıncı Pius'un rızasıyla tarikatın başına geçmişti. Bu yüzden İngiltere'nin Malta'yı işgalini ada üzerindeki meşru hakkının ihlali saydı ve Rusya'da bulunan bütün İngiliz gemilerine el koydurdu.

Artık her yerde, Rusya'nın koalisyondan ayrılacağı, birliklerini Akdeniz'den geri çekeceği ve İngiltere'ye duyduğu kızgınlıkla Fransa'ya yakınlaşabileceği konuşuluyordu. Bu söylenti, İstanbul'da büyük bir endişe doğurdu. Rus Elçisi General Tamara, çarlarının birliklerini geri çekse bile Osmanlılar'la yaptığı ittifaka sadık kalacağı ve yükümlülüklerini eksiksiz bir şekilde yerine getireceği hakkında güvence vererek ortalığı bir nebze yatıştırdı. Bu arada İstanbul'a Çar Paul'un öldüğü ve yerine 12 Mart 1801'de oğlu Birinci Aleksandr'ın geçtiği haberi geldi. Yeni çar, tahta çıkar çıkmaz bir bildiriyle babasının politikalarını terkedeceğini ve babaannesi İkinci Katerina'nın izinden gideceğini ilân etti.

İkinci Katerina, 1762 ile 1796 arasındaki iktidar dönemini adeta Osmanlı İmparatorluğu'nu tarihten silmeye adamıştı. Kırım'ı önce Osmanlı topraklarından kopartıp sonra işgal etti, yüzbinlerce Müslüman'ın vatanlarından kopup Osmanlı topraklarına göçmesine sebep oldu ve "Grek Projesi" adıyla anılan bir planla Bizans İmparatorluğu'nu diriltmeye çalıştı. Birinci Aleksandr'ın Osmanlı-Rus ittifakının resmen geçerli olduğu bir dönemde İkinci Katerina'nın politikalarına sahip çıkması, İstanbul'da nefretle karışık bir tedirginlik uyandırdı.

Osmanlı yönetimi, Mısır'daki mücadele hâlâ devam ederken ve İngilizler'in savaşı sadece Osmanlılar'a yardım olsun diye canla başla sürdürmedikleri gün yüzüne çıkmışken yeni Rus çarına karşı sert bir tepki gösteremedi. Ancak Çariçe Katerina'nın hayaleti, özellikle İstanbul'daki Müslüman ahalinin gönlünde zamanın henüz tedavi edemediği yaralara tuz biber ekti. Aslında halk, Mısır savaşının ilk günlerinde bile Ruslar'la yapılan ittifaktan rahatsız olmuştu. Nitekim Prusya Elçisi Knobelsdorf, 1799 sonlarında kralına, "Her ne kadar Bâbıâli'nin, yani Osmanlı yönetiminin, Rusya ile bugünkü ittifakı iki hükümeti yakınlaştırmış olsa da bu ittifak Ruslar'a karşı kinini hiç saklamayan Türk halkının zihnini etkilememiştir" diye yazmıştı.

General Tamara, tam da Rus aleyhtarı havanın ufku sardığı günlerde zamansız bir adım attı. Üstlendiği diplomatik görevin ağır yükünden sıyrılıp İstanbul'un muhteşem camilerini yakından görmek istedi. Bu ziyaret için önce padişahtan özel izin almak zorundaydı. 1801 Nisan'ında kendisi, eşi, elçilik personeli, Napoli elçisi ve İsveç maslahatgüzarı adına başvuruda bulundu. Sultan Üçüncü Selim, istenen izni verdi. Bâbıâli, yani Osmanlı hükümeti de her ihtimale karşı ziyaretçilerin yanına bir miktar asker tahsis etti. Heyet, bu sayede İstanbul'daki dört büyük camiyi hiçbir hadise yaşanmadan

gezdi. Süleymaniye Camii'ne geldiklerinde ise beklenmedik bir tepkiyle karşılaştılar.

Süleymaniye kayyumbaşısı, yani cami hizmetli başı ziyaretçilere etrafı gezdirmeye başladı. Ancak bu sırada civardaki suhteler, yani medrese talebeleri biraraya toplandılar ve elçi ile yanındakilerin içeriye girmelerine müsaade etmediler. General Tamara ve beraberindekiler ellerindeki izne istinaden camiyi gezmekte ısrar edince işler çığırından çıktı. Galeyana gelen suhteler, ayaklarındaki takunyaları ve etraftan söktükleri kaldırım taşlarını camiye girmeye çalışan yabancılara fırlattılar. Bir Rus albay, taş ve takunya darbeleriyle ağır yaralanırken, Napoli elçisi hafif yaralar aldı. General Tamara'nın eşi, baygın bir hâlde kavganın olduğu yerden uzaklaştırıldı.

Suhtelerin takunyaları, Osmanlı yönetimini hayli zor durumda bıraktı. Savaş dönemlerinde bile can güvenlikleri teminat altına alınmış olan elçiler, İstanbul'un orta yerinde saldırıya uğramışlardı. Mesele uluslararası bir krize dönüşmeden sorumluların yakalanması için harekete geçildi. Yeniçeri ağasının yokluğunda İstanbul'un emniyetini sağlayan sekbanbaşıya, hemen kayyumbaşı ile diğer şahitleri sorguya çekip hadiseye karışanları tespit etmesi ve yakalaması emredildi. Saldırıyı gerçekleştirenler medrese talebeleri olduğundan şeyhülislâmdan da suçluların yakalanmasına kimsenin müdahale etmemesi hakkında bir fetva alındı.

Hükümet, Rus elçinin ayaklar altına alınan onurunu tamir etmek için bazı adımlar attı. Osmanlı dışişlerini yürüten reisülküttap, bir adamını General Tamara'ya yollayıp resmen özür diledi. Sadrazama vekâlet eden kaymakam, kuru bir özrün yeterli gelmeyeceği düşüncesiyle Sultan Üçüncü Selim'e, General Tamara ile eşine 2.500 guruş değerinde iki hediye bohçası gönderilerek devletçe hatırlarının alınmasını teklif etti. Üçüncü Selim, kaymakamın önerisini, "Bak nedir şu vakitsiz

olan hezeyana! Elçi elbette taltif olunsun ve efendimiz duymasın yoksa bizi azarlar denilerek özür dilensin. Hediye de gönderilsin. Maazallah böyle vakitte!" diyerek olumlu karşıladı. Maliyeden sorumlu defterdar efendi, takdim edilecek hediyeleri hazırlamakla görevlendirildi.

General Tamara, korkulanın aksine nispeten ağırbaşlı davrandı. Yaşananlardan dolayı Osmanlı Devleti'ni suçlamadı. Hem kaymakamın hem de reisülküttabın hususi adamlar yollayarak özür dilemelerini diğer elçiler nezdinde kendisi için yeterli gördü ve hediye bohçalarını yakışık almayacağı gerekçesiyle geri çevirdi. Saldırının asıl tahrikçilerinden birkaçının idam, hadisede parmağı olanların sürgün, kavgada bulunup da pek kabahati olmayanların önce Bâbıâli'de azarlanmalarını, sonra sokaklarda teşhir edilerek Süleymaniye Camii avlusuna götürülüp halkın gözleri önünde dövülmelerini istedi. Başına gelenleri ve kendisinden nasıl özür dilendiğini, olası dedikoduların önünü almak için Rusya'ya "hafifçe" yazmak zorunda olduğunu söyledi.

Üçüncü Selim, bu isteği "Güzel amma alenen Süleymaniye avlusunda suhtelerin dövülmeleri bir türlü olamaz. Bu madde için bütün suhteleri idam mümkündür. Lâkin halk arasında alenen talebe darbı görülmüş işitilmiş şey olmadığından buna cesaret olunamaz. Bu maddeye sebep olan fesat çıkaranlar idam ve sürgün olunup, cezalandırma ve azarlama her ne ise alenen olmayacak şekilde düzen veriniz. Yoksa daha kötü olur ha!", diyerek Rus elçinin cezaların infazı yöntemini kabul etmedi.

Devletin başına büyük dert açan takunyalı eylemi gerçekleştirenlerden bazıları kısa sürede yakalandı. Kaymakam ve şeyhülislâm, suçluların nasıl cezalandırılacağı hususunda kendi aralarında yaptıkları görüşmeler neticesinde hem padişahın çekincelerini giderecek hem de General Tamara'nın taleplerini karşılayacak bir ara yol buldular. Buna göre, tutuklanan

18 kişiden ikisinin asıl tahrikçi oldukları için Rumeli Hisarı'nda idam edilmeleri, idamların saldırıya uğrayan elçilerin adamlarının gözleri önünde yapılması, iki kişinin aynı kalenin zindanında hapse atılması, 14 kişinin de hadiseye karışmalarına rağmen cürümleri az olduğundan Bâbıâli'de alenen yirmişer değnek vurularak serbest bırakılması kararlaştırıldı.

Elçilerden, idam ve hapis cezalarıyla ilgili herhangi bir eleştiri gelmedi. Ancak 14 suhtenin, şeyhülislâm, nakibüleşraf ve kazaskerlerin tayin ettikleri adamlar huzurunda Bâbıâli'de alenen yirmişer değnek vurularak serbest bırakılmaları pek beğenilmedi. Bâbıâli'de bulunan Rusya tercümanı Konton, reisülküttaba, "Bu şekilde cezalandırma devletlerle alay etmektir" diyerek memnuniyetsizliğini açıkça ifade etti. Reisülküttap, Konton'u, "Bunların suçu sabit olmadığından bu şekilde hafifçe cezalandırıldılar. Tahliye edilmeleri de sadece diğer arananların ele geçmesi içindir" sözleriyle ikna etmeye çalıştıysa da tercüman itirazlarını sürdürdü.

Yaşanan küçük çaplı kriz, nihayet Prusya elçisinin devreye sokulmasıyla aşıldı. General Tamara, 1802'nin başlarında, Osmanlılar'la Ruslar arasında yeni bir krizin kapıda olduğu günlerde İstanbul'daki görevini tamamlayarak ülkesine döndü.

BALKANLAR'DA İSYAN

Balkanlardaki ilk milliyetçi isyan Sırbistan'da meydana geldi. Sırbistan'da hakimiyeti ele geçiren Yeniçeri dayılarının baskısından bunalan halk, Bâbıâli'nin de desteği ile bunlarla mücadeleye girişmişti. Başlangıçta mahallî yeniçerilere ve ayanlara karşı bir hareket olarak başlayan bu direniş, 1804'te Kara Yorgi Petroviç'in liderliğinde millî ayaklanmaya dönüştü. Kara Yorgi, okuma-yazması olmayan, Topalalı bir domuz tüccarı ve Avusturya ordusunun eski çavuşlarındandı. Osmanlı kuvvetlerine karşı başarılar kazanarak Avusturya ve Rusya ile ilişkiye geçti. Üçüncü Selim, Süleyman Paşa'yı Belgrad Valiliği'ne atayıp, Bosna Valisi Ebubekir Paşa'yı da hem Sırpları tedip etmek hem de yamakların iktidarını tamamen ortadan kaldırmakla görevlendirdi. Ebubekir Paşa, Sırplarla işbirliği yaparak yamakların üzerine yürüdü ve Belgrad'ı ele geçirdi. Şehirden kaçan dayılar yakalanarak idam edildiler. Fakat Ebubekir Paşa'nın askerlerinin önemli bir kısmı Karadağlıların akınlarını durdurmak için Bosna'ya gönderilince yamaklar Belgrad sokaklarında Sırplara saldırmaya başladılar. Niş Valisi Hafız Paşa, Belgrad Valiliği'ne tayin edildi ve bir ordunun komutasında Sırbistan'a sevkedildi. Fakat 18 Ağustos 1805'te asiler karşısında ağır bir hezimet aldı ve Niş'e kaçtı. Kara Yorgi 21 Kasım'da Semendire'yi ele geçirdi ve komiteyi

buraya nakletti. Aralık 1806'da Belgrad da Sırpların eline düştü. Bu sırada Rusya ile yeni bir savaşın patlak vermesiyle Sırbistan'da durum daha da kötüye gitti.

İngiliz Donanması İstanbul Önlerinde

Fransızlar'ın Mısır'dan çıkartılması için Osmanlılara destek veren Ruslar'ın Akdeniz'e yerleşme çabaları, Mora'daki Rumları kışkırtmaları ve Boğazlar'dan geçiş hakkını daimî hâle getirmek istemeleri, İngilizler'in de Mısır'a yerleşme gayretleri İstanbul'da büyük tedirginlik doğurdu. Üçüncü Selim bu yeni durum karşısında, Napolyon'un komutasında Avrupa'da yayılma politikasına hız veren Fransa'yla anlaşma gereğini hissetti. 1802'de Paris'te Osmanlı İmparatorluğu ile Fransa bir antlaşma imzaladı.

Bu durum Ruslar'la arayı açtı. Osmanlı İmparatorluğu, başta bir tereddüt yaşasa da Fransa'nın Jena'daki zaferinden de destek alarak 26 Aralık 1806'da Rusya'ya savaş ilan etti. Bunun üzerine İngiliz filosu 18 Şubat 1807'de Çanakkale Boğazı'nı geçerek İstanbul önlerine geldi. Şehirde savunma tedbirlerinin alınması ve Üçüncü Selim'in kararlı tavrı karşısında İngiliz donanması 1 Mart'ta İstanbul önlerinden ayrılıp, Mısır'a yöneldi. İskenderiye'yi ele geçiren İngilizler, Kavalalı Mehmed Ali Paşa karşısında mağlup oldular.

Rus Savaşı

Darbeler ve karşı darbeler sonrası İkinci Mahmud Osmanlı tahtına geçtiğinde, 1806'da Rusya'nın, 1807'de İngiltere'nin Osmanlılar'a karşı başlattıkları iki cepheli savaş sürmekteydi. Bu dönemde Avrupa'da yaşanan gelişmeler yeni padişaha iktidarını kurması için gerekli imkânı sağladı. Napolyon Fransası'nın tehdidini tek başına göğüslemek istemeyen İngiltere,

5 Ocak 1809'da, Kal'a-i Sultaniye Antlaşması'yla Osmanlılar'a karşı saldırgan tavrına son verdi.

Rusya, 1808'de Erfurt'ta, Osmanlılar'ı bu savaşa iten Fransa ile anlaşmamış olmanın verdiği rahatlıkla savaşı daha da şiddetli bir şekilde sürdürmeye devam etti. Savaş Osmanlılar aleyhine gelişti. Ancak tam bu günlerde Napolyon'un Moskova seferine çıkması, Ruslar'ı daha fazla ilerlemekten men etti ve taleplerini yumuşatmaya zorladı.

Napolyon ve Ruslar

Napolyon, 14 Haziran 1807'de Rusya'yı Friedland'da ağır bir şekilde mağlup etti ve Rus Çarı, Fransa ile ittifak kurmak için Tilsit'te Napolyon ile biraraya geldi. Tilsit görüşmelerinde Napolyon ile Rus Çarı, Osmanlı İmparatorluğu'nu aralarında taksim ettiler. Tilsit görüşmeleri, Şark Meselesi için önemliydi. Avrupa, kendi iç sorunlarını çözer çözmez yüzünü Doğu'ya döneceğini ve ilk olarak da Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için anlaşma masasına oturacağını bir kez daha göstermişti. Ancak Osmanlı İmparatorluğu'nu masa başında paylaşmak sanıldığı kadar kolay olmayacaktı.

Rusya, Fransa'nın da desteğini arkasına aldığı için gözünü Boğazlar'a dikti ama buna yine ilk karşı çıkan Fransa oldu. Rusya'nın Osmanlı topraklarında kontrolsüz bir şekilde yayılmasını kendi menfaatlerine ters bulan Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ile Rusya'nın bir ateşkes antlaşması imzalamasını sağladı. İngiltere ise müttefiki Rusya'nın Fransa'yla yakınlaşması yüzünden Osmanlı İmparatorluğu'yla ilişkilerini geliştirecek bir dış politika takip etmeye başladı. 5 Ocak 1809'da da Osmanlı İmparatorluğu'yla Kal'a-i Sultani Antlaşması'nı imzaladı. Napolyon, Avrupa'yı o kadar karmaşık bir hale getirmişti ki, kimin ne zaman ne yapacağı ve kiminle anlaşma

masasına oturacağı kestirilemiyordu. Bundan da kötüsü Napolyon artık herkes için bir tehlike demekti ve bu tehlikeyi Mısır işgalinden sonra ikinci defa hisseden ülke Osmanlı İmparatorluğu'ydu. Bu, hedefi belli olmayan tehlikenin önünü almak için Osmanlı İmparatorluğu Rusya ile 1806'dan bu yana aralıklarla devam eden savaşa 28 Mayıs 1812 Bükreş Antlaşması ile bir son verdi. Rusya, Baserabya dışında ele geçirdiği bütün Osmanlı topraklarından geri çekilmeyi kabul etmişti. Rusya, kendisine fazla avantaj sağlamayan Bükreş Antlaşması'na, Napolyon'un Rusya üzerine büyük bir sefere çıkma hazırlıkları yaptığı için razı olmuştu.

Sırp İsyanı

1812'de Bükreş Antlaşması'nı imzalamak zorunda kalan Osmanlı hükümeti, antlaşmada Sırplar'a özerklik vereceğini taahhüt etmişti. Ancak bu sırada Rusya ile Fransa arasında büyük bir savaşın patlak vermesi (Napolyon'un Moskova seferi) üzerine buna uyulmadı. Bâbıâli, Sırplar'ın Rus desteğinden mahrum kalmaları ve isyanın liderleri arasında anlaşmazlıklar çıkmasından istifadeyle, asileri tenkil için harekete geçti. Sırbistan'a giren Osmanlı kuvvetleri Ekim 1813'te isyanı kontrol altına aldı. Bu gelişmeler üzerine Kara Yorgi, Avusturya'ya kaçtı.

Bâbıâli, isyan sonrasında Sırbistan'da yeni düzenlemeler yaptı. Osmanlı hâkimiyetini kabul eden Sırp âyanları, kendi bölgelerinin knezi, yani idarecisi kabul edildiler. Kara Yorgi'nin rakibi ve ülkenin nüfuzlu ailelerinden birine mensup olan Miloş Obronoviç, Rudnik, Pojega ve Alacahisar Büyük Knezi kabul edildi. Ancak yapılan yeni düzenlemelere rağmen Sırp halkı ile mahallî Osmanlı idarecileri arasındaki çatışmalar yer yer devam etti.

1830'da Obronoviç ve soyundan gelecekler tarafından idare edilecek özerk bir Sırbistan resmen tanındı. Obronoviç, 1833'te

tekrar harekete geçip, prensliğin topraklarını genişletti. Kavalalı isyanı yüzünden oldukça sıkıntılı günler yaşayan Osmanlı hükümeti, bu oldubittiyi kabullenmek zorunda kaldı. Miloş, Sırbistan'a özerklik kazandırmayı başarmıştı

Rum İsyanı

Rumlar'ın bağımsızlığı için ilk adım, bir Rum tüccarı olan Manuel'in, iki arkadaşıyla birlikte, 1814'te Odesa'da Philike Heteria Cemiyeti'ni kurmasıyla atıldı. Tepedelenli Ali Paşa, 1820'de Osmanlılar'a karşı yürüttüğü mücadelede, Rumlar'ı da isyana teşvik etti. Paşa'nın yakalanıp, oğullarıyla birlikte idam edilmesi bölgede büyük bir otorite boşluğu doğurdu ve bu durum Rum çetelerinin işini kolaylaştırdı.

İpsilanti, Şubat 1821'de, yıllardır hazırlandığı Rum isyanını Eflak'ta başlattı. İsyan kısa sürede Boğdan'a sıçradı. Ancak Avrupa'nın önde gelen devletleri destek vermedi. Osmanlılar iç ve dış destekten mahrum kalan Memleketeyn'deki isyanı sert tedbirlerle bastırmayı başardılar.

Mora'da Nisan başlarında Patras'da başlayan isyan geniş bir tabana dayandığı için kısa sürede Orta ve Güney Yunanistan ile bazı adalara yayıldı. Birkaç hafta içinde Mora'daki bütün Müslümanlar'ın öldürülmesiyle gelişen isyan ve asilerin masum Müslüman ahaliye karşı uyguladıkları vahşi katliam haberleri İstanbul'da infial yarattı. Bu ayaklanmaya destek verdiği kabul edilen Rum Patriği Gregor, 22 Nisan 1821'de Patrikhane'nin Petro Kapısı'nda asıldı.

Helen hayranlığı etkisiyle Avrupa aristokrasisi ve aydınları, Rum isyanını Helenlerin özgürlük mücadelesi ve bir Hristiyanlık davası olarak coşkuyla alkışladılar. Avrupa'nın dört bir tarafında Helen Dostluk Komiteleri kuruldu, birçok kişi Rumlar'a

sağladıkları maddi ve manevi destekle yetinmeyerek gönüllü savaşçılar olarak Mora'ya geldiler.

1822'de İngiliz Dışişleri Bakanlığı'na, Cannig'in atanması, 1825'te de Çar Birinci Aleksandır'ın ölmesi üzerine tahta Birinci Nikola'nın geçmesi, Osmanlılar'ın Mora'daki işini çıkmaza soktu. İkinci Mahmud'un yardım isteği üzerine Kavalalı'nın oğlu İbrahim Paşa 1825'te Osmanlı ve Mısır kuvvetleriyle Mora'ya çıkmış ve yavaş yavaş asileri tenkil etmeye başlamıştı. İbrahim Paşa'nın asileri tamamen ezmeye yaklaştığı bir sırada, İngiltere ve Rusya Mora'nın özerk olması konusunda anlaştılar.

Notalarının da reddedilmesi üzerine İngiltere, Rusya ve Fransa kuvvetlerinden oluşan bir müttefik donanması 20 Ekim'de Navarin'de demirli Osmanlı-Mısır donanmasını yaktı. Osmanlılar'ın yine Rumlar'a özerklik verilmesini reddetmeleri üzerine Rusya 26 Nisan 1827'de Osmanlılar'a karşı harp ilân etti. Fransa ile İngiltere ise Mısır kuvvetlerini Mora'dan çıkarmak için bölgeye asker sevketmeyi kararlaştırdılar. İbrahim Paşa Fransızlar'la anlaşıp, alelacele Mısır'a döndü.

Savaşın başlamasıyla birlikte yaklaşık iki yıl albay rütbeli bir asker olarak, üniformasıyla Rami Kışlası'nda yatıp kalkan İkinci Mahmud'un bütün çabaları, Rus birliklerinin Edirne'ye kadar gelmelerine ve Doğu Anadolu'nun büyük bölümünü işgal etmelerine engel olamadı. Ruslar karşısında ağır bir mağlubiyete uğrayan Osmanlılar, sonunda 14 Eylül'de Rusya ile imzalanan Edirne Antlaşması'yla Londra'da alınan kararları tanımak zorunda kaldılar.

İngiltere, Fransa'nın da desteğiyle Yunanistan'ın sınırlarının küçültülmesi, buna karşılık Yunanistan'a tam bağımsızlık verilmesi teklifini Rusya'ya kabul ettirdi. 3 Şubat 1830'da imzalanan bu protokol kararları, 24 Nisan'da Osmanlı İmparatorluğu tarafından kabul edildi.

İKİNCİ MAHMUD'A HRİSTİYANLIK TEKLİFİ*

1828 Osmanlı-Rus savaşını kaybeden Osmanlı İmparatorluğu, imzaladığı 14 Eylül 1829'da Edirne Antlaşması'nın 10. maddesi ile müttefiklerin daha önce aldığı kararları tanıdı.

Avusturya elçisine göre Edirne Antlaşması, "Galip bir devletin zayıf bir düşmanı bugüne kadar akdetmeye zorladığı en ağır ve en küçük düşürücü" antlaşma olarak nitelendirirken, Osmanlı İmparatorluğu'nun "bağımsız devletler arasında sayılmadığının" bir işareti olarak yorumluyordu.

Osmanlılar, Edirne Antlaşması ile müttefiklerin 6 Temmuz tarihli kararları kabul etmeyi taahhüt etmişlerdi, ama 22 Mart 1829'da yeni kurulacak Yunanistan devletine Eğriboz Adası'nı da veren sınıra şiddetle itiraz ettiler. Diğer taraftan İngiltere de sınırları değiştirmenin haksızlık olduğuna inanıyordu ve Metternich, bu şartlar altında "Osmanlı Devleti'nin bundan sonra varlığını sürdürmesinin şüpheli olduğu" görüşündeydi.

Osmanlı yönetiminin o dönemlerdeki tek çabası, Edirne Antlaşması hükümlerinin yerine getirilmesi sırasında mümkün

* Aykut Can, "Osmanlı padişahlarına sadece Papa değil Rus Çarı da Hristiyan olmalarını teklif etmişti", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 31 (26.12.2010). Yazısının bir kısmını kitabımda kullanmama müsaade ettiği için Aykut Can'a teşekkür ederim.

olan tüm çareleri kullanarak, Rus Çarı'nın yumuşatmaktı. İlk tazminat tutarı ödenmişti, ama kalanını temin etmek çok zordu. Osmanlı yönetimi ayrıca Asya'daki kalelerin devri konusunda da ciddi tereddütler gösteriyordu. Bu yüzden Süleyman Necib Efendi ve Koca Hüsrev Paşa'nın damadı Halil Rıfat Paşa, Rus Çarı'nı yumuşatmak için Petersburg'a gittiler. Uzun süren müzakereler sonucunda yeni bir Osmanlı-Rus Antlaşması imzalandı.

Çar Nikola, Rum İsyanı'nın neticesinde imzalanan Edirne Antlaşması'ndan sonraki süreçte, yeni uygulamak istediği 'güçsüz ama varlığını devam ettiren bir Osmanlı' politikasını benimsetmek maksadıyla samimiyet hislerini İkinci Mahmud'a iletmek istedi. 11 Ocak 1830'da Rus Sarayı'na gönderilen Halil Rıfat Paşa'nın veda merasimi esnasında Çar, paşa vasıtasıyla İkinci Mahmud'a akıl almaz bir teklif yaptı. Koyu bir Ortodoks olan Nikola, Müslümanlar'ın halifesi olan İkinci Mahmud'a "Sultan Mahmud'un saltanatının ve sülalesinin devamının en emin yolunun tebaasının çoğunluğunun dini olan Ortodoksluğa geçmesidir" ifadesiyle Ortodoks olmasını tembihledi. Hatta bununla da yetinmeyerek İstanbul Boğazı'na göndereceği askerlerin başındaki generale verdiği talimatnamede Osmanlı padişahının muhakkak Ortodoksluğa kazandırılmasını emrediyordu. Ancak Müslümanlar'ın halifesinin böyle bir teklifi kabulü imkânsızdı. Rus Çarı bunun üzerine zorla ve diplomasi yoluyla imparatorluğu parçalama yoluna gitti. Nitekim 1850'lerde Türkiye'yi ziyaret eden bir Fransız, "Rusya, diplomasisi ile zaferi kazanmadan silahla fethe girişmez" diyecekti. Avrupalı devletler tarafından Osmanlı Devleti'nin "Hasta Adam" olarak tabir edilmesi Birinci Nikola'nın eseridir.

TÜRK-RUS İTTİFAKI

Napolyon'un Mısır seferinden sonra bölgeye gelen Osmanlı askerlerinden Kavalalı Mehmed Ali Paşa kısa sürede Mısır'a hakim olmuştu. Kavalalı Mehmed Ali Paşa ise Mora'nın kaybedilmesi üzerine Suriye valiliğinin kendisine verilmesini istemiş, buna karşılık İstanbul'dan sadece Girit valiliğinin verilebileceği cevabını almıştı. Osmanlı yönetimi ile Kavala'nın arası açıldı.

Nihayet Kasım 1831'de İbrahim Paşa kara ve denizden Suriye'ye girdi. İbrahim Paşa kısa sürede Lübnan ve Suriye'nin birçok bölgesini ele geçirdi.

İbrahim Paşa, Temmuz'da Belen ve Humus'ta cereyan eden iki savaşta Osmanlılar'ı mağlup etti. Diplomatik teşebbüslerden bir sonuç çıkmaması üzerine Konya'ya giren İbrahim Paşa, 21 Aralık 1832'de Konya yakınlarında yapılan savaşta Osmanlı ordusunu mağlup ve sadrazamı esir etti.

Fransa, Kavalalı'nın yanındaydı. İngilizler ise, yardım talep etmek üzere Londra'ya gelen Namık Paşa'nın bütün ısrarlarına rağmen harekete geçmediler.

Avrupalı devletler Osmanlı'ya yardım etmeyince Rus Çarı Nikola, İkinci Mahmud'un yardım isteğini kabul ederek, 25

Aralık'ta ön görüşmeler yapmak üzere bir Rus askerî heyetini İstanbul'a gönderdi. Bu arada Kavalalı İbrahim Paşa, 2 Şubat 1833'te Kütahya'ya girdi.

İkinci Mahmud'un talebi üzerine bir Rus filosunun Boğaz'a girerek 5 Nisan 1833'te Beykoz'a 13 bin asker çıkartması bir anda uluslararası diplomasiyi hareketlendirdi. Ruslar'ın Boğaz'a yerleşmesinden son derece rahatsız olan İngiltere ve Fransa, Osmanlı hükümeti ve Kavalalı üzerinde baskı kurarak, iki tarafı savaşa son vermeye zorladılar. 6 Mayıs 1833'te meydana gelen Kütahya uzlaşması ile Suriye ve Adana Kavalalı idaresine verildi.

Rusya'nın, 8 Temmuz 1833'de Osmanlılar'la imzaladığı Hünkâr İskelesi Antlaşması'nda muhtemel bir Mısır saldırısı karşısında tekrar yardıma gelmeyi taahhüt etmesi ve antlaşmanın gizli bir maddesiyle bu yardımı mukabilinde Boğazlar'ı düşmanlarına kapatıp kendisine açık tutmayı başarması, ileride "Boğazlar Meselesi"nin patlak vermesine zemin hazırlayacaktı.

Çar Nikola'nın askerlerinin Beykoz'a çıkmasının anısına İstanbul Boğazı'nın Selviburnu mevkiinde 25 Haziran 1833 tarihli bir anıt dikildi. Ancak Birinci Dünya Savaşı sırasında bölge halkı tarafından anıt yerle bir edildi.

KIRIM HARBİ

Kırım Harbi Sebepleri

1848 ihtilalleri, Avrupa'da birçok yerde kargaşaya sebep oldu. Macarlar ve Polonyalılar, Avusturya ve Rusya'ya karşı ayaklandılarsa da, başarılı olamayarak Osmanlı topraklarına iltica ettiler. Ardından Osmanlı toprağı olmasına rağmen Rus nüfuzu altında bulunan Eflaklılar, Ruslar'a karşı direnişe geçtiler, ancak yenildiler ve onlar da Osmanlı ülkesine sığındılar. Osmanlı İmparatorluğu, Ruslar'ın ve Avusturyalılar'ın bütün baskılarına rağmen ihtilalcileri teslim etmedi. Bu durum Avrupa kamuoyunda müspet karşılanırken Ruslar'la, Osmanlılar arasındaki ilişkilerin gerginleşmesine sebep oldu. 1848 ihtilalleri, Rusya ile İngiltere arasındaki ilişkilerin de bozulmasına yol açtı

Bu hadiselerin arkasından Kutsal Yerler (makamat-ı mübareke) meselesi ortaya çıktı. Kudüs'te bulunan Hristiyanlığın kutsal mekânlarında dış müdahaleler başlamadan önce Osmanlılar, Katolik, Ortodoks, Protestan, Yahudi ve Ermeniler arasında bir denge kurmuşlardı. Ancak Avrupalı devletlerin ve Rusya'nın kendi mezhepdaşlarını ön plana çıkarıp, bu yerlerde onların hakim olmalarını sağlamak istemeleri hem

bu dengeleri bozdu, hem de Osmanlı İmparatorluğu üzerinde bir baskı oluşturdu. 1829'dan sonra Rusya, Kudüs'te Ortodoksların lehine birçok yeni hakların alınmasını sağlamıştı. Fransa halkının dinî duygularını kullanarak kendisini desteklemelerini sağlamak isteyen Louis Napolyon da, 1850'de Latinler için yeni ayrıcalıklar istedi. Latinlerin kazandığı yeni haklar, Louis Napolyon'un Fransa'da cumhuriyeti sona erdirip, imparatorluğunu ilân etmesinde önemli rol oynadı. Latinlerin kazandığı yeni ayrıcalıklar, kendisini Ortodoksların hamisi sayan Rusya'yı onların lehine yeni imtiyazlar koparılmasını sağlamak için harekete geçirdi.

Rus Çarı I. Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'nun kısa bir sürede çökeceğine inanıyor ve onun mirasının önemli kısımlarını ele geçirmek istiyordu. Osmanlı İmparatorluğu'nu ortadan kaldırıp, mirasına konma fikri onda bir saplantı hâline gelmişti. Rusya hem Fransa'ya karşı destek sağlamak, hem de Osmanlı İmparatorluğu'nu paylaşmak için İngiltere ile temasa geçti. İngiltere, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu'nu Fransa'yı dışarıda bırakarak paylaşma fikrini reddetmedi, ancak müspet bir cevap da vermedi. Bu durum Rusya'nın, İngiltere'nin desteğini kazandığı kanaatine varmasına sebep oldu.

Şubat 1853'te Çar Nikola, Osmanlı İmparatorluğu'na elçi olarak Türk düşmanı Prens Mençikof'u tayin etti. Mençikof'un İstanbul'daki davranışları iki ülke arasındaki ilişkileri iyice gerginleştirdi. Mençikof, iki ülkenin ilişkilerini bozmak için her türlü olumsuz davranışta bulundu. Buna karşılık Osmanlı devlet adamları da alttan alarak, mesele çıkmamasına özen gösterdiler.

Mayıs 1853'te Rusya, Osmanlı İmparatorluğu'ndan ülkesindeki Ortodoksların himayesi altında olduğunu belirten yeni bir antlaşmanın yapılmasını istedi. Bunun üzerine Fransız ve İngiliz elçileri durumu görüşmek üzere ülkelerine gittiler. Sultan

Abdülmecid onların yokluğunda Rusya'nın isteklerini kabul etmek zorunda kaldı. Ancak İngiliz elçisi dönünce, Mustafa Reşid Paşa'nın hariciye nazırı olmasını sağladı ve Rus tekliflerini reddettirdi.

Osmanlı hükümeti ve İngiltere'nin oyununa geldiğine inanan Rus Çarı, 31 Mayıs 1853'te istekleri kabul edilmediği takdirde Eflak ve Boğdan'ı (Memleketeyn) işgal edeceğini ilân etti. Bunun üzerine İngiltere, donanmasını Çanakkale Boğazı'nda topladı ve elçisine gerektiğinde bu gemileri İstanbul'a çağırma yetkisini verdi. İngilizler'i geriletmek isteyen Rusya ise 2 Temmuz'da Eflak ve Boğdan'ı işgal etmeye başladı. Savaşa engel olmak isteyen Avrupa'nın önemli devletleri Viyana'da yaptıkları toplantı sonucunda, Rusya'nın Ortodoksların hamisi ve Fransa ile Rusya'nın bu uygulamanın garantörü olduğunu belirten bir nota hazırladılar. Çar bunu hemen kabul etti. Ancak Ortodokslara verilen ayrıcalıkları milletlerarası antlaşmaların sonucu olarak değil de, sultanın bahşettiği bir hak olarak gören Osmanlı hükümeti, İstanbul sokaklarındaki Rus aleyhtarı gösterilerin de etkisiyle, Viyana Notası'nı reddetti. Savaştan kaçınmak isteyen İngiltere'nin Osmanlılar'ı uzlaşmaya mecbur etmek için donanmasını Çanakkale'den geri çağırmasına rağmen, kamuoyu baskısı altındaki Osmanlı İmparatorluğu, Rusya'nın Eflak ve Boğdan'daki askerlerini çekmesi için bir nota verdi ve 1853 Ekim'inin sonlarında Tuna'yı aşan Ömer Paşa komutasındaki Osmanlı askerleri savaşı başlattı. Doğu Anadolu'daki Osmanlı ordusu da Şeyh Şamil tarafından yıpratılan Kafkasya'daki Rus birliklerinin üzerine yürüdü.

İngiltere ve Fransa Osmanlı'nın Yanında

Karadeniz'de Ruslar'ı engellemek için bulunan Osmanlı donanmasının 30 Ekim'de, Sinop'ta bir baskın sonucunda

batırılması İngiliz ve Fransız kamuoyunda büyük tepkilere sebep oldu. 1848 ihtilalleri sırasında ülkesine sığınan mültecileri Ruslar'a karşı koruduğu için Avrupa kamuoyunda Osmanlı İmparatorluğu'na karşı olumlu bir hava hakimdi. İngiltere ve Fransa ise, Rusya'nın Osmanlı İmparatorluğu aleyhine fazla büyümesini kendi çıkarları açısından uygun bulmuyorlardı.

İngiltere, donanmasına Osmanlı topraklarının korunması ve Rus donanmasının Sivastopol'a geri döndürülmesi emrini verdi. İngiliz ve Fransız isteklerini kabul etmeyen Rusya, bu iki ülke ile ilişkilerini dondurdu. Rusya'nın daha fazla yayılmasını istemeyen İngiltere ve Fransa, Osmanlı İmparatorluğu ile 12 Mart'ta İstanbul Antlaşması'nı imzaladı. 28 Mart 1854'te Rusya'ya savaş ilân ettiklerinde durum milletlerarası bir boyut kazanmıştı.

Kırım Harbi Cepheleri

Osmanlı ordusu Varna, Şumnu ve Silistre'de, Ruslar'la savaşıyordu. İngiliz ve Fransızlar bu cephede harekete geçmek üzereyken Rusya, Avusturya'nın da onların yanında savaşa girmesini önlemek için işgal ettiği Eflak ve Boğdan'dan geri çekildi. Rusya'nın çekilmesinden sonra bu prenslikleri Avusturya işgal etti. Bu olay savaşın gidişatını değiştirdi. Tuna'yı aşıp, Odesa'ya girmek isteyen müttefik kuvvetleri, Avusturya'nın, Eflak ve Boğdan'a girmesi sebebiyle bu harekâttan vazgeçmek zorunda kaldılar.

İngiliz ve Fransızlar, Rus deniz gücünü yok etmek için, savaşı, büyük bir tersaneye sahip olan Sivastopol'un bulunduğu Kırım'a taşıdılar. Başlangıçta Kırım'a gönderilen 60 bin müttefik askerinin sayısı, 1855 baharında, 140 bine ulaştı. Burada savaşan askerlerin çoğu İngiliz veya Fransız birlikleriydi. Osmanlı kuvvetleri, bu cephede onlara göre sayıca daha

azdı. Osmanlı birlikleri, Kafkaslar'daki savaşın yükünü üzerlerine almışlardı. Ancak bu tarafta Ruslar'ı durduramadılar. Doğu Anadolu'ya giren Rus birlikleri başarılı olarak, 25 Kasım 1855'te Kars'ı ele geçirdiler.

14 Eylül'de Kırım'a çıkan müttefikler, 20 Eylül'de Alma Irmağı kıyılarında Ruslar'ı mağlup ettikten sonra, Sivastopol'u kuşatma altına aldılar. Kırım'daki diğer büyük çatışmalar 25 Ekim'de Balaklava'da ve 5 Kasım'da İnkerman'da meydana geldi. Bu iki savaşta da Ruslar mağlup oldu. 26 Ocak 1855'te müttefikler ile Torino'da bir antlaşma yapan Piyemonte de (Sardunya) Ruslar'a karşı savaşa girdi. Piyemonte Kralı Viktor Emanuel, Avusturya'ya karşı İngiliz ve Fransız desteğini alarak, İtalya birliğini kurmak için bu savaşa girmişti.

Savaş devam ederken ummadığı bu durumdan dolayı sinir krizleri geçiren Rus Çarı I. Nikola hasta olmasına rağmen, doktorları dinlemeyerek, eksi 20 derecede askerlerini teftiş etmiş ve bunun sonucunda ilerleyen hastalığı sebebiyle 2 Mart 1855'te ölmüştü. Fransızlar'ın en önemli Rus savunma mevkilerinden birisi olan Malahov'a 8 Eylül 1855'te yaptıkları saldırıdan sonra, daha fazla direnemeyeceklerini anlayan Ruslar kaleleri havaya uçurup, gemileri batırdıktan sonra Sivastopol'u terkettiler. Sivastopol'un 10 Eylül 1855'te alınmasıyla birlikte, artık savaşın sonu görünmüştü.

Kırım Harbi'nin Sona Erişi

İngiliz ve Fransızlar savaşı kısa sürede sona erdireceklerini umuyorlardı. Ancak anavatanlarından çok uzak olmaları, salgın hastalıklar ve iklimden dolayı bu amaçlarına ulaşamadılar. Savaşta her iki taraf da, tifo ve kolera gibi hastalıklardan önemli ölçüde kayıp verdi. Hatta Alma Savaşı'nın kazanılmasında büyük rolü bulunan Fransız birliklerinin komutanı

Saint Arnaud da savaş sırasında yakalandığı tifodan dolayı İstanbul'a götürülürken öldü.

Savaş devam ederken bir taraftan da uzlaşma için bir zemin aranıyordu. İngiliz Başbakanı Palmerston, ordularını geliştirdiği için savaşın devamını istiyordu. Fransa ise istenilen başarının kazanıldığına inandığı ve savaşın devamının İngilizler'e yaramasının önüne geçmek için barış taraftarıydı. Avusturya, Fransa'yı desteklerken, Osmanlılar savaşın sürmesinden faydalanıp, Ruslar'dan çıkarlarına uygun taviz almak için İngiltere ile birlikte hareket ediyordu. Ancak Fransa'nın tavrı İngiltere'yi, Rusya ile barış görüşmelerine başlamak için nota verilmesine ikna etti. Verilen notada Rusya'nın, Viyana Notası temeli üzerinde uzlaşmaya varması, Besarabya'nın Osmanlılar'a iadesi ve Karadeniz'in bütün devletlerin donanmalarına kapatılması şartları vardı. Eğer Rusya bunları kabul etmezse Avusturya da müttefiklerin yanında savaşa girecekti. Çarın bu talepleri 25 Şubat'ta kabul etmesiyle birlikte, Paris Konferansı'nda barış görüşmeleri başladı.

Paris Antlaşması

Paris Konferansı'na savaşan bütün devletler katıldı. Osmanlı heyetinin başında Âli Paşa bulunuyordu. Burada özellikle büyük devletlerin kendi çıkar çatışmaları ön plana çıktı. Osmanlılar bu antlaşmazlıkların kendilerine zarar vermemesi için büyük çaba gösterdiler. Uzun görüşmelerin ve diplomatik manevraların sonunda, 29 Mart 1856'da Paris Antlaşması imzalandı. Buna göre tüm devletler işgal ettikleri toprakları boşaltacak, Osmanlı İmparatorluğu'nun toprak bütünlüğü ve bağımsızlığı antlaşmayı imzalayan devletlerin garantisi altında olacak, Boğazlar yabancı devletlerin savaş gemilerine kapalı tutulacak ve Karadeniz'de savaş gemileri bulundurulmayacaktı. Eflak ve Boğdan prenslikleri eski özerk statülerinde ve

Avrupa devletlerinin garantisi altında olacaktı. Osmanlı İmparatorluğu'nun uygulamaya koyduğu Islahat Fermanı da antlaşmada zikredilerek onaylandı.

Florence Nightingale ve Kırım Savaşı

Kırım Savaşı'nda yaralananlar İstanbul'a getirilerek hastanelerde ve Selimiye Kışlası'nda tedavi altına alınıyorlardı. Bakım iyi değildi ve özellikle Selimiye Kışlası'nda tıbbi malzeme eksikliğinin yanı sıra kalabalık koğuşlarla, pislik ve haşarat ile boğuşuluyordu. Kışlanın çatısı akıyor, yağmur şiddetli yağdığında tuvaletler taşarak koğuşları su basıyordu. 4 Kasım 1854'te İstanbul'a gelen gönüllü hastabakıcı Florence Nightingale ekibiyle birlikte, burada yokluklara ve erkek doktorlara rağmen düzenli ve temiz yeni bir hastane meydana getirdi. Geceleri herkes çekildikten sonra, uzayıp-giden Selimiye Kışlası'nın koridorlarında lambasıyla dolaşır ve hastaları kontrol ederdi. Bu yüzden ona "Lambalı Kadın" denildi. Hemşireliğin kurucusu olarak bilinen Florence Nightingale'in bu gayretli ve şefkatli davranışlarıyla, çalışmaları bütün dünyada kısa sürede duyuldu.

Selimiye'deki meseleleri önemli ölçüde çözen Nightingale, Mayıs 1855'te İngiliz askerlerin tedavisi için bir grup hemşireyle Kırım'a gitti. Florence Nightingale gelmeden önce düzensiz sağlık hizmetleri, pislik, yetersiz beslenme ve hastabakıcı yokluğundan yaralı askerlerin yüzde 50'den fazlası ölüyordu. Onun ve ekibinin çalışmaları ile bu oran yüzde 2.2'ye düşürüldü. Lambalı Kadın, malzeme eksikliği ve diğer zor koşulların yanı sıra, en çok Selimiye'nin başhekimi Dr. Duncan Menzies ve Kırım'daki ordunun en üst düzey hekimi olan Dr. John Hall'in engellemeleri ve düşmanca tavırları ile uğraşmıştı. Bu doktorlar savaş bölgesinde kadınların bulunmasının hastane disiplinini ortadan kaldıracağını iddia ediyor ve herhangi bir

kadının ordudaki tıbbi hizmetlerin yerine getirilişine müdahale etmesini istemiyorlardı. Florence Nightingale onların engellemelerini, özellikle The Times'ın kendisini destekleyen ve öven yazıları ile aşabildi. Nightingale'in yanı sıra bu başarıların kazanılmasını sağlayan diğer bir kişi ise hemşire Sarah Anne Terrot'tu. Ancak onun ismi Nightingale'in gölgesinde kaldığından fazla bilinmemektedir. Florence Nightingale'in Kırım Savaşı ve sonrasındaki çalışmaları sayesinde hasta bakımı uzmanlaşmış kişiler tarafından yapılan bir meslek hâline geldi.

Kırım Harbi'nin Dünya Tarihindeki Yeri

Kırım Harbi, 20. yüzyıldaki iki dünya savaşının bir öncüsü gibidir ve harp tarihi uzmanları bu savaşı, 20. yüzyıldaki savaşların habercisi olarak nitelerler. Bu savaşta uygulanan yeni taktikler, kullanılan yeni silahlar, hemşirelik hizmetleri ve ilk defa muhabirlerin çatışmaları yerinden izleyerek, cepheden gazetelerine haber göndermeleri Kırım Harbi'nin özelliklerindendir. Gerek müttefikler, gerekse Ruslar bu savaşta iklim ve bulaşıcı hastalıkların da tesiri ile büyük kayıplar verdiler.

Fransız ve İngilizler Cromwel'den sonra ilk defa birlikte savaştılar. Osmanlı İmparatorluğu aleyhine yayılan Rusya bir müddet için durdurulabildi. Daha önce Rusya ile işbirliği yapan Avusturya, bu desteğini yitirerek, İngiltere ile Fransa'ya bağımlı hale geldi. Ancak bu iki devletten yeterli desteği alamadığı için 1859 ve 1866'daki savaşları kaybetti. Bu durum da Alman ve İtalyan birliklerine giden yolun açılmasına sebep oldu. Bu savaş Romanya'nın da bağımsızlığının başlangıcıydı. Eflak ve Boğdan'ın bir müddet sonra birleşmesiyle, buradaki Osmanlı hakimiyeti yavaş yavaş ortadan kalktı.

Kırım Harbi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Tesirleri

1711'deki Prut Savaşı'ndan sonra Ruslar karşısında kazanılan en büyük askeri başarı olan Kırım Harbi'nin, Osmanlı İmparatorluğu'na büyük tesirleri oldu. Savaşın maliyetini karşılamak için 1854'te savaş esnasında, Osmanlı tarihinde ilk defa dışarıdan borç para alındı. Ancak alınan ilk borç savaş için harcandığından, bir müddet sonra hem borcu ödemek, hem de diğer ihtiyaçlar için yeniden borç alınmak zorunda kalındı. Bu durum da Düyûn-ı Umûmiye'ye giden yolun, yani imparatorluğun maddi iflasının başlangıcı oldu.

Kırım Harbi, Osmanlı İmparatorluğu'nu birçok teknolojik yenilikle tanıştırdı. Savaş sırasında haberleşmeyi temin için İngilizler, İstanbul ile Varna ve Varna ile Kırım arasında telgraf hattı çektiler. Fransızlar ise Varna'dan Avusturya'ya kadar bir hat uzatmışlardı. Böylece icadının üzerinden çok geçmeden telgraf, Osmanlı ülkesine geldi. Karaköy Limanı'na müttefik gemileri yaklaşamayınca, burada büyük bir rıhtım inşa edildi. İngiliz ve Fransızlar'ın dikkat çekmeleri üzerine, Çanakkale ve İstanbul Boğazı ile kıyılarında 18 adet fener inşa edildi. Fenerbahçe ile Haydarpaşa arasında, askeri amaçlarla 3 kilometrelik bir demiryolu yapıldı. Bu, imparatorlukta kurulan ilk demiryoludur. Savaş esnasında İstanbul'da, Avrupalılar'ın bulunması, yerli ahalinin Avrupalılar'ın ileri sürdüğü gibi uygun yol ve kaldırımlar, sokakların daha iyi temizlenmesi ve ışıklandırılması, lağım kanalları ve su boruları döşenmesi isteklerine yol açtı. Bu harp sırasında İngiliz askeri doktor P. Pincoffs'un tavsiyesi ile batı tarzında ilk Osmanlı mesleki örgütü, *Societe Medicale de Constantinople* adıyla kuruldu.

İstanbul'da bulunan İngiliz, Fransız ve Sardunyalı askerlerin harcamaları esnafı önemli ölçüde zenginleştirdi. Zenginleşen esnaf ise lükse yöneldi. Cevdet Paşa, harem kadınlarının müsrifleşmelerinin ve mesire yerlerinde sık sık görünmelerinin

Kırım Harbi yıllarında meydana geldiğini belirtir. Halk ise savaş yüzünden daha da yoksullaştı. Osmanlı İmparatorluğu savaşın yanı sıra, bir de göçlerle uğraşmak zorunda kaldı. Savaştan sonra Kırım ve Kafkasya'dan göçen yüz binlerce muhacir ülkenin değişik yerlerine (Sivas, Adana vs.) yerleştirildi.

Kırım Harbi'nin Osmanlı Batılılaşma Tarihindeki Yeri

Osmanlı İmparatorluğu ilk defa Avrupa devletleri içerisinde yer aldı ve toprak bütünlüğü ile bağımsızlığı Avrupa'nın en büyük devletlerinin garantisi altına girdi. Tanzimat ile başlayan ıslahat süreci, dışarıdan bir saldırı korkusu olmadan devam ettirilebildi. Âli ve Fuad Paşalar kafalarındaki reformları rahatlıkla yapabildiler. Avrupa tarzı devlet yönetimi yavaş yavaş imparatorlukta uygulanmaya başlandı.

İstanbul'da savaş müddetince çok sayıda Avrupalı asker, subay ve onların aileleri yaşamıştı. Avrupalılar'ın, İstanbul sokaklarında görülmesi, Osmanlılar'ı onların yaşam tarzlarına alıştırdı ve Avrupa modası İstanbul'a girdi. Bütün Avrupalılar'a düşman gözüyle bakma azaldı. İngiliz ve Fransız elçilerinin Osmanlı yönetimi üzerindeki etkisi arttı. Bu savaştan sonra Osmanlı İmparatorluğu'nda sadrazam ve nazır olabilmede, bu iki elçiliğin desteğini temin etmek önemli bir unsur hâline geldi.

Savaş sürerken Sultan Abdülmecid, daha sonra da Sadrazam Reşid Paşa, Fransız elçiliğini ziyaret ettiler. Osmanlı tarihinde ilk defa padişah ve sadrazam bir elçiyi ziyaret etmişti. Savaş sonrasında Sultan Abdülmecid, Fransız Elçiliği'nde tertip edilen baloya Lejyön Dönor nişanını takarak katıldı. İlk defa bir Osmanlı padişahı bir baloya katılıyordu. Abdülmecid'in amacı Rusya ile yakınlaşan Fransa'yı, Osmanlı İmparatorluğu'nun yanına çekmekti. Paris Antlaşması'ndan sonra

ise Paris'teki Osmanlı Elçiliği'nde, Fransa İmparatoru III. Napolyon'un da katıldığı bir balo düzenlendi.

Bu savaş yüzünden oluşan yakınlıktan istifade eden Osmanlı devlet adamları Avrupa ile Osmanlı İmparatorluğu'nu kıyasladılar. Örneğin Cevdet Paşa o yıllarda bir şehirde çıkan yangın sonrasında İngilizler'in olayın mağdurlarına daha çabuk ulaştıklarını söyler.

OSMANLI'NIN OMURGASINI KIRAN SAVAŞ: 93 HARBİ

1877-1878 Osmanlı Rus Savaşı, miladî takvimle 24 Nisan 1877'de başlamıştı. Hicri takvimle ise savaşın başlangıcı 1294 yılıdır. Ancak bu dönemde malî işlerde kullanılan Rumî takvime göre savaşın başlangıcı 1293 yılına rastladığı için bu savaş *Doksanüç Harbi* olarak adlandırıldı

93 Harbi'nin Sebepleri

Rusya, 1856'da imzalanan Paris Antlaşması'nın aleyhinde olan hükümlerinden, Almanya'nın Fransa'yı mağlup etmesi üzerine değişen Avrupa dengelerinden faydalanarak kurtuldu. Osmanlılar'a karşı Balkanlar'daki milletleri silahlandırıp, isyana teşvik etti. Kırım Savaşı'ndan sonra barış politikası takip eden Osmanlı İmparatorluğu'nu savaşa sokup, Kırım mağlubiyetinin intikamını almak isteyen Rusya, bu amacını gerçekleştirmek için Slavlar'ı kışkırtma yolunu seçti. Hersek ve Bulgar isyanlarında, Osmanlı İmparatorluğu'nu yalnız bırakmak için uğraştı. 1876 Bulgar isyanında Türkler'in binlerce Bulgar'ı, katlettiği propagandasını yayarak, dış borçlarını ödemediği için Avrupa kamuoyunda aleyhinde olumsuz hava esen

Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa siyasetinde iyice yalnız kalmasını sağladı.

Rusya, Sırbistan ve Karadağ'ı Osmanlılar'a karşı savaşa teşvik etti. Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşı kazanması üzerine, hadiselere bir çözüm bulmak üzere İstanbul'da İngiltere, Fransa, Rusya, Almanya, Avusturya, İtalya ve Osmanlı İmparatorluğu'nun iştirakiyle bir konferans düzenlendiyse de, imparatorluğun bağımsızlığına ve toprak bütünlüğüne aykırı istekler sebebiyle bir anlaşma sağlanamadı. İstanbul Konferansı (Tersane Konferansı)'nın toplandığı sırada I. Meşrutiyet ilân edilerek, bu toplantıdan Osmanlı lehine bir sonuç çıkarılmak istenilmişti. Ancak Avrupa devletleri bu duruma itibar etmediler.

Konferansa katılan devletler, İstanbul'da bir çözüm yolu bulunamaması üzerine Londra'da toplanarak, 31 Mart 1877'de Londra Protokolü'nü imzaladılar. İstanbul Konferansı'ndaki tekliflerin hemen hemen aynısı olan bu kararları, Osmanlı İmparatorluğu reddetti. Belki Karadağ'a biraz toprak verilip, ıslahat çalışmaları yapılarak barış sağlanabilirdi. Ancak Osmanlı hükümeti ve Meclis-i Mebusan arazi vermeyi kabul etmemişti. Bunun üzerine harekete geçen Rusya, Avrupa hukukunu ve imparatorluktaki Hristiyanlar'ı savunma iddiasıyla 24 Nisan 1877'de Osmanlı İmparatorluğu'na savaş açtı.

93 Harbi'ne Osmanlı İmparatorluğu'nu Kim Soktu?

İngiltere baş delegesi Salisbury, II. Abdulhamid'e bir defasında mektupla, bir defasında da huzuruna çıkarak Ruslar'ın savaşacaklarını, Osmanlılar'ın hazırlıksız ve müttefiksiz olduğunu, bu durumu dikkate alarak hareket etmelerini söylemiş ve kongre kararları kabul edilmezse delegelerin İstanbul'u terkedeceklerini de bildirmişti. Bu hadise üzerine devlet adamlarını saraya çağıran padişah durumu müzakere etmelerini istedi.

Müzakerenin sonunda Midhat Paşa, "Bu tekliflere karşı savaşmak için askerin gücüne bakılmaz. Biz Anadolu'ya 400 kişi ile geldik. Yine 400 kişi kalıncaya kadar savaşırız" dedi. Sadrazam Midhat Paşa'nın yanı sıra Serasker Redif Paşa ve Mahmud Celaleddin Paşa da savaş taraftarıydılar. Cevdet Paşa, bu hadiseyi "Midhat Paşa tüfeği doldurdu. Mahmud Celaleddin Paşa üst tetiği çıkardı. Redif Paşa ateş etti" şeklinde anlatır.

Dördüncü Ordu Merkez Kumandanı Ali Rıza Paşa harp aleyhtarıydı. Kırım Muharebesi'nde katılan ve o tarihten sonra iki tarafın askeri hazırlıklarını takip eden paşa "bu hal ile biz muharebe edemeyiz, edersek ukalaya karşı cinnet etmiş oluruz" düşüncesindeydi. Osmanlı Devleti'nin harbe sürüklenmekte olduğunu görünce de bu halden cinnet getirmiş ve intihar etmişti.

Savaşa girerken askeri teknoloji bir tarafa nüfus fazlalığı da Ruslar'dan yanaydı. Prut Savaşı sırasında nüfusu Osmanlı'nın yaklaşık yarısı olan Ruslar, bu dönemde 100 milyon civarındaki nüfuslarıyla Osmanlı nüfusundan üç misli daha kalabalıklardı. Bu yüzden daha fazla asker çıkarabiliyordu. Bütün bunlar hiç düşünülmemişti.

Savaş, İstanbul'da büyük bir heyecanla karşılanmıştı. St. Petersburg ve Moskova kiliselerinde ezan okunduğunu rüyalarında gördüklerini ilan edenlere rastlanıyordu. Sarayda da heyecanla atıp, tutanlara rastlanılıyordu. Kızlarağası Behram Ağa 'Moskof kralı ne köpektir ki Halife ve Emirülmüminin, zillullahu fi'l-alem sahibü'l-berreyn ve'l-bahreyn efendimizle muharebe edebilsin' demişti.

93 Harbi'nde Cepheleri

1877-78 Osmanlı-Rus Harbi Tuna ve Doğu Anadolu'da olmak üzere iki cephede cereyan etti. Harbin başlamasıyla

birlikte hızla Romanya'ya giren Ruslar, bu prensliği de kendi yanlarına çekerek Dobruca ve Bükreş yönlerinden Osmanlı topraklarına saldırdılar. Kısa sürede Ziştovi, Tırnova ve Niğbolu'yu ele geçiren Ruslar, 19 Temmuz'da Şıpka Geçidi'ni aştılar. Ruslar'ın başarıları, İstanbul'da paniğe yol açtı. Başkentin Bursa'ya taşınacağı söylentileri dahi çıktı. Savaşın İstanbul'da kurulacak bir askeri meclis tarafından yönetilmesi kararlaştırıldı. Görevlerinden alınan serasker ve serdar-ı ekrem Divân-ı harbe verildi. Bu arada Süleyman Paşa, Ruslar'dan bir kısım toprakları geri almaya muvaffak oldu ve Plevne'de de Gazi Osman Paşa Ruslar'ı durdurdu. Ancak Plevne düştükten sonra Rus ilerleyişi tekrar başladı ve Sırbistan da Osmanlılar'a karşı savaşa girdi. Plevne'den sonra Edirne'ye yürüyen Rus kuvvetleri iyi bir savunma yapma imkânına sahip bu şehri, Vali Eyüp Paşa'nın mühimmatları havaya uçurup, çekilmesi üzerine, 20 Ocak 1878'de teslim aldılar. Bunun üzerine, II. Abdülhamid, bizzat Rus Çarı'ndan ateşkes talebinde bulundu.

Doğu Anadolu cephesinde ise Ruslar üç koldan harekete geçip, Erzurum'a ulaştılar. Aziziye tabyalarında Nene Hatun'un halkı teşvikiyle Ruslar durdurulabildi. Bu cephede Ruslar'a karşı koyan Ahmed Muhtar Paşa'ydı. Paşa'nın daha önemli bir cephe sayılan Rumeli'ye gönderilmek üzere İstanbul'a çağrılmasından sonra, hiçbir ümidi kalmamasına rağmen Erzurum sonuna kadar dayandı. Ruslar ancak ateşkesten sonra boşaltılan şehre girebildiler. Ruslar'ın, Batum'a karşı taarruzları da ateşkes yapılıncaya kadar başarı ile durduruldu.

Plevne Müdafaası

Kısa bir sürede Osmanlı topraklarının büyük bir bölümünü ele geçiren Rus kuvvetleri karşısında önemli bir direniş olmamıştı. Ancak Vidin'de bulunan Osman Paşa'nın Plevne'yi geri alması üzerine burada bir direniş noktası oluşturuldu.

Müstahkem bir mevki olan Plevne, Gazi Osman Paşa'nın askeri zekâsıyla birleşince, Tuna cephesindeki Rus askeri hareketi kilitlendi. Plevne'yi geri almak için iki defa saldıran Ruslar, mağlup olmaları üzerine Romenlerden yardım istemek zorunda kaldılar. Plevne müdafaasının başarılı olması İstanbul'da sevinçle karşılandı ve savaşın başlangıcındaki Rus başarıları üzerine oluşan panik havasını dağıttı. II. Abdülhamid, Osman Paşa'ya bu başarısından dolayı "Gazi" ünvanını verdi.

Romenlerin yardımıyla girişilen birçok saldırı da sonuçsuz kaldı. Ancak Plevne'de baş gösteren yiyecek sıkıntısı yüzünden Gazi Osman Paşa, 10 Aralık 1877'de düşman kuşatmasını yarma hareketine girişmek zorunda kaldı. Paşa'nın yaralanması üzerine başarılı olunamadı ve Plevne'deki Osmanlı kuvvetleri esir düştüler. 93 harbinde, Rus kuvvetleri 9 ayda İstanbul önlerine gelmişlerdi. Gazi Osman Paşa ise Plevne önlerinde Rus kuvvetlerini 5 ay tutmaya muvaffak olmuştu.

93 Harbi Esnasında Büyük Devletlerin Tutumu

1853'te meydana gelen Kırım savaşında Osmanlı İmparatorluğu'yla beraber hareket eden Avrupa devletleri, ne 93 Harbi'nin başlangıcında, ne de ilerleyen safhalarında harekete geçmediler. Almanya savaşın başından itibaren Rusya'yı desteklemiş, Avusturya, Macar tebaasının Osmanlılar lehine yaptıkları gösterilere rağmen savaşın sonunda Bosna-Hersek'i almak şartıyla tarafsız kalmayı kabul etmişti. İngiltere ise bu savaşa karşı olmasına rağmen, Rusya'ya karşı bir tavır takınmadı.

II. Abdülhamid, Rusya'nın savaş ilân ettiği gün Avrupa devletlerine telgraflar çektirerek, Paris Antlaşması'nın sekizinci maddesine göre arabuluculuk yapmalarını istemişse de, bir karşılık bulamamıştı. Başta Fransa olmak üzere İngiltere,

Almanya ve Avusturya hemen tarafsızlıklarını ilân etmişlerdi. Yalnız İngiltere, Osmanlı menfaatlerine karışmayacağını, ancak Rusya'nın İngiltere'nin menfaatlerini tehdit etmesi hâlinde tarafsız kalamayacağını Petersburg'a bildirdi. Bunun üzerine Rusya, İngiltere'ye gerekli teminatı vererek, tarafsız kalmasını sağladı.

Savaş sırasında II. Abdülhamid, Hobart Paşa vasıtasıyla Avrupa kamuoyunu Osmanlı tarafına çekebilmek için mektuplar yayınlattı; yabancı gazetecileri bizzat kabul edip Rus zulmü hakkında bilgilendirdi ve onlara çeşitli nişanlar vererek etkilemeye çalıştı. Ancak Avrupa devletleri ve kamuoyu Osmanlı İmparatorluğu lehine önemli bir faaliyete girişmedi.

Savaşın sonlarında da Edirne'nin düşmesi üzerine Osmanlı hükümeti, savaşın başından itibaren tarafsızlıklarını sürdüren Avrupalı devletlerden ateşkes için arabuluculuk yapmalarını istemişse de, yine olumlu bir cevap alamamıştı. İngiltere ve Fransa, ancak Ayastefanos Antlaşması'yla Ruslar'ın, Balkanlar'da büyük nüfuz kazanması ve Akdeniz'e inme imkânını bulmaları üzerine harekete geçerek, Berlin Antlaşması ile önceki antlaşmanın şartlarını biraz hafiflettiler.

Osmanlı İmparatorluğu Savaşı Niçin Kaybetti?

Osmanlı İmparatorluğu gerek askeri teçhizat açısından, gerekse eğitimli asker açısından savaşa hazır değildi. Askeri malzeme bakımından önemli ölçüde dışa bağımlıydı. Harp için gerekli malzeme ve mühimmatın eksikliği ile Osmanlı donanmasının hiçbir varlık gösteremeyişi bu büyük mağlubiyetin önemli sebeplerindendir. Osmanlı donanması asker naklinin dışında Ruslar'a karşı fazlaca kullanılamamıştı. Osmanlı donanmasındaki gemilerin iyi durumda olmasına karşılık, yeterli eğitime sahip üst düzey subayların bulunmaması

sebebiyle donanmadan, bilhassa en gerekli yer olan Tuna'da Ruslar'a karşı faydalanılamadı.

Bu savaşta imparatorluğun çok geniş bir alanda mücadele etmek zorunda kalması, kuvvetler arasındaki irtibatsızlık ve savaşın İstanbul'dan idare edilmesi de yenilgiyi kolaylaştıran sebeplerdendir.

Rumeli'den Büyük Göç

93 Harbinin en önemli sonuçlarından birisi Bulgaristan'daki Türk ahalinin, katliam ve baskılarla göçe mecbur edilerek, yaklaşık 500 yıldır yaşadıkları topraklarını bırakıp Anadolu'ya sığınmak zorunda kalmalarıdır. Harbin sonunda Edirne ve Tuna vilayetlerinin iki bölgesi (Şumnu, Varna ve Silistre havalisi ile Rodoplar ve civarı) dışında kalan yerlerdeki Türkler hemen hemen tamamen yok olmuştu. 500 bin kişi savaşta katledilerek veya açlık ve hastalıktan öldü. Bir milyonu aşkın insan ise göç ederek, daha güvenli buldukları Şumnu, Batı Trakya, Makedonya, İstanbul ve Rodoplar bölgesine sığındı.

Osmanlı hükümeti, Bulgaristan Emareti ve Şarkî Rumeli Vilayeti'nde Türk nüfusunun azalmaması için çalıştıysa da, mahalli idarelerin baskısıyla kalan ahali de bir müddet sonra kesin olarak yurtlarını terketti. Osmanlı İmparatorluğu, muhacirlerin bir kısmını Balkanlar'daki jeostratejik yerler ile imparatorluğun diğer taraflarındaki boş ve harabe olmuş arazilere yerleştirmeye çalıştı. Ancak Diyarbekir, Van, Musul, Halep, Bağdat ve Basra'daki boş arazilerin İstanbul ve Rumeli'ye uzak olması, iklimin göçmenler için elverişli olmaması, yeterli ulaşım ağının bulunmaması ve Müslüman olmayan ahalinin tepkileri gibi sebeplerden muhacirler büyük kitleler hâlinde yerleştirilemedi. Göçmenler Edirne, Aydın, Ankara, Kastamonu ve Hüdavendigar (Bursa ve civarı) vilayetlerine gönderildiler;

bu durum da başta Bursa, İzmit ve Aydın olmak üzere Batı Anadolu bölgesinde izdihama sebep oldu.

Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları

Savaşı sona erdirmek için Kızanlık'ta başlayan ateşkes görüşmelerine, Edirne'nin Ruslar tarafından alınması üzerine burada devam edildi ve 31 Ocak 1878'de imzalanan Edirne Mütarekesi ile savaş sona erdi. Barış görüşmeleri daha sonra Ruslar'ın karargâhlarını naklettikleri Yeşilköy'de (Ayastefanos) devam etti ve 3 Mart 1878'de Ayastefanos Antlaşması imzalandı. 29 maddelik bu antlaşmaya göre Osmanlı İmparatorluğu Sırbistan, Romanya ve Karadağ'ın bağımsızlıklarını kabul edecek, Karadağ'ın sınırları Adriyatik'e kadar uzanacak, Sırbistan Niş'i alacaktı. Bulgaristan özerk bir prenslik hâline getirilecek, sınırları Tuna'dan Ege'ye, Arnavutluk'tan Karadeniz'e kadar uzanacaktı. Bulgaristan prensini halk seçecek ve bu prens Avrupa devletleri ile Osmanlı İmparatorluğu'nun onayıyla atanacaktı. Rusya ve Avusturya'nın kontrolünde, Bosna Hersek'te, Rumeli'de Hristiyan nüfusun yoğun olduğu bölgelerde ve Doğu Anadolu'da Ermenilerin bulunduğu yerlerde ıslahat yapılacaktı. Osmanlılar, savaş tazminatı olarak 1 milyar 410 bin ruble vereceklerdi. Ancak bu tazminatın büyük bir kısmına karşılık Rumeli'deki bir kısım topraklar ile Batum, Kars, Ardahan ve Doğu Bayezid, Ruslar'a bırakılacaktı. 300 milyon ruble ise para olarak ödenecekti.

Ayastefanos Antlaşması, Panslavizm'in bir zaferiydi ve Rusya'nın bu kadar avantajlı bir konuma gelmesi mevcut siyasi dengeyi bozuyordu. Bu yüzden antlaşma başta İngiltere olmak üzere Avrupa devletlerinin yoğun muhalefeti ile karşılandı. 13 Haziran 1878'de toplanan Berlin Kongresi'nde, Ayastefanos Antlaşması'nın maddeleri yeniden ele alındı ve değiştirildi. Altmış dört maddelik bu yeni antlaşma ile Ayastefanos

Antlaşması'yla kurulmak istenen büyük Bulgaristan üçe bölünerek, önemli bir kısmı Osmanlı İmparatorluğu'nun denetimi altında bırakıldı. Bosna-Hersek Avusturya'ya terkedildi. Harp tazminatı 802.500.000 frank olarak tespit edilerek, yedi yıl içerisinde 21 eşit taksitte ödenmesi kararlaştırıldı. Balkan ülkeleri ile Osmanlı İmparatorluğu arasındaki ilişkiler öyle belirsiz esaslara bağlanmıştı ki, çözümsüz kalan sorunlar yüzünden Osmanlı ordusu kısmi seferberlikten bir süre daha çıkamadı.

Büyük devletler bu antlaşma ile Osmanlı İmparatorluğu'nun durumunu sağlama aldıklarını söylemişlerdi. Ancak üzerinde 5.5 milyon insanın yaşadığı 212 bin km2 lik arazinin terkedilmek zorunda kalındığına dikkat edilirse, bunun çok doğru olmadığı görülür.

93 Harbi'nin Osmanlı İmparatorluğu'na Tesirleri

İmparatorluk önemli miktarda toprak kaybının yanı sıra, Rusya'ya ödemek zorunda kaldığı savaş tazminatı sebebiyle büyük bir maddi yük altına girdi. Ayastefanos Antlaşması'nın ağır hükümlerinden kurtulmak için Kıbrıs'ı İngiltere'ye bırakmak zorunda kaldı. Bir süre sonra da durumdan istifade eden Fransa, Tunus'u işgal etti (1881).

Meclis-i Mebusan'ın kapatılmasıyla, her ne kadar resmî olarak kaldırılmamış olsa da, Meşrutiyet filizlenmeden sona erdi. Bu sıralarda Ali Suavi, V. Murad'ı yeniden tahta geçirmek için Çırağan Sarayı'na bir baskın düzenlemişse de başarıya ulaşamamıştı. Ancak bu baskın II. Abdülhamid'in ömür boyu tahttan indirilme korkusuna girmesine ve herşeyi kontrol etmek istemesine yol açtı.

93 Harbi'nin buhranlı yılları ve acı deneyimleri II. Abdülhamid'in siyasi fikirlerinin olgunlaşmasına önemli tesirlerde bulundu. Savaşın başlangıcında ve sonrasında II. Abdülhamid

karar mekanizmasına hakim değildi ve gerçek diplomatik bilgiler hakkında da yeterince bilgi sahibi olamamıştı. Bir daha benzer yanılgılara düşmemek için dahili ve harici bütün işleri Yıldız Sarayı'na taşıdı.

Balkanlar'daki Türk nüfusunun önemli bir bölümü asırlardır yaşadığı toprakları terkederek, Anadolu'ya yerleşmek zorunda kaldı. Ruslar planlı olarak Tuna bölgesindeki Türk ahaliyi, bu bölgelerden göç ettirmek için baskı ve katliamlar yaptılar. Bunun sonucu olarak da Tulca, Ruscuk, Tırnova, Eski Cuma, Filibe, Kızanlık, Eski Zağra, Yeni Zağra, Lofça gibi yerlerde bulunan Türkler yaşadıkları yerleri terkederek Edirne, İstanbul, Çanakkale, İzmir gibi şehir ve bölgelere yerleşmek zorunda kaldılar. Ruslar'ın, Bulgar çetelerini silahlandırarak Türkler'i katlettirmeleri yüzünden Burgos, Ahyolu, Yanbolu ve İslimiye gibi bölgelerin ahalisi de göç etti. Bu göç dalgası vatanlarını terkeden insanların perişan bir şekilde yolculuk etmelerine ve devletin ekonomik açıdan daha da sıkışmasına sebep oldu. Muhacirler, Anadolu'da yerleştikleri yerlerde büyük sıkıntı çektiler, ayrıca o bölgelerin eski ahalileri ile de aralarında çeşitli ihtilaflar meydana geldi. İstanbul'a gelen aşırı göç yüzünden şehrin yapısı bozulmaya başladı.

RUSYA'NIN DOĞU ANADOLU'DA ERMENİ DEVLETİ PLANI

Ermeniler ile Türkler arasında ilişkilerde dönüm noktası 1877-1878 Osmanlı-Rus savaşı oldu. Ermeniler, bu savaşta Osmanlı İmparatorluğu'nun uğradığı ağır mağlubiyeti fırsat bilerek, Yunanlılar, Sırplar, Karadağlılar ve Romenler'den sonra bağımsızlık sırasının kendilerine geldiğini düşünerek harekete geçtiler.

1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan sonra Berlin Antlaşması ile kendilerine bağımsızlık verileceği ümidine kapılan Ermeniler, bu amaçlarına ulaşamayınca, hedeflerine varmak için terörizmi benimseyerek Taşnak ve Hınçak adlı terör örgütlerini kurdular.

Taşnak ve Hınçak örgütleri, terör yoluyla Avrupa kamuoyunun ve siyasi çevrelerinin dikkatini çekmeyi hesaplıyorlardı. Yapılacak eylemlere Osmanlı yönetiminin sert bir karşılık vereceğini düşünüyorlardı. Böylece Batı kamuoyuna, Anadolu'da Ermeni kıyımı yapılıyor izlenimi verilecek ve Avrupalılar'ın Osmanlı İmparatorluğu'na müdahalesi sağlanacaktı. Aslında bu, Osmanlı İmparatorluğu'nda defalarca uygulanmış ve başarılı olmuş bir "sihirli formül"dü.

Avrupalılar, Osmanlı topraklarında yaşayan Hristiyanlar'ı önce silah ve mühimmat verip kışkırtarak isyan ettirmişler, daha sonra da Türkler "Hristiyanlar'ı katlediyor" diye propaganda yaparak Balkanlar'daki birçok bölgede ıslahat adı altında özerklik elde etmişlerdi. Özerkliği de Osmanlı hakimiyetindeki Hristiyanlar'ın bağımsızlığı ve bölgedeki Türkler'in katledilmesi takip etmişti. Aynı senaryo bu defa da Ermeniler için gündemdeydi.

Taşnak ve Hınçak örgütleri, Doğu Anadolu'daki faaliyetlerinin Avrupa'da yeteri kadar ses getirmediğini görünce, 1890'dan itibaren İstanbul'da eylem yapmaya başladılar. Ermeniler, II. Abdülhamid'e suikast de dahil olmak üzere yaptıkları eylemlerden her defasında Avrupalılar'ın müdahalesiyle kurtuldular.

1912'de Balkan Savaşı'ndan perişan bir halde çıkan Osmanlı yönetimi, Rusya ve Avrupalı devletlerin baskısı karşısında dayanamayarak, 8 Şubat 1914'te Yeniköy Antlaşması'nı imzaladı. Sadrazam Said Halim Paşa ile Rus Büyükelçisi Gulkeviç arasında imzalanan Yeniköy Antlaşması'na göre Karadeniz, İç Anadolu ve Doğu Anadolu'da bugün 20'den fazla ilimizin bulunduğu Trabzon, Sivas, Diyarbakır, Elazığ, Van, Bitlis ve Erzurum vilayetlerinde Avrupalı müfettişler tarafından ıslahat yapılacaktı.

Büyük devletlerin temsilcilerinin müfettiş olması birbirlerinin çıkarlarına ters düştüğünden dolayı Doğu Anadolu Islahat müfettişliği için Norveçli Nicolas Hoff ve Hollandalı Westenenk seçildi. Genel müfettişler, bölgedeki sivil ve askeri görevlileri yönetecek yetkilerle donatılmışlardı. Antlaşma'ya göre Ermenice Türkçe'nin yanı sıra ikinci resmi dil hâline getirilmişti. Vilayet genel meclis ve komisyon üyeleri yarı yarıya Müslüman ve Hristiyanlar'dan seçilecekti. Müfettişler, polis ve jandarma teşkilatına Hristiyan ve Müslümanlar'dan eşit sayıda kişi alacaklardı. Bölgedeki Ermeni nüfusu toplam

nüfusun yüzde 17'sini teşkil etmesine rağmen, Ermeniler ön plana çıkarılmıştı.

Rus Büyükelçisi Gulkeviç, Rusya Dışişleri Bakanı Sazanov'a gönderdiği mektupta, "bu antlaşmayla Ermeni tarihinde yeni bir devir açıldı. Ermeniler, Türk boyunduruğundan kurtulmaları için ilk adımın atıldığının farkındalar ve bize teşekkür ediyorlar" diyordu.

Osmanlı yöneticileri, durumun farkında olmalarına rağmen çaresizdiler. Norveçli Nicolas Hoff, fiili olarak göreve başlamış Van'a kadar gitmişti. Ancak Birinci Dünya Savaşı'nın çıkması ve Osmanlı İmparatorluğu'nun 1914 Temmuz'unda seferberlik ilânıyla Ermeni Islahatı kendiliğinden askıya alındı ve bir süre sonra da 31 Aralık 1914'te padişahın iradesiyle müfettişlik teşkilatı feshedildi.

Ermeniler, Birinci Dünya Savaşı'na kadar olan dönemde 40 civarında isyan çıkarmışlardı. Birinci Dünya Savaşı'nda Rus ordusu ile doğuda yapılan savaşları fırsat bilip, bağımsızlık için son adımı atmak üzere harekete geçtiler. Osmanlı ordusunun iaşe ve ikmaline büyük zarar verdiler. Ayrıca çeteler kurarak sivil Türkleri öldürmeye başladılar. Ancak Ermeniler, tarihlerindeki en büyük hatayı yapmışlardı. Birinci Dünya Savaşı'ndan önceki yıllarda çıkardıkları isyanlarda Avrupalı devletlerden destek bularak kurtulan Ermeniler, bu defa Anadolu'dan Suriye'ye sürüldüler.

BİRİNCİ DÜNYA SAVAŞI

İttihadçılar'ın yönetime geldiği dönemde dünya hızla savaşa doğru ilerliyordu. Savaşın asıl sebebi Ortadoğu ve Hindistan'a kimin hakim olacağı meselesiydi. Böyle bir ortamda Osmanlı İmparatorluğu'nun savaşa girmeme ihtimali az gibi görünüyordu. İngiltere ve Fransa ile temas kurulmaya çalışıldı, ancak Avrupa'nın iki büyük gücü Osmanlı'yı yanlarına istemediler. Bu gelişme üzerine 2 Ağustos 1914'te Almanya ile ittifak anlaşması imzalandı.

28 Haziran 1914'te Avusturya-Macaristan veliahdı Franz Ferdinand ve hamile eşinin Gavrilo Princip isimli bir Sırplı tarafından Saraybosna'da öldürülmesi kıvılcımı ateşledi. Bu hadiseden sonra İttifak ve İtilaf devletlerinin arka arkaya birbirlerine savaş açtılar.

Osmanlı İmparatorluğu savaşın başlarında tarafsızdı. Ancak Almanya arasında gizli ittifak antlaşması imzalandıktan sonra seferberlik ilân edilerek savaşa hazırlanılmaya başlanıldı. 10 Ağustos 1914'te Akdeniz'de İngiliz donanmasının takibinden kaçan Goeben ve Breslau isimli Alman kruvazörlerinin Çanakkale Boğazı'na girmesiyle savaşa girmek için ilk adımlar atılmaya başlandı.

Osmanlı hükümeti, iki gemiyi satın aldığını ilân etti. Goeben'e Yavuz ve Breslau'ya Midilli adı verildi. İki kruvazör bir süre sonra 27 Ekim'de Osmanlı donanmasıyla birlikte Alman Amirali Souchon komutasında Karadeniz'e açılarak, Rus gemilerini batırdı. Ardından da Sivastopol ve Novorosisk'i topa tuttu. Rusya, 2 Kasım'da Türkiye'ye savaş açtı. Rusya'yı İngiltere ve Fransa takip etti.

Savaşa büyük bir ümitle girilmişti ama Osmanlı İmparatorluğu nüfustan, kömür üretimine, demiryolu ağlarından finans kaynaklarına kadar düşmanlarından kat ve kat geriydi. Rusya'nın nüfusu bu dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nun yaklaşık 8 misliydi. Böyle bir ortamda Almanya muzaffer olmadığı takdirde savaşı kazanmak zaten imkânsızdı.

Sarıkamış Harekâtı

Birinci Dünya Harbine girildikten sonra Enver Paşa, harbiye nazırı ve başkomutan vekili olarak askeri harekâtın yönetimini de ele aldı. Çanakkale'den Medine'ye birçok cepheyi ziyaret etmesine rağmen Sarıkamış harekâtı dışında fiili olarak cephelere komuta etmedi.

Enver Paşa, Birinci Dünya Savaşı sırasındaki fiili olarak komuta ettiği Kafkas cephesinde bugün hâlâ gündemimizden düşmeyen Sarıkamış Harekâtı'nı hazırladı. Aslında hayali olmayan ve gerçekleşme ihtimali yüksek olan harekâtta cephedeki komutanların anlaşmazlığı yüzünden savaşa katılan ordunun önemli bir kısmı dağlarda donarak öldü.

Rusya, daha sonra taarruza geçerek Doğu Anadolu'nun birçok yerini ve Karadeniz'deki bazı şehirleri işgal etti. Durum bir felakete doğru giderken 1917 başından itibaren Komünist ayaklanmaların başlaması Osmanlı'ya bir nefes aldırdı. Çanakkale savaşlarının neticesinde müttefiklerinden yardım

alamayan Çarlık Rusyası çöktü. Çarlık taraftarı ve Beyaz Rus adı verilen binlerce kişi Osmanlı topraklarına, özellikle de İstanbul'a sığındılar. Çarlık Rusyası'nın çöküşü Türkiye'nin kurtuluşu olmuştu.

KOMÜNİST RUSLAR, OSMANLI'YI PAYLAŞAN GİZLİ ANTLAŞMALARI AÇIKLADILAR

Birinci Dünya Savaşı'nın başında İngiltere-Rusya ve Fransa arasında 1915 yılında yapılan görüşmeler sonucunda imzalanan Londra Antlaşması'yla Boğazlar ve İstanbul bölgesinin Ruslar'a bırakılmasına karşılık, İngiltere ve Fransa da Osmanlı İmparatorluğu'nun diğer bölgelerinden istedikleri yerleri alacaklardı. Ancak bu iki devletin çıkarlarının çakıştığı toprakları paylaşmaları kolay değildi.

Bu arada İngiltere Arap krallığı kurup başına geçireceği vaadi ile Şerif Hüseyin'i Osmanlı'ya karşı isyan ettirmek için görüşmelere başlamıştı. Fransa, Araplar'la İngiltere'nin görüşmesinden ancak 1915 Kasım'ında haberdar oldu. Ortadoğu'nun aralarında paylaşılması için diplomasi yürütmeye başladı.

İngiltere Fransa görüşmeleri 25 Kasım 1915'de başladı. İngiltere bu arada 1916 başlarında kabul ettiği Şerif Hüseyin-Mc Mahon Antlaşması ile Şerif Hüseyin'in isteklerinin çoğunu kabul etmişti. İngiltere ile Fransa arasındaki görüşmeler bir süre daha devam etti ve 1916 Mayıs'ında iki devlet arasında Osmanlı topraklarını paylaşan bir antlaşma yapıldı. Görüşmeleri Fransa adına François Georges Picot, İngiltere adına ise Mark Sykes yürüttüğü için bu anlaşmaya Sykes-Picot Antlaşması denildi.

SYKES-PİCOT ANTLAŞMASI

Türkiye'de gizli antlaşmalarla ilgili fazla araştırma yoktur. Bu durumun istisnalarından biri Bilecik Üniversitesi Rektörü Prof. Dr. Azmi Özcan'ın "Osmanlı Mülkünü Paylaşım Planları Üzerine Düşünceler (Gizli Antlaşmalar 1914-1921)" isimli makalesidir.

İngiltere Fransa arasında Türkiye'nin paylaşılmasına yönelik görüşmeler 25 Kasım 1915'de başlamıştı. Görüşmeleri Fransa adına François Georges Picot, İngiltere adına ise Mark Sykes yürütüyordu. Fransa Suriye'nin tamamını, Lübnan'ı, Adana ve Mersin bölgesini istiyordu. Bağdat, Basra arasında kalan Irak toprakları ile Akdeniz'e açılan Hayfa Limanı da İngiltere'nin olacaktı. Bunun dışında her iki ülke ayrıca kendilerine birer nüfuz alanı seçiyor ve Kerkük-Akkâ hattının kuzeyi Fransızlar'a, güneyi İngilizler'e ayrılıyordu. Filistin'in uluslararası bir statüde olurken, diğer Arap toprakları bağımsız olacaktı.

İngiltere ve Fransa kendi aralarında anlaştıktan sonra durumu Ruslar'a haber verdiler. 1916 Mart'ında Ruslarla görüşmeler başladı. Ancak Rusya, kendisine bırakılan İstanbul ve Boğazlar'a mukabil İngiltere ve Fransa'nın alacağı toprakların fazla olduğunu ileri sürerek Kuzey-Doğu Anadolu'dan da toprak istedi. Rusya'nın istediği topraklar, Erzurum, Trabzon, Van,

Bitlis, Muş ve Siirt gibi illerimizdi. Rusya buna karşılık Fransa'nın Kayseri'den Elazığ'a kadar olan bölgeyi almasını kabul etti. İngiltere'de bu duruma Rusya'ya bırakılan yerlerde kendisine ait çıkarlarının korunması şartıyla itiraz etmedi. Böylece Sykes-Picot Anlaşması ortaya çıktı.

GİZLİ BELGELER ORTAYA ÇIKTI

Şerif Hüseyin İngiltere'ye güvenip, 1916'da isyan etti. Büyük bir Arap Krallığı'nın başına geçeceğinin hayali ile çöllerde Türk askerinin kanını döktü. Ancak 1917'de Bolşevik İhtilali ile Rusya'da Çarlığın yıkılması birçok şeyi değiştirdi.

İhtilalden sonra kurulan Sovyet hükümeti Rusya'nın Çarlık devrinde İngiltere ve Fransa ile yaptığı gizli diplomatik anlaşmaları yayınlayacağını ilan etti. Bu durum bütün Avrupa'da büyük bir heyecan yarattı. Komünistler gizli antlaşmaları Sarı Kitap adıyla neşretmeye başladılar. Lev Troçki nezaretinde Izvestia Gazetesi'nde yayınlanan belgelerin 11-24 Kasım 1917 tarihleri arasındakileri Türkiye'yle ilgiliydi. Bu belgeler Stockholm'de Fransızca'ya çevrilerek Türkiye'ye gönderildi. Osmanlı Dışişleri böylece düşmanlarının hakkındaki niyetlerini öğrenmişti.

Bolşeviklerin, Çarlık diplomasisinin gizli vesikalarını yayınlamasıyla bağımsız Arap Krallığı hayal eden Araplar'ın başlarından kaynar su dökülmüştü. Araplar'a birçok ümit veren İngiltere'nin kirli çamaşırları ortaya çıkmıştı.

Sovyetler Birliği Cumhuriyeti Dışişleri Halk Komiserliği bu vesikaları daha sonra E. Adamof'un girişi ile kitap olarak neşretti. Belgeler 1924'te Fransızca bir kitap olarak da yayınlandı.

Erkân-ı Harbiye Kaymakamı (Kurmay yarbay) Babaeskili Hüseyin Rahmi Bey bu kitabı 1927'de "Türkiye'nin Taksimi" adı altında yayınladı. Kitabın alt başlığında "Eski Rusya Dışişleri Bakanlığı'nın gizli dosyalarından çıkarılan malumatla yazılmıştır" ifadesi vardı.

BİBLİYOGRAFYA

KAYNAKLAR

Esir Bir Rus Diplomatın Gözünden İstanbul, Pavel Artemyeviç Levaşov'un Hatıraları (1763-1771), çev. İlyas Kemaloğlu (Kamalov)-Eduard Khusainov, İstanbul 2012.

La Motraye Seyahatnamesi, çev. Nedim Demirtaş, İstanbul 2007.

Osmanlı Rus İlişkileri, Ahmed Cavid'in Müntehabatı, haz. Adnan Baycar, İstanbul 2004.

Târih-i Naimâ, I-IV, haz. Mehmet İpşirli, Ankara 2007.

Tolstoy'un Gizli Raporlarında Osmanlı İmparatorluğu, İstanbul'daki Rus Büyükelçisi Pyotr Andreyeviç Tolstoy ve Onun Osmanlı İmparatorluğu'na Dair Hatıraları (XVIII. Yüzyılın İlk Çeyreği), Rusçası'nı yay. haz. F. S. Oreşkova, M. Arunova, Türkçesi'ni yay. haz. İlyas Kamalov, İstanbul 2009.

GENEL ESERLER

Enver Ziya Karal, *Osmanlı Tarihi*, V-VIII, Ankara 1988.

Erhan Afyoncu, *Sorularla Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 2010.

Mustafa Cezar vd., *Mufassal Osmanlı Tarihi*, II-IV, İstanbul 1959.

İsmail Hakkı Uzunçarşılı, *Osmanlı Tarihi*, II-IV, Ankara 1988.

İsmail Hami Danişmend, *İzahlı Osmanlı Tarihi Kronolojisi*, II-IV, İstanbul 1971-1972.

Hammer, *Osmanlı Devleti Tarihi*, II-X, yay. haz. Mümin Çevik-Erol Kılıç, Fransızca'dan çeviren Vecdi Bürün-Refik Özdek, İstanbul 1983-1986

Johann Wilhelm Zinkeisen, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II-VII, çev. Nilüfer Epçeli, çev. kont. Kemal Beydilli, ed. Erhan Afyoncu, İstanbul 2011.

Nicolae Jorga, *Osmanlı İmparatorluğu Tarihi*, II-V, ed. Erhan Afyoncu, çev. Nilüfer Epçeli, çev. kont. Kemal Beydilli. İstanbul 2005.

Stanford J. Shaw-Ezel K. Shaw, *Osmanlı İmparatorluğu ve Modern Türkiye*, I-II, çev. Mehmet Harmancı, İstanbul 1982.

ARAŞTIRMALAR

A. A. Novoselyskiy, *XVII. Yüzyılın Birinci Yarısında Moskova Devleti'nin Tatarlarla Mücadelesi*, çev. Kemal Ortaylı, yay. haz. Erhan Afyoncu-İlyas Kamalov, Ankara 2011.

A. B. Şirokorad, *Rusların Gözünden 240 Yıl Kıran Kırana Osmanlı-Rus Savaşları*, çev. Ahsen Batur, İstanbul 2009.

Abdülkadir Özcan, "Çehrin Seferi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 249-251.

Ahmed Muhtar, "Rus Menabiine Göre Prut Seferi", *TOEM*, VIII/45, s. 160-185; VIII/46, s. 238-256.

Ahmed Refik [Altınay], *Baltacı Mehmed Paşa ve Büyük Petro*, İstanbul 1911.

———, *Memâlik-i Osmâniye'de Demirbaş Şarl*, İstanbul 1332.

Ahmet Öğreten, "Türk Kültüründe "Yada Taşı" ve XVIII. Yüzyıl Sonu Osmanlı-Rus Savaşlarında Kullanılması", *Belleten*, sayı: 241 (Ankara 2000), s. 863-900.

Ahmet Önal, "Iraklı Gazeteci Ucuz Kurtuldu. Biz, Rus Elçisi'ne Ayakkabı Fırlatanları Asmıştık ", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 29 (12.12.2010).

Akdes Nimet Kurat, "Hazine-i Bîrun Kãtibi Ahmed bin Mahmud'un (1123-1711-Prut) Seferine ait "Defteri" (Berlin, Preussische Staatssbibliothek, Orientalische Abteilung, Nr. 1209)", *A. Ü. Tarih Araştırmaları Dergisi*, IV/6-7 (Ankara 1968), s. 261-426.

———, *Prut Seferi ve Barışı*, I, Ankara 1951; II, Ankara 1953.

———, *Rusya Tarihi*, Ankara 1957.

———, *Türkiye-Rusya*, Ankara 1990.

———, *İsveç Kralı XII. Karl'ın Türkiye'de Kalışı ve Bu Sıralarda Osmanlı İmparatorluğu*, İstanbul 1943.

———, "XVIII. Yüzyıl Başı Avrupa Umumî Harbi'nde Türklerin Tarafsızlığı", *Belleten*, sayı: 26 (Ankara 1943), s. 245-272.

———, *Türkiye ve İdil Boyu, 1569 Astarhan Seferi, Ten-İdil Kanalı ve XVI-XVII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri*, Ankara 1966.

———, *IV.-XVIII. Yüzyıllarda Karadeniz Kuzeyindeki Türk Kavimleri ve Devletleri,* Ankara 1972.

Alan Palmer, *1853-1856 Kırım Savaşı ve Modern Avrupa'nın Doğuşu*, çev. Meral Gaspıralı, İstanbul 1999.

Alan W. Fisher, *The Russian Annexation of the Crimea 1772-1783*, Cambridge 1970.

———, *Kırım Tatarları*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 2009.

Alexander Bitis, "1828-1829 Türk-Rus Savaşı ve Edirne Antlaşması", *Türkler*, XII, ed. H. C. Güzel-K. Çiçek-S. Koca, Ankara 2002, s. 703-720.

Ali Akyıldız, "II. Abdülhamid'in Çalışma Sistemi", *Osmanlı*, II (Ankara 1999), s. 286-297.

Ali İbrahim Savaş, *Osmanlı Diplomasisi*, İstanbul 2007.

Ali İhsan Gencer, "Ayastefanos Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IV, 225.

———, "Berlin Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, V, 516-517.

Ali Öztopçu, "1711 Osmanlı-Rus Savaşı (Prut Seferi)", *Askeri Tarih Bülteni*, sayı: 18 (Ankara 1985), s. 27-47.

Aykut Can, "Osmanlı Padişahlarına Sadece Papa Değil Rus Çarı da Hristiyan Olmalarını Teklif Etmişti", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 31 (26.12.2010)

Bekir Sıtkı Baykal, "Makamat-ı Mübareke Meselesi ve Babıâli", *Belleten*, sayı: 90 (Ankara 1959), s. 241-266.

———, "93 Harbi Esnasında Muhtelif Tavassut ve Sulh Şayiâ Teşebbüsleri", *Belleten*, sayı: 19 (Ankara 1962), s. 351-395.

———, "Doksanüç Harbi Arifesinde Osmanlı Devleti ile Büyük Devletler Arasındaki Münasebetler", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, III/2 (Ankara 1945), s. 183-192.

Bertil Häggman, "Poltova'nın Neticesi: Rusya'yı Yenmeye Yönelik İsveç-Ukrain-Osmanlı-Kırım Stratejileri (1709-1714)", *Emel Dergisi*, sayı: 220 (Ankara 1997).

Besim Özcan "Kırım Savaşı (1853-1856)", *Osmanlı*, II (Ankara 1999), s. 97-112.

Boyd Hilary Sumner, *Büyük Petro ve Osmanlı İmparatorluğu*, çev. Eşref Bengi Özbilen, İstanbul 1993.

Cemal Tukin, *Osmanlı İmparatorluğu Devrinde Boğazlar Meselesi*, İstanbul 1947.

Cevad Erbakan, *1736-1739 Osmanlı-Rus-Avusturya Savaşları*, İstanbul 1938.

Engin Akarlı, "II. Abdülhamid: Hayatı ve İktidarı", *Osmanlı*, II (Ankara 1999), s. 253-265.

Fatih Gürcan, *John Murray'ın İstanbul Büyükelçiliği (1765-1775)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2014.

Fatih Ünal, "Karadeniz'e Çıkan İlk Rus Savaş Gemisi "Krepost" Ve Ukraintsev'in İstanbul Elçiliği (1699-1700)", *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, 5/20 (Kış 2012), s. 221-245.

Ferhat Turanlı, "XVII. Yüzyıl Türk Kaynaklarına Göre Osmanlı-Lehistan-Ukrayna İlişkileri", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi*, sayı: 157 (İstanbul 2005), s. 205-210.

Feridun Dukakinzâde, *1736-1739 Türk Avusturya Rus Seferi*, İstanbul 1928.

Feridun Emecen, "Son Kırım Hânı Şâhin Giray'ın Îdâmı Mes'elesi ve Buna Dâir Vesikalar", *Tarih Dergisi*, sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 315-346.

Fevzi Kurtoğlu, *1736-1737 Seferine İştirak Eden Bir Türk Denizcisinin Hatıraları*, İstanbul 1935.

———, *1768-1774 Türk-Rus Harbinde Akdeniz Harekâtı ve Cezayirli Gazi Hasan Paşa*, İstanbul 1942.

———, *Pirut Seferi*, Ankara 1938.

Fikret Sarıcaoğlu, *Kendi Kaleminden Bir Padişah'ın Portresi: I. Abdülhamid*, İstanbul 2000.

Fuat Andıç-Süphan Andıç, *Kırım Savaşı: Ali Paşa ve Paris Antlaşması*, İstanbul 2002.

G.H. Bolsever, "1815-1914 Arasında Rus Dış Politikasına Bir Bakış", çev. Yuluğ Tekin Kurat, *Belleten*, sayı: 118 (Ankara 1966), s. 265-290.

Hakan Yıldız, *Haydi Osmanlı Sefere, Prut Seferinde Lojistik ve Organizasyon*, İstanbul 2006.

Halil İnalcık, " "Kırım Hanlığı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXV, 450-458.

———, "Osmanlı-Rus Rekabetinin Menşei ve Don-Volga Kanalı Teşebbüsü", *Belleten*, sayı: 46 (Ankara 1948), s. 349-402.

———, "Power Relationships Between Russia, the Crimea and the Ottoman Empires as Reflected in Titulature",*The Middle East and the Balkans under the Ottoman Empire*, Indiana University 1993, s. 369-411.

———, "Osmanlı-Rus İlişkileri, 1492-1700", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl 1491-1992*, (Ankara, 1999, s.25-36.

"Hemşirelik", *Ana Britanica*, X, 567.

Henri Troyat, *Dört Çariçe*, çev. Nihal Ünol, İstanbul 1998.

İdris Bostan, "Rusya'nın Karadeniz'de Ticarete Başlaması ve Osmanlı İmparatorluğu (1700-1787)", *Belleten*, sayı: 225 (Ankara 1995), s. 353-394.

İlber Ortaylı, *Osmanlı İmparatorluğu'nda iktisadi ve Sosyal eğişim: Makaleler I*, Ankara 2000.

———, "XVIII. Yüzyıl Türk-Rus İlişkileri", *Türk-Rus İlişkilerinde 500 yıl, 1491-1992,* (Ankara 1999).

İlyas Kamalov, *Altın Orda ve Rusya, Rusya Üzerindeki Rus-Tatar Etkisi*, İstanbul 2009.

İsmail Hami Danişmend, *Baltacının Prut Zaferi,* İstanbul 1955.

Kemal Beydilli, "1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'nda Doğu Anadolu'dan Rusya'ya Göçürülen Ermeniler", *Belgeler*, XVIII/17 (Ankara 1988), s. 365-470.

———, "Karadeniz'in Kapalılığı Karşısında Avrupa Küçük Devletleri ve "Mîrî Ticâret" Teşebbüsü", *Belleten*, sayı: 214 (Ankara 1991), s. 687-755.

———, "Küçük Kaynarca'dan Yıkılışa", *Osmanlı Devleti ve Medeniyeti Tarihi*, I, ed. Ekmeleddin İhsanoğlu, İstanbul 1994.

———, "Prut Antlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XXXIV, 359-362.

———, "Ahmed Resmi Efendi", *Toplumsal Tarih*, IX/ 52 (İstanbul, Nisan 1998), s. 56-64.

———, "Küçük Kaynarca Antlaşması", *DİA*, *XX*VI, 524-527.

Kemal Beydilli-İsmail Erünsal, "Prut Savaşı Öncesi Diplomatik Bir Teşebbüs Seyfullah Ağa'nın Viyana Elçiliği (1711)", *Belgeler*, sayı: 26 (Ankara 2001), s. 1-183.

"Kırım Savaşı", *Ana Britanica*, XIII, 262-263.

M. Cavid Baysun, "Mehmed IV", *İslâm Ansiklopedisi*, VII, 915-923.

———, "Murad IV", *İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 625-647.

M. Smith Anderson, *Doğu Sorunu*, çev. İdil Eser, İstanbul 2001.

M. Tayyib Gökbilgin, "İbrahim", *İslâm Ansiklopedisi*, V/2, 880-885.

Mahir Aydın, "Doksanüç Harbi", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, IX, 498-499.

Mehmet Metin Hülâgu, *Gazi Osman Paşa*, İstanbul 1993.

Mustafa Ali Mehmed, "Romen Vekayinamelerine Göre Baltacı Mehmed Paşanın Prut Seferi (1711)", *Türk Kültürü Araştırmaları,* XXIII /1-2 (Ankara 1985), s. 427-436.

Mücteba İlgürel, "Osmanlı-Ukrayna Münasebetlerinin Başlaması", *Belleten*, sayı: 227 (Ankara 1996), s. 155-164.

———, "Rus Donanmasının Sinop Baskını", *Birinci Tarih Boyunca Karadeniz Kongresi Bildirileri* (Samsun 1988), s. 163-177.

Münir Aktepe, "1711 Prut Seferi İle İlgili Bazı Belgeler", *Tarih Dergisi,* sayı: 34 (İstanbul 1984), s. 19-54.

———, "Baltacı Mehmed Paşa", *TDV İslâm Ansiklopedisi,* V, 35-36.

———, "Baltacı Mehmed Paşanın 1711 Prut Seferi İle İlgili Emirleri", *Tarih Enstitüsü Dergisi,* sayı: 1 (İstanbul 1970), s. 131-170.

———, "Çeşme Vak'ası", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, VIII, 288-289.

Necati Salim [Tacan], "Türk Ordusunun Eski Seferlerinden Bir İmha Muharebesi (Prut)", *Askeri Mecmua*, sayı: 82 (Ankara 1931).

Necdet Sakaoğlu, *Bu Mülkün Sultanları*, İstanbul 1999.

Nedim İpek, *Rumeli'den Anadolu'ya Türk Göçleri* (1877-1890), Ankara 1994.

"Nightingale, Florence", *Ana Britanica*, XVI, 511-512.

Nihat Çelik, "Osmanlı-Rus Münâsebetlerinin İlk Devirleri: İttifaktan Düşmanlığa", https://www.academia.edu/4935449/Osmanlı-Rus_Münasebetlerinin_İlk_DevirleriİttifaktanDüşmanlığa_The_Early_Phases_of_Ottoman_Russian_Relations_From_Alliance_to_Hostility_In_Turkish_DRAFT_

Omeljan Pritsak, "İlk Türk-Ukrayna İttifakı (1648)", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı: 7 (İstanbul 1999), s. 255-284.

Osman Köse, "XVIII. Yüzyıl Osmanlı-Rus Münasebetleri", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 536-549.

———, *1774 Küçük Kaynarca Antlaşması*, Ankara 2006.

Peter Bartl, "17. Yüzyılda ve 18. Yüzyılın İlk Yarısında Kazak Devleti ve Osmanlı İmparatorluğu", çev. Kemal Beydilli, *İlmi Araştırmalar*, sayı:6 (İstanbul 1998), s. 300-330.

Prut Seferi (1711), Ankara 1981.

Prut Seferi, İstanbul 1938.

Rogozhin Nikolaj Mihajlovich, "Rus Diplomatların Raporlarında Osmanlı Devleti (XVI.-XIX. Yüzyıllar)", *Osmanlı*, I, (Ankara 1999), s. 527-549.

Roderic Davison, "Küçük Kaynarca Andlaşması'nın Yeniden Tenkidi", çev. Erol Aköğretmen, *Tarih Enstitüsü Dergisi*, X-XI (İstanbul 1981), s. 343-368.

———, "Küçük Kaynarca Antlaşması'nda 'Dosografa' Kilisesi", çev. M. Durdu Burak, *Belleten*, sayı: 239 (Ankara 2000), s. 213-222.

Sabire Arık, "Eski Polonya'da Kazak Savaşları" (Zbigniew'in eserinin tanıtımı) *Tarih Araştırmaları*, sayı: 35 (Ankara 2004), s. 227-250.

Selahattin Tansel, "1768 Seferi Hakkında Bir Araştırma", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, VIII/4 (Ankara 1950), s. 477-505.

Selçuk Ünlü, "Prut Savaşıyla İlgili Almanca Bir Balad: Katerina'nın Rüşveti", *Türk Dünyası Araştırmaları Dergisi,* sayı: 20 (İstanbul 1982), s. 115-122.

Serap Torun, *Kırım Savaşı'nda Hasta Bakımı ve Hemşirelik*, Doktora Tezi, Çukurova Üniversitesi Sağlık Bilimleri Enstitüsü, Adana 2008.

Serhat Kuzucu, *Kırım Hanlığı ve Osmanlı-Rus Savaşları 1787-1792*, İstanbul 2013.

Shapi Kaziyev, "Ekonomik Çekişmenin Neticesi Olarak Türk Rus Savaşları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 550-555.

Svetlana Oreshkova, "Rus-Osmanlı Savaşları: Sebepler ve Bazı Tarihi Sonuçları", *Osmanlı*, I (Ankara 1999), s. 556-560.

Şehabeddin Tekindağ, "XVIII. yüzyılda Akdeniz'de Rus donanması ve Cezzar Ahmed Bey'in Beyrut savunması", *Belgelerle Türk Tarihi Dergisi*, 1/5 (İstanbul 1967), s. 37-45.

Şerafettin Turan, "1829 Edirne Antlaşması", *Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*, IX/1-2 (Ankara 1951), s. 111-151.

———, "Edirne Anlaşması", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, X, 442-443.

Şevket Rado, "Hazine-i Bîrun Kâtibi Ahmed bin Mahmud Efendi'nin Tuttuğu Prut Seferi'ne Ait Defterden Koparılan Sahifelerde Neler Vardı?", *Belleten*, sayı: 198 (Ankara 1986), s. 807-824.

Türk-Rus İlişkilerinde 500 Yıl, Ankara 1999.

Ufuk Gülsoy, "Islahat Fermanı", *TDV İslâm Ansiklopedisi*, XIX, 185-190.

———, *1828-1829 Osmanlı-Rus Savaşı'ndan Rumeli'den Rusya'ya Göçürülen Reâyâ*, İstanbul 1993

Uğur Demir, *1768 Savaşı Öncesi Osmanlı Diplomasisi (1755-1768)*, Doktora Tezi, Marmara Üniversitesi Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, İstanbul 2012.

———, "Rus Çariçesi Aşı Oldu, Prusya Kralı "Erkek Kadınsın Veselam!" Dedi", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 6 (04.07.2010).

———, Kırım'ın hain hanı Şahin Giray'ı idam ettikten sonra mezarının üstüne helâ yaptık", *Habertürk-Tarih*", Sayı: 44 (27.03.2011).

V. E. Şutoy, "Osmanlı Devleti'nin 1700-1709 Kuzey Savaşı Yıllarındaki Tutumu", çev. Ö. Cenap Eren, *Belleten*, sayı: 207-208 (Ankara 1989), s. 903-966.

Virginia Aksan, *Kuşatılmış İmparatorluk, Osmanlı Harpleri. 1700-1870*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul 2010.

———, *Savaşta ve Barışta Bir Osmanlı Devlet Adamı: Ahmed Resmi Efendi (1700-1783)*, çev. Özden Arıkan, İstanbul 1997.

W. E. David Allen, *Muhteşem Süleyman Zamanında Türk Dünyası*, çev. Serkan Acar, İstanbul 2012.

Yuluğ Tekin Kurat, "1877-1878 Osmanlı-Rus Harbinin Sebepleri", *Belleten*, sayı: 103 (Ankara 1962), s. 567-592.

———, *Henry Layard'ın İstanbul Elçiliği*, Ankara 1968.

Yücel Öztürk, *Özi'den Tuna'ya Kazaklar*, I, İstanbul 2004.

Zekeriya Türkmen, "İttihat terakki Hükümetinin Doğu Anadolu Islahat Müfettişliği Projesi ve Uygulamaları (1913-1914)", *Ermeni Araştırmaları*, sayı: 9 (2003).

Zeynep Dramalı, *Tarihi Tersten Okumak*, İstanbul 2010.

III. Selim, ed. Coşkun Yılmaz, İstanbul 2010.

RESİMLER

Birinci Katerina

Birinci Katerina

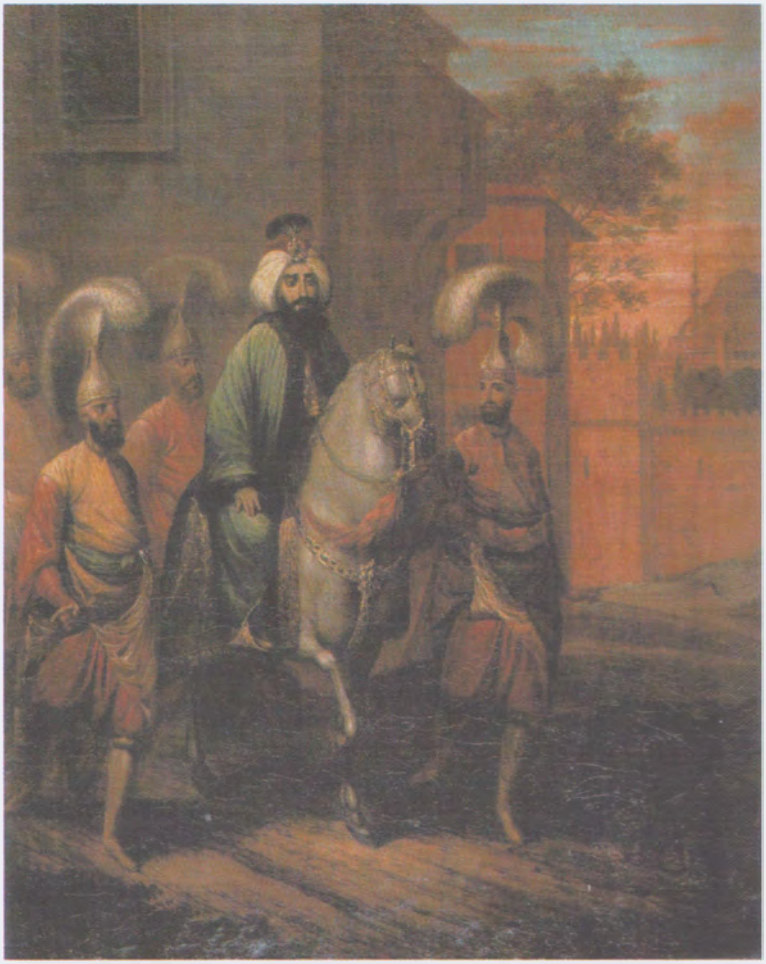
Birinci Katerina

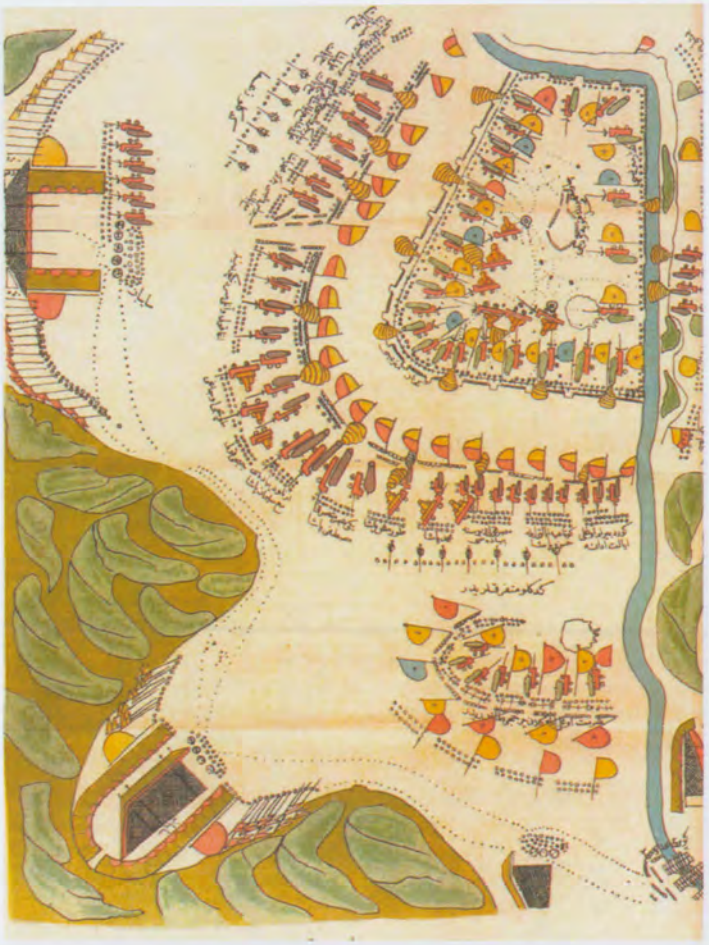
Münif Fehim'in çizgileriyle Baltacı ve Katerina

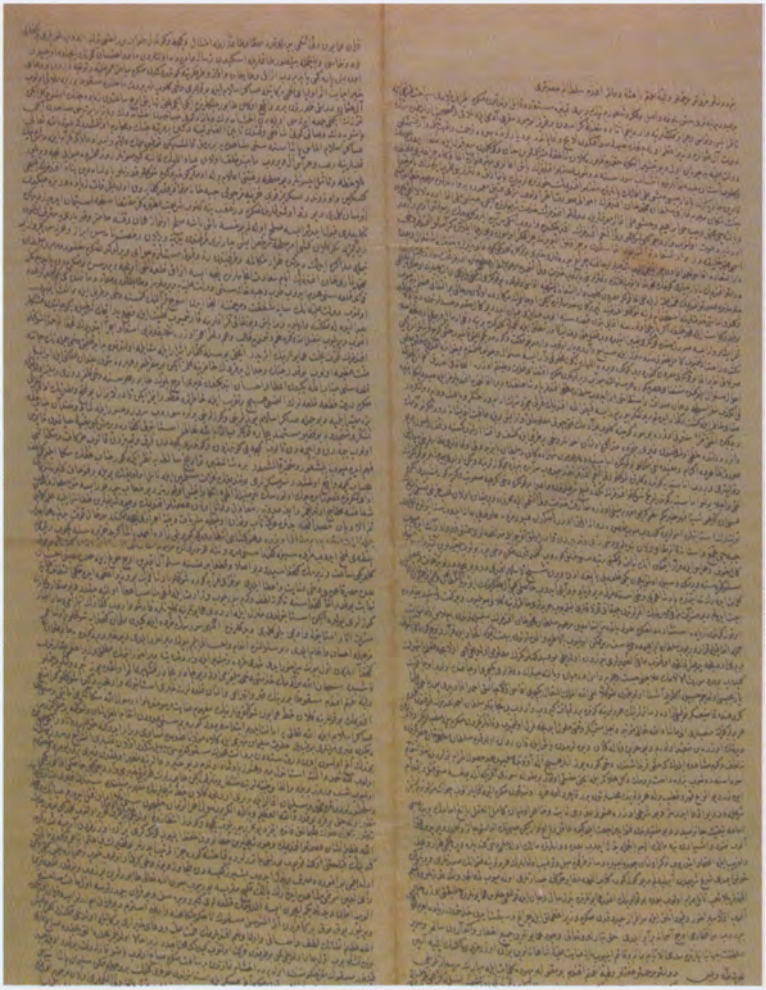
Rus Çarı Petro

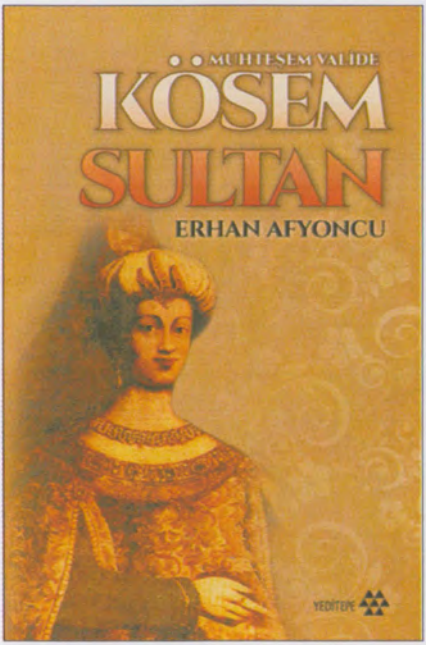
Üçüncü Ahmed

Prut Savaşı'nın Planı

Baltacı'nın müdafaası

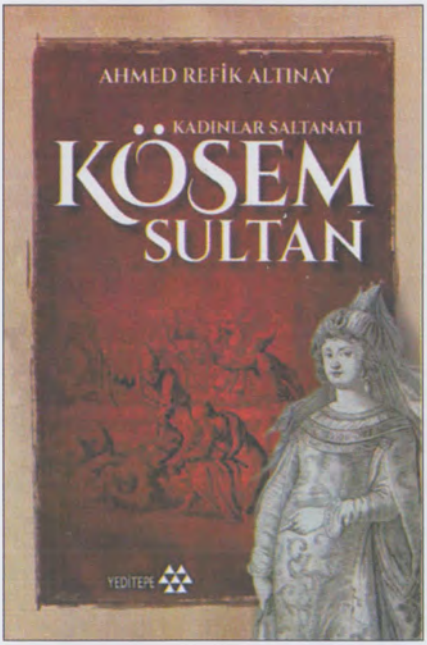
MUHTEŞEM VALİDE KÖSEM SULTAN

ERHAN AFYONCU

Osmanlı tarihinin en renkli isimlerinin başında gelen Kösem Sultan önce Birinci Ahmed'in daha sonra da oğulları Dördüncü Murad ve Sultan İbrahim ile torunu Dördüncü Mehmed'in hükümdarlıkları döneminde yaklaşık yarım asır imparatorluğun tarihinde önemli rol oynadı. 17. yüzyılda padişahların çocuk yaşta tahta çıkmaları devlet yönetiminde bir boşluk meydana getirmişti. Bu dönemde devlet idaresinde Harem ve valide sultanlar ön plana çıktılar. Kadınların devlet yönetimini üstlenmesini tuhaf karşılayan tarihçiler de valide sultanların devlet idaresindeki rollerini tenkit ettiler. Ancak hükümdar otoritesinin bulunmadığı bir dönemde Kösem Sultan ve Turhan Sultan'ın hanedanın akıbetini herşeyin üstünde tutması devletin devamını sağladı. Tam da ihtiyaç olduğu bir dönemde sarayda böylesine muktedir kadınların bulunması, Osmanlı Hanedanı ve İmparatorluğu için önemli bir şanstı.

Bu kitapta Kösem Sultan'ın hayatı, eşi ve çocukları ile ilişkileri, bizzat yazdığı emirleri, siyasi faaliyetleri ve onun yaşadığı dönemde Osmanlı İmparatorluğu'nda meydana gelen önemli hadiseler ele alınmıştır.

(Tanıtım Bülteninden)

KADINLAR SALTANATI KÖSEM SULTAN

AHMED REFİK ALTINAY

Kösem Mahpeyker Sultan, Osmanlı tarihinde en çok bilinen isimlerdendir. Birçok beylerbeyinin, veziriazamın ve hatta padişahın ismi unutulup gitmişken Birinci Ahmed'in güzel Mahpeyker Sultan'ı, Dördüncü Murad ile Sultan İbrahim'in kudretli valide sultanları, Dördüncü Mehmed'in ihtiraslı "Valide-i Muazzama"sı ve "Naibe-i Saltanat"ı Kösem Sultan'ın şöhreti asırlardır hafızalardan silinmemiş, dillerden düşmemiştir. O, kimilerine göre kendi iktidarını sürdürmek adına oğlunun ve torunun hayatına kastetmiş eli kanlı bir katil; kimilerine göre ise varını yoğunu hayır eserlerine harcayan "Müminlerin Annesi"dir. "Kadınlar Saltanatı"nın bu en muktedir sultanının 60 yılı aşkın hayat hikâyesi, aynı zamanda Osmanlı İmparatorluğu'nun bütün kurumlarıyla büyük bir buhran yaşadığı, isyan ateşlerinin Anadolu ve İstanbul'u kavurduğu, padişahların cellatlar elinde can verdiği, bin bir entrikanın sarayı ve siyaseti kuşattığı bir dönemin de hikâyesidir.

(Tanıtım Bülteninden)

YEDİTEPE

Prut Savaşı'nda Katerina yüzünden mi Rus ordusunu yok etmedik? Baltacı-Katerina meselesinin aslı nedir? İlk Rus elçisi Osmanlı sarayında protokole uymayınca ne oldu? Rusya'yı durdurup, Müslüman hanlıkları kurtaracak Don-Volga Kanalı Projesi ihanet yüzünden mi hayata geçirilemedi? Türkler ve Ruslar'ı Avrupa'dan hangi Hristiyan kral atmak istedi? Rus ve Polonyalılar'ın desteklediği Kazaklar Osmanlı topraklarına nasıl saldırdılar? Tarih boyunca Osmanlı-Rus savaşlarının neticeleri ne oldu? İstanbul'a gelen ilk Rus gemisi nasıl heyecan uyandırdı? Ayakkabı fırlatılan Rus elçisi nasıl kriz çıkardı? Tatarlar, Ruslar'ı nasıl adam etti?

Bütün bu soruların cevabını ve Osmanlı-Rus ilişkilerinin tarihi seyrini bu kitapta bulacaksınız.

BALTACI VE KATERİNA

Osmanlı-Rus İlişkileri ve Baltacı-Katerina Hadisesinin İçyüzü

.30.

9 786059 787307

kitapadresi.com
internetteki kitap adresiniz